

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nursena YAŞAR

DOĞU AKDENİZ'DE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE ENERJİ NAKİL
HATLARI: GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİNİN ANALİZİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nursena YAŞAR

DOĞU AKDENİZ'DE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE ENERJİ NAKİL
HATLARI: GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİNİN ANALİZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Emete GÖZÜGÜZELLİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Nursena YAŞAR'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof. Dr. Giray Saynur DERMAN (İmza)

Üye (Danışmanı) :Dr. Öğr. Üyesi Emete GÖZÜGÜZELLİ (İmza)

Üye :Prof. Dr. Şenol KANTARCI (İmza)

Tez Başlığı: DOĞU AKDENİZ'DE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE
ENERJİ NAKİL HATLARI: GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİNİN
ANALİZİ

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 14/06/2019

Mezuniyet Tarihi : ..../..../20...

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Doğu Akdeniz’de Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Nakil Hatları: Güvenlikleştirme Sürecinin Analizi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Nursena YAŞAR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	NURSENA YAŞAR
Öğrenci Numarası	20165238010
Enstitü Ana Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi EMETE GÖZÜGÜZELLİ
Tez Başlığı	DOĞU AKDENİZ'DE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE ENERJİ NAKİL HATLARI: GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİNİN ANALİZİ
Turnitin Ödev Numarası	1150720847

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 95 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 10.07.2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 15

alıntılar dahil % 15'tir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise; Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerinin aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

10.07.2019

DR. ÖĞR. ÜYESİ EMETE
GÖZÜGÜZELLİ

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: GÜVENLİK, GÜVENLİKLEŞTİRME VE ENERJİ GÜVENLİĞİ

1.1. Güvenliğin Tanımı	13
1.2. Soğuk Savaş Öncesi Güvenlik Kavramı	14
1.3. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Kavramı	19
1.4. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme.....	23
1.4.1. Başarılı Güvenlikleştirme.....	26
1.4.2. Söz Edimi (Speech Act)	27
1.5. Enerji Güvenliği.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DE HİDROKARBON KEŞİFLERİ VE ENERJİ TAŞIMACILIĞI PROJELERİ

2.1. Doğu Akdeniz Bölgesinin Jeopolitik Önemi	39
2.2. Doğu Akdeniz Bölgesi Doğal Gaz Rezervlerinin Keşif - Üretim ve Tüketimindeki Tarihsel Süreç	42
2.3. Doğu Akdeniz'de Enerji Taşımacılığı Projeleri	48
2.3.1. East-Med Boru Hattı	51
2.3.2. İsrail – Ürdün ve İsrail – Gazze Boru Hatları	53
2.3.3. İsrail – Türkiye Boru Hattı	54

2.3.4. Vasiliskos Doğal Gaz Terminali	54
2.3.5. İsrail Sıvılaştırılmış Doğal Gaz Tesisi	55
2.3.6. Mısır Sıvılaştırılmış Doğal Gaz Tesislerine Bağlanan İsrail – Kıbrıs Boru Hattı...55	
2.3.7. Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal gaz Boru Hattı (ITGI)	56
2.3.8. Trans-Adriyatik Boru Hattı Projesi (TAP).....	58
2.3.9. Arap Gaz Boru Hattı	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ENERJİ GÜVENLİĞİ VE DOĞU AKDENİZ'DE GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ

3.1. Avrupa Birliği Enerji Güvenliği	62
3.2. Avrupa Birliği Enerji Güvenliğinin Doğu Akdeniz’de Güvenlikleştirilmesi.....	71
3.3. Avrupa Birliği Enerji Güvenliğinde Türkiye’nin Rolü.....	82
3.4. Doğu Akdeniz’de Türkiye-Avrupa Birliği Enerji İlişkilerinde Güvenlikleştirme.....	88
SONUÇ	98
EKLER	98
KAYNAKÇA.....	106
ÖZGEÇMİŞ	121

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı
CNG	Compress Natural Gas (Sıkıştırılmış Doğal Gaz)
EMG	Eastern Meditterrenaen Gas (Doğu Akdeniz Gaz Şirketi)
EMGF	Eastern Meditterreanean Gas Forum (Doğu Akdeniz Gaz Forumu)
ENI	Energy Company of Italy (İtalya Enerji Şirketi)
ENP	European Neighborhood Policy (Avrupa Komşuluk Politikası)
FLNG	Floating Liquefied Natural Gas (Yüzen Sıvılaştırılmış Gaz)
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IEA	International Energy Agency (Uluslararası Enerji Ajansı)
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LNG	Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
OAPEC	Organization of Arab Petroleum Exporting Countries(Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü)
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
TAP	Trans Adriyatik Boru Hattı

ÖZET

Enerji teriminin öneminin gittikçe arttığı günümüz dünyasında, enerji; devletler için bir gelişmişlik standardıdır. Dünya piyasalarında artan enerji ihtiyacı enerji güvenliği kavramını uluslararası politikada ilk sıraya yerleştirmiş, güvenlik kavramı enerji, toplumsal olaylar, ekonomi politik ile birleşerek çerçevesini genişletmiştir. Bu genişleme bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Başka bir ifadeyle uluslararası toplumda enerji kaynaklarının güvenli çıkarılması ve taşınması konuları en önemli problem haline gelmiştir.

Hidrokarbon kaynaklarında Rusya'nın en önemli ihracat ortağı olan Avrupa Birliği ile ilişkileri 2006-2009 yılları Ukrayna Enerji Krizleri ile gerilmiştir. Enerji güvenliği için kaynak çeşitlendirmesine yönelmesi gerektiğini fark eden Avrupa Birliği; son dönemde keşfedilen Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına yönelmiştir.

Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının dünya enerji görünümünde yeri alt sıralarda olmasına rağmen, hidrokarbon kaynakları açısından zengin ve ihtilafli Orta Doğu bölgesine yakın olması, Avrupa'ya yönelik dünya deniz ticaretinde bir merkez olması, birbirileri ile karmaşık ilişkiler ağına sahip komşuları olması ile stratejik açıdan keşfedilen kaynaklar Doğu Akdeniz'i uluslararası politikada üst sıraya oturtmuştur.

Doğu Akdeniz'de sadece keşfedilen kaynaklar değil, kaynakların çıkarımı ve taşınması da problem niteliğindedir. Keşfedilen kaynakların güvenli bir şekilde Avrupa'ya transferi için öngörülen projeler dahi bölgede ihtilaf konularındandır. Avrupa Birliği'nin enerji güvenliğini güvencileştirme yollarından biri olarak görülen East-Med projesi bunun bir örneğidir. Avrupa Birliği'nin desteği ile ön anlaşma imzaları atılan projede karşılaşılan yüksek maliyet ve düşük verim sebebiyle halihazırda bir gelişme olmamış, Avrupa Birliği enerji güvenliğini sağlamada planlarının gerisinde kalmış, Mısır üzerinden girişimlere yönelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enerji Güvenliği, Güvencileştirme, Avrupa Birliği, Doğu Akdeniz, East-Med Boru Hattı

SUMMARY

**EASTERN MEDITERRANEAN ENERGY TRANSMISSION LINES IN TURKEY-EU
RELATIONS: ANALYSIS OF SECURITIZATION PROCESS**

In today's world, where the importance of the term energy is increasing, energy; is a development standard for states. The increasing energy need in the world markets placed the concept of energy security in the first place in international politics, and the concept of security expanded with its energy, social events and economic policy. This expansion has brought with it some problems. In other words safe removal and transport of energy resources in the international community has become the most important problem.

The relations between the European Union and Russia, the most important export partner of Russia in the hydrocarbon resources, were stretched by the Ukraine Energy Crises in 2006-2009. The European Union recognizes the need for addressing resource diversification for energy security; recently, the Eastern Mediterranean has turned to energy sources.

Although the Eastern Mediterranean energy resources are at the bottom of the world energy view, they are close to the Middle East region rich in hydrocarbon resources, being a center of world maritime trade for Europe, and having neighbors with a complex network of relations with each other. It has placed the Mediterranean at the top of international politics.

In the Eastern Mediterranean, not only the sources discovered but also the extraction and transportation of resources is a problem. Even the projects envisaged for the transfer of the resources discovered to Europe safely are among the disputes in the region. One example of this is the East-Med project, which is seen as one of the ways of securing the European Union's energy security. With the support of the European Union, the project has not been developed due to the high cost and low efficiency encountered in the project, and the European Union has lagged behind its plans to ensure energy security.

Keywords: Energy Security, Securitization, European Union, Eastern Mediterranean, East-Med Pipeline

ÖNSÖZ

Dünya enerji talepleri hızla artmakta, bu nedenle dünyadaki doğal gaz kaynakları bu talepleri karşılamak için önemli bir rol oynamaktadır. Dünyanın birincil enerji kaynaklarında en yüksek tüketim artış hızı doğal gaza aittir. Arz-talep modellerine dayanarak, bazı bölgelerde yerel gaz üretiminin düşmesi, artan arz-talep açığına yol açmaktadır. Enerji, 1950'lerde kabul edilen Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Euratom anlaşmalarıyla birlikte Avrupa entegrasyonunun başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

Doğal felaketler, kazalar ve enerji altyapısını etkileyen terör saldırıları gibi öngörülemeyen olaylar, küresel enerji piyasalarının kırılganlığını da göstermiştir. Küresel enerji talebinde hızlı büyüme, dengesiz bölgelerden ithalata bağımlılığın artması, aynı zamanda artan enerji fiyatları ve küresel iklim ısınması ciddi riskler olarak ortaya çıkmaktadır. 1970'li yıllarda iki petrol krizi sonucu petrol fiyatlarının hızla yükselmesi ve 2006 ve 2009 Rusya-Ukrayna doğal gaz krizleri, enerjinin AB için önemini idrak edilmesini sağlamıştır. Bu faktörler enerjinin AB gündeminde daha sık yer almasına dahası enerji politikası alanında somut sonuçlar alınmasına zemin hazırlamıştır.

Halihazırda zengin hidrokarbon kaynaklarına sahip Orta Doğu bölgesini ihracat ülkelerine bağlan bir konumda olan Doğu Akdeniz bölgesinin gaz destanı, 2008-2011'de, İsrail kıyılarındaki Tamar ve Leviathan sahalarının ve Kıbrıs kıyılarındaki Afrodit sahasının keşfedilmesiyle başladı. Keşfedilen bu kaynakların ihraç edilebilmesi için boru hatlarından (Türkiye veya Yunanistan'a) LNG tesislerine (Kıbrıs, İsrail ve Mısır) kadar çeşitli ihracat seçenekleri masaya kondu. Bu durumda keşifler bölgedeki yeni bir ekonomik ve siyasi istikrar dönemini teşvik etmek için bir araç olarak yorumlanabilir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynakları, Bölge Devletleri için aralarındaki farkları bir kenara bırakma yolunda katalizör görevi üstlenebilir.

Çalışmanın belirlenmesinde ve şekillenmesinde teşvik, hoşgörü ve yardımlarını hiçbir şekilde esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Şenol KANTARCI ve Dr. Emete GÖZÜGÜZELLİ'ye sonsuz sevgi, saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın başından bu yana hep yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen aileme sevgilerimi sunarım.

GİRİŞ

Küreselleşen dünya ile birlikte enerji kapsamı da sürekli değişmektedir. Avrupa Birliği'nin (AB) enerji güvenliği konusundaki algısı da güncellenmekte enerji tüketiminin artması, enerji kaynakları açısından zengin alanlardaki siyasi gerilimler özellikle Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığı azaltma hedefi AB enerji politikasını belirlemekte, enerji arz güvenliğini garanti altına almak için harekete geçme baskısı kurmaktadır.

Enerji güvenliği konusu özellikle Doğu Avrupa ülkelerinin hem Rusya'ya olan bağımlılığı hem de siyasi düşmanlıkları göz önüne alındığında AB için son yıllarda oldukça önem kazanmıştır. Rusya-Ukrayna gaz krizleri ile enerji akışının kesintiye uğraması AB'yi enerji arzında alternatif aramaya yönlendirmiştir. Enerji güvenliğini güvenlikleştiren AB, alternatif olarak Doğu Akdeniz Bölgesi kaynaklarına yönelmiştir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde değişen ve gelişen güvenlik anlayışı incelenmiştir. 1970'li yılların bitiminde detant dönemine giren Soğuk Savaşın ardından uluslararası arenada güvenlik anlayışında büyük bir dönüşüm yaşanmış, tehdit algısında değişmesi üzerine klasik güvenlik anlayışına; ekonomi politik, toplumsal güvenlik kavramları da eklenmiş, çerçevesi değişmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Doğu Akdeniz Bölgesi'nin jeopolitik önemi incelenmiş, keşfedilen kaynakların ihracatı konusunda oluşturulan projeler irdelenmiştir. Doğu Akdeniz'de siyasi ortam sürekli değişmektedir. Arap Baharı sonrası Mısır'daki siyasi geçiş, Suriye'deki iç savaş, Türkiye'nin bölgesel iktidar olarak ortaya çıkması, İsrail ile Gazze arasındaki gerginlikler, Türkiye ile İsrail arasındaki tekrarlanan gerginlikler ve Türkiye-Yunanistan-Kıbrıs sorunları bölgesel jeopolitik dengeyi sürekli değiştiren olgulardır. Aynı zamanda Mısır, İsrail ve Kıbrıs açıklarında keşfedilen doğal gaz bulguları bölgesel enerji haritasını şekillendirmekte, Doğu Akdeniz'i hızlı bir şekilde dünya çapında bir doğal gaz bölgesi haline getirmektedir. Bu jeopolitik baskılar; bölgedeki her aktör için bir takım zorluklar ve fırsatlar ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde AB'nin enerji politikası alanında ilk adım AKÇT'de kömürün ön plana çıkartılması ile atılmış, ikinci adım nükleer enerjiye ilişkin konuların sorumluluk alanına girdiği bir AAET'nin tesis edilmesi olmuştur.

Enerjinin paha biçilemez değerinin gittikçe arttığı günümüz dünyasında geleneksel bir güvenlik boyutu edinen Rusya-Ukrayna gaz krizleri ve 2013'teki In-Amenas tesisine saldırı, enerji çıkarma, enerji güvenliği ve terörizm arasında bağlantıyı uluslararası politikaya etkin bir şekilde taşımıştır. Bu olaylar; enerjinin başka bir ülkeye siyasi baskı yapmak ve

uluslararası gücü göstermek için enerjinin stratejik bir silah olarak kullanılması durumuna örnek olmuş aynı zamanda petrol çıkarımının terörizm için potansiyel bir hedef olduğunu göstermiştir. Her iki durumda da uzun vadede ve kısa vadede Avrupa'ya ve ayrıca AB enerji politikasına gelecekteki enerji akışları üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olması muhtemeldir ve bu nedenle, enerji ve enerji güvenliği birbirilerine bağlı güvenlik kaygılarıdır.

AB'nin yeni kaynak arayışına yönelmesinin temelinde Rusya ve Orta Doğu enerji kaynaklarına bağımlılık belirleyici olmuştur. İç piyasada artan talep ile enerji arzına olan bağımlılık arasında bir denge kurulması planlanmaktadır.¹ Avrupalı devletler son dönemde farkına vardığı enerji tedariki kaynağını çeşitlendirme gereksinimi ile yapılan keşiflerin en kısa ve güvenli yoldan taşınması için faaliyet yürütmektedirler. Yakın zamanda AB'nin daha güçlü bir enerji politikası yapmak istemesinin arkasındaki en önemli faktörler enerji kullanımının iklim değişikliği üzerindeki etkisine verilen önemin giderek artması ve yeterli miktarda enerji kaynağına istikrarlı fiyat ve kaynaktan ulaşabilmeyi amaçlayan enerji güvenliğinin sağlanmasıdır. AB'nin enerji arzını çeşitlendirme yollarından biri olarak gördüğü Doğu Akdeniz enerji kaynakları için en önemli problem Avrupalı pazarlara taşınmasıdır. Bölgede hakim olan karışıklık havası yapılacak yatırımları ertelemektedir. Ortaya konulan ve bu tezde de incelenen birçok proje içerisinde en öne çıkan East-Med boru hattıdır. Hem maliyeti yüksek hem de tartışmalı alanlardan geçmesi muhtemel bu boru hattı bu çalışmada analiz edilmiştir.

Coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle Türkiye, Avrupa ülkelerinin arzını değiştirmede önemli bir konumdadır. Bu nedenle, Türkiye'nin AB'nin enerji güvenliği konusundaki rolü, Anadolu'dan geçen mevcut ve planlanan doğal gaz boru hatları ile artmıştır.² Sonuç olarak; AB'de enerji güvenliği konusu farklı endişe ve çatışan çıkarları içinde barındırmakta ve farklı çıkar ve endişelerin ortak Avrupa çıkarları çevresinde buluşmaları zor görünmektedir.

Çalışmanın problemi; enerjinin, devletler üzerindeki olumlu veya olumsuz etkileri yalnızca içinde bulunduğumuz çağa ait bir konu değil; neredeyse tüm insanlık tarihine ilişkin bir konudur. Devletler için enerji kaynaklarına sahip olmak, bu kaynakları kontrol etmek veya bu kaynaklara, herhangi bir engel olmadan sürekli olarak erişilebilirliği gerçekleştirmek, yani enerji güvenliğini sağlamak, bu kaynakların verimli kullanımından doğacak politik, askeri, ekonomik ve hatta toplumsal kazanımların temelini oluşturur. Enerji güvenliğinin sağlanamaması ya da bu güvenliğin zedelenmesi, bu kaynaklardan mahrum kalınmasına, önlenemez bir gerileyişe ve hatta belki de çöküşe giden yolda eşiğin geçilmesine neden olur.³

¹ Dağcı ve Çaman, 2013: 23.

² Öztürk ve Yüksel, 2011: 4291.

³ Alpöge, 2011: 39.

Tarih boyunca devletlerin gelişimleri üzerinde böyle etkilere neden olmuş olan enerji kaynaklarıyla günümüzde ilgilenen uluslararası aktörler arasında Avrupa Kıtası ülkeleri de bulunmaktadır.

Enerji kaynağı denilince ilk akla gelen petrol ve doğal gazdır. Gelişmişliğin bir ölçütü olarak görülen enerji kaynaklarını kullanım sıralamasında ABD, AB, Çin ve Rusya gibi gelişmiş ülkeler ilk sıralarda yer almaktadır. Bu ülke ve topluluklar için enerji kaynağı rezervleri de büyük önem arz etmektedir. Kullanım oranları esas alındığında önümüzdeki yüzyıl içinde de en çok tüketilen enerji kaynaklarının petrol ve doğal gaz olacağı gözlenmektedir.⁴

Dolayısıyla Küresel Güçler'in enerji güvenliğini sağlamak için ihtiyaç duyduğu petrol ve doğal gazın önemi gittikçe artmaktadır. Enerji güvenliğini sağlamakta doğal gazın en az petrol kadar önem kazanmasının nedeni temiz, çevre dostu, daha ekonomik ve petrole belirli oranlarda alternatif olabilmesinden ötürüdür. Özellikle doğal gazın temel bir enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlanması; Arap-İsrail Savaşlarının bir neticesi olan 1973-1974 Birinci Dünya Enerji Krizi ile başlamış ve 1980'lerden itibaren de doğal gaz kullanımını gitgide yaygınlaştırmıştır.⁵ Örneğin 2006 yılında 104 trilyon fit küp olan dünya doğal gaz tüketiminin, 2030 yılında 153 trilyon fit kübe çıkacağı öngörülmektedir.⁶ Enerji güvenliği konusunda doğal gazın öneminin belirlenebilmesi için yapılması gereken ilk şey dünya doğal gaz rezervlerinin nerelerde toplandığının ve bu rezerv miktarlarının ne ölçüde olduğunun bir değerlendirmesini yapmaktır. Bu değerlendirmenin yapılmasından önce belirtilmesi gereken şey ise, sürekli artan tüketime rağmen, dünya doğal gaz rezervlerinin bu artan tüketimi karşılamakta zorlanmadığıdır.⁷

Dünya'daki kesinleşmiş doğal gaz rezervlerinin yüzde 41'i Orta Doğu'da, yüzde 34'ü ise Avrupa ve Avrasya'da toplanmıştır. Bu iki bölgeyi yüzde 8.3'lük payıyla Asya-Pasifik ve yüzde 7.9'luk payıyla Afrika izlemektedir.⁸ Devletler açısından bakıldığında ise Rusya yüzde 23.4, İran yüzde 16, Katar yüzde 13.8, Türkmenistan yüzde 4.3, Suudi Arabistan yüzde 4.1, ABD yüzde 3.6, Birleşik Arap Emirlikleri yüzde 3.5, Nijerya yüzde 2.8, Venezuela yüzde 2.6 ve Cezayir yüzde 2.4'lük paylarıyla başı çekmektedir.⁹ Doğal gaz rezervlerinin dağılımı, petrol rezervlerinin dağılımıyla bir paralellik arz etmekte; bu ise enerji güvenliği açısından bu bölgelerin önemini bir kat daha arttırmaktadır. Farklı kaynaklar tarafından dünya doğal gaz

⁴ Yılmaz, 2017: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/391852> (erişim tarihi: 28.03.2019).

⁵ Özel, 2019: <http://enerjiensitüsü.de/2019/02/11/enerji-guvenliginde-hizla-yukselen-ulke-turkiye/> (erişim tarihi: 29.03.2019).

⁶ U.S. Department of Energy – EIA, 35.

⁷ U.S. Department of Energy – EIA, 44.

⁸ Altay ve Nugay, 2013:1.

⁹ İskender, 2009.

arz ve üretimi hakkında yapılan değerlendirmelerden çıkan ortak sonuç, enerjiye olan talebin artmasına paralel olarak, doğal gaz arz ve üretiminin de artmaya devam edeceği yönündedir. Üstelik bu artış, fosil yakıtlar içinde en yüksek miktarda olacaktır.¹⁰

Uluslararası Enerji Ajansı'nın (IEA), günümüz enerji politikalarının gelecekte de değişmeden devam edeceği düşüncesiyle hazırladığı referans senaryoya¹¹ göre, 2030 tarihine gelindiğinde dünya birincil enerji dengesinde klasik-konvansiyonel fosil yakıtların hakimiyeti yüzde 80 oranıyla devam edecektir. Bu süreçte su enerjisinden yararlanma çok az bir oranda artacak; güneş ve rüzgar enerjisi ile jeotermal enerjinin yanı sıra gel-git ve dalga enerjisi gibi daha az bilinen alternatif enerji kaynaklarının enerji dengesindeki oranı yüzde 11'den, sadece yüzde 12'ye yükselecektir.¹²

Enerjinin hayati önem taşıdığı günümüz dünyasında Doğu Akdeniz'de son dönemde keşfedilen enerji kaynaklarının AB enerji güvenliğinin güvenlikleştirilmesi açısından önemini kavrayabilmek için, çalışmada sunulan araştırma soruları çerçevesinde AB enerji güvenliği, bu enerji güvenliğinin güvenlikleştirilmesinde; ayrıca siyasi de bir taraf olan Türkiye'nin ve enerji kaynaklarının taşınması amaçlı projelerin rolü irdelenecektir. Uluslararası arenada ki bu gelişmeler karşısında Doğu Akdeniz ekseninde enerji güvenliğinin sağlanması üzerine son dönemlerde AB'nin başta East-Med Gaz Boru Hattı Projesine verdiği destek ve bölge ülkelerinden Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Yunanistan, Mısır, Filistin, Ürdün, İsrail gibi bölge ülkeleri ile yakından ilişkili olduğu görülmüştür. AB'nin Doğu Akdeniz'e yönelerek enerji politikalarını bu bölgede yoğunlaştırması, özellikle 2006'dan sonra ortaya çıkan Ukrayna krizi ile Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılması arayışlarında Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının enerji güvenliğinin sağlanmasında alternatif görülmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz bölgesinin enerji merkezi haline getirilmesi çabaları hız kazanmıştır. İfade etmek gerekirse, Doğu Akdeniz, sahip olduğu dinamiklerle bölge refahına etki edebilecek jeopolitik önemi ile küresel güç mücadelesinde üstünlük kazaandıracak bir bölgedir.¹³

Tarih boyunca önemli medeniyetlerin beşiği olan Doğu Akdeniz gerek bölgesel, gerekse küresel aktörlerin işbirliği, rekabet ve çatışma alanı olmuştur. Bölgenin tarihî ticaret yollarının kesişim noktasında olması, doğu-batı, kuzey-güney ulaşımında en kısa yollardan biri olması, farklı etnik ve dini grupları içerisinde barındıran kültür denizi olması, uluslararası

¹⁰Sandrea, 2006:9.

¹¹Farklı enerji kaynaklarının geleceği, geliştirilebilecek yeni kaynaklar, teknolojik gelişmeler, fiyatların olası seyri, enerji kaynaklarının bölgesel ve küresel üretim-tüketim dengeleri, ekonomik büyüme ile enerji talebi ilişkisi, küresel ısınma gibi çok sayıda parametrenin, önümüzdeki yıllarda nasıl biçimleneceğinin ifade edildiği ortamdır. Ayrıntılı bilgi için bkz: ;'World Energy Outlook' <https://www.iea.org/> (erişim tarihi: 14.11.2018).

¹² U.S. Department of Energy – EIA: 70.

¹³ Yayıncı, 2012: 7.

ticaret ve ulaşım için oldukça önemli olan Süveyş Kanalı'nı sınırlarında barındırması, enerji zengini Orta Doğu bölgesi ile komşu olması, yapılan son araştırmalarla Doğu Akdeniz'in de önemli bir enerji potansiyelinin olduğunun ortaya çıkması ve enerji nakil hatları ile enerji taşımacılığının önemli bir kısmının Doğu Akdeniz üzerinden gerçekleşiyor olması bölgenin önemini pekiştirmektedir.¹⁴

Doğu Akdeniz bölgesi; hem jeopolitik açıdan sahip olduğu merkezi konum ile hem de son dönemde keşfedilen enerji kaynakları ile uluslararası arenada gündemde bir bölgedir. Halihazırda önemli enerji kaynaklarına yakın olan Doğu Akdeniz Bölgesinde enerji kaynakları arama çalışmaları yeni bir olay değildir. Üstün'ün de belirttiği gibi dünya enerji trafiğinde payı yüksek olan ve Orta Doğu gibi enerji kaynağı zengini coğrafyalara yakınlığı ile önem arz eden Doğu Akdeniz bölgesinde enerji kaynağı arama çalışmaları yürütülmüştür. Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkelerden Suriye üretici konumda olmasına rağmen, 1960'lardan beri İsrail, Suriye, Lübnan halihazırda araştırma yürüten devletlerdir.¹⁵ 2008 yılında İsrail açıklarında keşfedilen doğal gaz yatakları ile bölgenin yalnızca enerji taşımacılığında bir transfer noktası değil ayrıca bir enerji üreticisi olma ihtimalide ortaya çıkmıştır. Keşfedilen kaynakların dünya enerji jeopolitiğinde etkisi hem kıyıdaş devletleri hem Orta Doğu coğrafyası gibi üretici ülkeleri hem de enerji arzını çeşitlendirmeye çalışan AB gibi tüketici devletlere yansımıştır.¹⁶

Avrupa'nın, Rus gazına olan bağımlılığını azaltacak doğal gaz potansiyeline sahip olan Doğu Akdeniz'e yönelik politikasında: son dönemde keşfedilen rezervlerin halihazırda AB üyesi konumunda bulunan GKRY ve Yunanistan ile işbirliği yoluyla Avrupa'ya taşınmasının amaçlandığı görülmektedir. Bölgede enerji kaynaklarına sahip Tamar, Leviathan ve Zohr sahalarındaki hidrokarbon kaynaklarının da Avrupa taşınmasına yönelik projeler oluşturulmaktadır. Ancak Türkiye ve KKTC hesaba katılmadan yapılan bu planların hayata geçirilebilirliği siyasi, ekonomik ve hatta hukuki açıdan sorunlu ve uluslararası krizlere sebebiyet vericidir.¹⁷

Türkiye, Kıbrıs'ın haklarından mahrum bırakılma çabalarına ve doğal gaz arama faaliyetlerine karşı çıkmış ve KKTC ile yaptığı 2011 tarihli Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması ile kendi enerji sahalarını belirleyip ilan etmiştir. GKRY'nin sözde tek yanlı ilan ettiği sahalarda hidrokarbon kaynağı aranmasına müsaade etmeyeceğine, GKRY ile yaptıkları

¹⁴ Deniz, 2015; 131-132.

¹⁵ EIA, EasternMediterraneanRegion, 2013, Akt. Kahveci, 2014: <http://www.yeniduzen.com/dogu-akdeniz-enerji-ve-kibris-81812h.htm> (erişim tarihi:17.06.2018).

¹⁶ Üstün, 2016; 2.

¹⁷ İnat, 2018: <https://www.setav.org/avrupanin-dogu-akdeniz-yanlisi/> (erişim tarihi:08.04.2019).

anlaşma çerçevesinde bölgede arama faaliyetleri yapan şirketlerin gemilerine müdahale ederek göstermiştir.¹⁸

Türkiye, en önemli kıyıdaş devletlerden biri olduğu Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarında kendi hakkını koruma kararlılığını sürdürmektedir. AB ülkelerinin bölgede uluslararası hukuk kurallarını göz ardı etmesi ve Türkiye aleyhtarı politikaları keşfedilen enerji kaynaklarının taşınmasını geciktirmektedir. Doğu Akdeniz’de Türkiye’yi devre dışı bırakma çabaları bu bölgedeki keşiflerin Avrupa’ya aktarılmasını geciktirip, bu konuda Rusya’ya olan bağımlılıklarının devam etmesine sebebiyet vermektedir.¹⁹

Çalışmanın Amacı; güvenlik kavramı, uluslararası sistemdeki her aktör için farklı bir amacı niteler. Her aktör farklı tehdit anlayışına sahip olabilmekte, güvenlik anlayışı farklılık gösterebilmektedir.²⁰ AB, Dünya enerji piyasasında, enerji ithalatında birinci sırada enerji tüketiminde ikinci sırada yer almaktadır. Enerji kaynakları ithalatına böylesine bir bağımlılık enerji arz güvenliğini AB için bir tehdit olarak nitelemektedir. Bu durumda bir enerji birliği olarak kurulan AB, ortak enerji politikası geliştirmeye, enerji arzını çeşitlendirmeye, üretim bölgelerinde istikrar sağlamaya zorlanmıştır.²¹

1973 petrol krizi ile başlayan küresel enerji arzı sorunu, 1990’da Sovyetlerin yıkılması, 11 Eylül saldırıları, bölgesel çatışmalar gibi faktörlerle genişleyen güvenlik kapsamı sonrasında AB’yi etkileyen ciddi bir sorun haline gelmiştir. Ama bu konudaki dönüm noktası 2006 yılı Rusya-Ukrayna gaz krizi neticesinde yaşanan enerji akışındaki kesintilerdir. Kriz AB’ye Rusya’ya olan bağımlılığının aslında kendi enerji güvenliği açısından yüksek risk taşıdığını göstermiş, kaynak ve taşıma yolları çeşitlendirmeye yöneltmiştir. 2009 yılında yaşanan ikinci kriz enerji arz güvenliğindeki tehditlerin aciliyetini vurgulamış tedbir almaya yöneltmiştir. Böyle bir konjonktürde Doğu Akdeniz Bölgesi’nde başlayan hidrokarbon kaynakları arama çalışmaları ve keşifleri, AB enerji güvenliği açısından hayati önem kazanmıştır. Çalışmanın amacı, AB’nin Doğu Akdeniz’de kendi enerji güvenliğini sağlama adına Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin deniz alanlarında yürüttüğü enerji politikalarına ve projelerine verdiği desteğin, özde Türkiye karşılığında gerçekleştiğini analiz etmektir. Bu maksatla, çalışmada metodolojik olarak Güvenlikleştirme yaklaşımı ele alınmış ve güvenlikleştirilen projeler izah edilmiştir. Çalışma niteliksel bir çalışma metodolojisi

¹⁸ Söz konusu anlaşma, Türkiye ile KKTC’nin Akdeniz’deki kıta sahanlıklarının bir bölümünü, uluslararası hukuka uygun olarak ve hakça ilkeler dikkate alınarak belirlenen 27 coğrafi koordinatın birleştirilmesiyle elde edilen bir çizgi ile sınırlandırmaktadır. http://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye-_-kktc-kita-sahanligi-sinirlendirme-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa (erişim tarihi: 13.05.2019).

¹⁹ İnat, 2018: <https://www.setav.org/avrupanin-dogu-akdeniz-yanlisi/> (erişim tarihi:08.04.2019).

²⁰ Turan, 2010: 30.

²¹ Yörkan, 2009:25.

izleyerek, makale, kitap, gibi basılı yayın organlarının ve internet kaynaklarının değerlendirilmesi ile oluşturulmuştur.

Çalışmada;

- Doğu Akdeniz’de son dönemde keşfedilen enerji kaynakları ve planlanan gaz boru hatları AB’nin enerji güvenliğinin güçlendirilmesi için mi oluşturuldu?
- Avrupa Birliği’nin enerji güvenliğini Doğu Akdeniz üzerinden sağlama arayışlarında neden Türkiye bypass edilmek istenmiştir?
- Doğu Akdeniz’de keşifler için öngörülen boru hatları projeleri Avrupa Enerji güvenliğini sağlayabilir mi?

soruları araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

AB enerji güvenliğinin Doğu Akdeniz’de güçlendirilmesi konusu uluslararası kaynaklardan yararlanma zorunluluğu olan bir araştırmadır. Doğu Akdeniz’de ki enerji alanında etkinliği nedeniyle İsrail ve Mısır kaynakları çalışmaya oldukça yardımcı olabilecekken, İbranice ve Arapça dillerine vakıf olmamamdan ötürü ilgili ülkelerin kaynakları yeterince taranamamıştır. Yerli ve İngilizce temelli eserler ile literatür taraması yapılmıştır. Çalışma 2008-2019 yılları arası ile sınırlandırılmıştır. Gerekli yerlerde konunun daha iyi anlaşılabilmesi için tarihsel arka plana da değinilmiştir.

Bu araştırma, Doğu Akdeniz’de AB’nin enerji güvenliğini güçlendirmesine değinmesi açısından literatürde bir boşluğu kapatmayı amaçlamaktadır.

AB enerji güvenliği konusu özellikle 2006 ve 2009 Rusya-Ukrayna doğal gaz krizinin ardından sıkça kendinden söz ettirir hale gelmiş ama Doğu Akdeniz’de AB’nin enerji güvenliğinin güçlendirilmesi hususuna değinilmemiştir. İsrail-Kıbrıs-Yunanistan ve devamında İtalya’ya bağlanması planlanan East-Med boru hattı projesine halihazırda literatürde sıkça karşılaşılmamaktadır. Bu çalışma ile East-Med boru hattı projesinin ve bölgedeki diğer enerji taşımacılığı projelerinin derlenip, Türkiye karşısında nasıl bir güçlendirme oluşturulduğunun analizi amaçlanmıştır.

Konu ile alakalı literatür özetine bakacak olursak; Gonzalo Escibano (2013); enerjiyi Avrupa-Akdeniz dinamiğinde kilit bir konu olarak tanımlamış ve AB için Akdeniz’in, hidrokarbon üreticilerine, Orta Asya ve Basra Körfezi rezervlerinden AB pazarlarına geçiş güzergahında oluşuna dikkat çekerek önemini vurgulamıştır. Karmaşık bir ekonomik, teknik ve jeopolitik faktörler kümesi tarafından belirlenen farklı enerji kaynakları, coğrafi kökenler ve varış noktaları için farklı Akdeniz koridorlarının bir arada bulunduğunu göstermiştir. AB’nin bölgesel bir düzen sağlayıcısı rolüne dayanan Avrupa-Akdeniz bölgesi için bir enerji

modelinin jeo-ekonomik yönlerini ele almıştır. AB için son zamanlarda ivme kazanan enerji güvenikleştirilmesi Doğu Akdeniz’de hem bölgenin sahip olduğu ekstra özellikler hem de karışık iç dinamikler sebebiyle dikkat gerektirmekte olduğunun altını çizmiştir.²²

Bogdan 2012’ de yayınladığı makalesinde; AB, Rusya’yla olan ilişkisinde, şartlılık politikası içindeki çeşitli politik değerleri benimsemeye çalışmış, Kremlin’in devlet, enerji ve doğal kaynaklar alanındaki tekeli kaybederse politik avantajını kaybedeceğini belirtmiştir. Öte yandan, güçlü bir kimliğe ve kendi bağımsız dış politika gündemine sahip Rusya ile Enerji güvenliği, güvenikleştirme politikası ve dostluk kalıpları konusundaki yüksek düzeyde karşılıklı bağımlığa sahip AB için Bölgesel Güvenlik Kompleksi perspektifinden bakıldığında, taraflar, enerjilerin güvenliğin diğer güvenlik maddelerinin üstünde bir güvenlik sektörü olduğunu kabul etmiştir. Bu durumda yaşanan enerji krizleri neticesinde Rusya ve AB arasındaki ilişki; çatışma, rasyonel işbirliği ve Rusya için kimlik değişikliği senaryoları ile çevrilidir. Ancak, her iki tarafın müzakereleri ve tavizleriyle stratejik bir ortaklık biçiminde rasyonel işbirliği, bu ikili ilişkinin en olası şeklidir tespitinde bulunmuştur.²³

Kirchner ve Berk (2010) Bölgesel Güvenlik Kompleks Teorisi ve ampirik inceleme yöntemi ile yazdıkları makalelerinde bölgesel ve bölgeler arası enerji işbirliğinin olumlu ve olumsuz yanlarını keşfetmiş, AB üyesi ülkelerin mevcut tek taraflı ve ikili manevraları dolayısıyla ortak bir enerji güvenlik politikasını mümkün görmemişler. Enerji sektöründeki AB-Rus işbirliği olası değildir ve AB, Rusya’nın AB ülkelerine gaz arzında işgal ettiği baskın ve büyüyen pozisyonunu dengelemek için alternatif enerji kaynağı aradığı tespitinde bulunmuşlardır.²⁴

Khrushcheva (2011); AB ile Rusya arasındaki enerji ticareti, yaşanan enerji krizleri ve Rusya’nın AB enerji ithalatında tekel olma isteği gibi faktörlerin bir araya gelmesi nedeniyle güvenikleştirilmiştir. Avrupa pazarlarını birbirine bağlayan ulaştırma ağlarındaki Gazprom tekeli ve doğrudan yabancı yatırıma uygulanan devlet sınırlamaları AB’inde endişelere neden olmuştur. Karşıt olarak Rusya, AB’nin, Rusya’nın çıkarlarına aykırı olan değerlerini Rusya’ya (örneğin, Enerji Tüzüğü Anlaşması’yla) dayatmaya çalıştığını iddia ederek enerji alanını güvence altına almıştır. Yani AB ve Rusya Arasındaki enerji ticareti bu tür eylemlerle güvencesizleştirilmektedir şeklinde değerlendirmiştir.²⁵

Seppanen (2006) enerji güvenliğinin güvenikleştirilmesi tartışmalarında doğal gaz boru hatlarına dikkat çekerek, özellikle Batı Avrupa ülkelerinin enerji arzı konusunda bir

---

²²Escibano 2013.

²³Popescu. 2012.

²⁴Kirchner ve Berk 2010.

²⁵Khrushcheva 2011.

problemlerinin olmadığını Birliğin bazı üyelerinin Rusya'ya düşmanca davrandığını ve bu sebeple gerçekleştirilmeye çalışılan güvenlikleştirmenin yanlı olduğunu belirtmiştir. Seppanen'e göre bu güvenlikleştirme yeni boru hatları sebebiyle Avrupa'ya daha maliyetli gelecek ve AB'nin zararına olacaktır.²⁶

Avrupa Parlamentosu'nda milletvekilliği bulunan Rebecca Harms'da Rusya-Ukrayna gaz krizinin bir Avrupa krizi olarak ele alınmasına karşı çıkmış, iki ülke arasındaki gerginlik ve dengesizliklerin genele yayılmasını gereksiz görmüştür. Halihazırda mevcut düzeni bozmak, tedarikçi ve transit ülkeler ve altyapı ile ilgili zorlukları ile çok daha büyük problemlere sebep olacağına dikkat çekmiştir.²⁷

Michael Ratner ise (2013) enerji kaynaklarının üreticiler tarafından politik araçsallaştırılmasının ardından AB'nin Rus gazına eşlenik bölge arayışına girmiş ve Doğu Akdeniz'e yönelmiştir. Burada İsrail ve Kıbrıs'ın doğal gaz ihracatçıları olabileceği ve olası en büyük pazar olan Avrupa ile Avrupa'nın olabileceği bir senaryo öngörmüş ama gerçekleşebilmesi için de gerekli altyapının geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁸

Güvenlikleştirme söyleminin yaratılmasında söz edimlerinin aslında bir manipülasyon prizması olarak işlev gördüğüne dikkat çeken Fischendler ve Nathan (2014), çalışmalarını İsrail özelinde yürütmüş, İsrail kıyılarında yeni keşfedilen doğal gaz rezervlerine ilişkin ulusal politika geliştirmekle görevli İsrail bakanlıkları ve komitelerin söylemlerini incelemiş, enerji güvenliği kavramının manipülasyona açık hale getirildiğini ortaya koymuşlardır. Yazarlara göre bazı aktörler, enerji güvenliğinin temelleri olarak çevresel kabul edilebilirliği ve bağımsızlığı vurgularken, diğerleri gaz ihracatına ilişkin tedarik güvenilirliği ve jeopolitik faydalara öncelik vermiştir, enerji güvenliğinin her tanımının ayrıca farklı ideolojilerde, amaçlarda, politikalarda ve meşrulaştırıcı faktörlerle bağlantılı olduğunu tespit etmişlerdir. Enerjinin güvenlikleştirme söylemi ile eşleştirilmesi neticesinde bölgede oluşturulması gereken işbirliğinin engellendiği, güvenlikleştirme söylemleri ile istikrarsızlığa alan hazırlandığını ortaya koymuşlardır.²⁹

Judge ve Moltby (2017); son on yılda entegre bir AB enerji politikasının geliştirilmesi yolundaki tartışmaların merkezinde arz güvenliği korkusunun yer aldığını ve bu sayede enerjinin “güvenli hale getirildiğini” belirtmişlerdir. Bununla birlikte, ortak güvenlik kaygılarının daha fazla entegrasyon için gerekçe olarak kullanılmasına rağmen, üye devletlerin paylaşım egemenliğine direnmeleri bir sorun oluşturmuştur. Bu paradoksun

²⁶Seppanen, 2006.

²⁷http://www.europarl.europa.eu/meps/en/28233/REBECCA_HARMS/all-activities/motions/6 (erişim tarihi: 14.05.2019).

²⁸Ratner, 2013.

²⁹Fischhendler ve Nathan, 2014.

aşılması, yalnızca enerji kaynaklarının güvenlik kaygısı olup olmadığı konusunda anlaşmaya değil, aynı zamanda ne tür bir güvenlik endişesi olduğuna dair anlaşmaya da gereksinim duyacaktır. Üye devletlerin güvenlik ajandalarında doğal gazın önemi artarken, güvensizlik konusundaki yorumları farklılaşmaktadır. AB’de aktörler enerji güvenliğini güvenlikleştirerek, enerji birliği sağlanması amaçlanmaktadır.³⁰

Nyman (2014), hayatta kalmayı ve ekonomik kalkınmayı ifade etmek için giderek daha önemli hale gelen ve giderek daha fazla “ulusal güvenlik” konusu olarak kabul edilen enerjiyi güvenlik altına almak başlıca bir problemdir ve söz edimleri ile güvenlikleştirilir. Bu güvenlikleştirme genelde işbirliğini engellediği gibi enerji arzı güvenliği devletler arasındaki stratejik ve ekonomik rekabeti teşvik ederek, enerjinin dış politika üzerindeki etkisinin önemini kanıtlar. Enerjiye yönelik bir güvenlikleştirme yaklaşımı, enerjinin bir politika konusu olarak sunulmasını ve belirli politika kullanımının alternatif politika seçeneklerini sustururken özel politikayı nasıl mümkün kıldığına analizini sağlar. Enerji güvenliğini Rusya’ya karşı söylemleri ile güvenlikleştiren AB, arz çeşitliliği politikası ile Doğu Akdeniz’e yönelmiştir.³¹

Cohen (2018), İsrail’de son yıllarda keşfedilen doğal gaz rezervlerinin, sosyopolitik, uluslararası politik, güvenlik ve ekonomik konular üzerine yansımalarına odaklanmış, karmaşık ve benzersiz karakterdeki doğal gazın üretimi ve transferi sorununun; bölge devletleri, pazar ülkeler ve özel şirketlerden oluşan bir ilişkiler ağıyla sarmalandığını belirtmiştir. Keşfedilen doğal gazın iç piyasada kullanılması bile halihazırda bir sorun iken böylesine bir ilişkiler ağına transferi oldukça zordur. Doğal gaz üretiminin bölge devletlerin refahını arttıracacağı, temel güvenlik unsuru olan enerjide bağımsızlığın yakalanması, üstüne transfer edilmesi beraberinde güçlü bir egemenliği de getireceği kaçınılmazdır. Gaz arzı kesintileri silahına yönelik büyük bir güç sağlanmış olacaktır. Uluslararası politika boyutunda, komşu ülkelere (Mısır, Ürdün, Türkiye ve diğerleri) istikrarlı ticaret anlaşmaları yapmak ve sürdürmek, İsrail enerji güvenliği için en yararlı adımdır. Böylesine bir anlaşmalar dizini gazın veya deniz tabanının bir kısmının uzun süre enerji güvenliğini sağlayacak, komşu ülkelere gaz ihracı ekonomik olarak gazın işlevselliğini ortaya koyacak ve onlarla güvenlik ilişkileri kurularak, hem bölge güvenliği hem de bölge devletlerinin güvenliğine katkı sağlayacaktır. Ayrıca doğal gazın diğer ülkelere ihraç edilmesinden elde edilecek bir diğer ekonomik fayda; gaz şirketlerinin ülkeye gaz satışı nedeniyle ödeyecekleri vergi ve komisyonların kasalarını önemli ölçüde zenginleştireceğidir. Cohen’in de çalışmasında

---

³⁰ Judge ve Moltby 2017.

³¹ Nyman, 2014.

vardığı sonuç, İsrail ve Doğu Akdeniz'deki yeni gaz üreticilerinin ve artan enerji pazarlarının ortak hedeflerinin yeni işbirliklerine yol açabileceği ve ayrıca rakip veya düşman ülkeler arasında bağlar yaratabileceğidir. Bu durum, İsrail de dahil olmak üzere bölgedeki ülkelere bir defalık fırsatlar sunmaktadır. En iyi eylem şekli devletlerarası işbirliğinden oluşmaktadır. Elbette bu olasılık, bölgedeki belirli ülkeler arasındaki çatışmalardan dolayı sınırlıdır. Keşfedilen gaz rezervlerinin Avrupa gibi bir ana pazarda önemli bir faktör olmayacağı belirtilse bile bölge devletlerinin anlaşmazlıklarını çözme uğrunda bir katalizör olacağı aşikardır. Kıbrıs ve İsrail, gazları için ticari bir miktar ihracat yoluna ihtiyaç duyarken, Türkiye gaz kaynaklarını çeşitlendirmek ve arttırmak istemektedir. Cohen'in çıkarımı; böyle üçlü bir işbirliğinin, katılan her aktöre güçlü ticari teşvikler sunabileceği yönündedir.³²

Ruble (2017), Doğu Akdeniz gaz rezervlerinin AB doğal gaz arz güvenliğini artırma potansiyelini analiz etmiştir. Rusya ile gittikçe zorlaşan ilişkiler ve AB'nin kuzey ve güney tedarik rotalarında ortaya çıkan çatışmaların ışığında, doğal gaz arzı çeşitliliği daha da önem kazanmaktadır. AB'nin arz güvenliğini artırma stratejilerinden biri Güney Gaz Koridoru ve Güney Avrupa'daki Hazar, Orta Asya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'den gelen ilave miktarlarda doğal gaz içeren yeni bir gaz dağıtım merkezi geliştirmektir. Çeşitli kurumsal, teknik ve ekonomik zorluklarla karşılaşan Doğu Akdeniz ülkelerinden Mısır, İsrail, Kıbrıs ve Lübnan'da açık deniz petrol ve doğal gaz keşiflerinin ve saha gelişmelerindeki yenilenen dinamizm, BP'nin Mısır'ın Shorouk imtiyazına yaptığı 12 milyar ABD doları tutarındaki yatırımın ilan edilmesi gibi diğer alanlardaki yatırımların artması ile Doğu Akdeniz'in potansiyel bir ihracatçı olarak önemini arttırmıştır. Ayrıca, East-Med olarak adlandırılan boru hattı, Avrupa Komisyonu tarafından Ortak İlgi Projesi olarak sınıflandırılmıştır. Bu projeler, Avrupa enerji politikası için temel kabul edilen altyapı projeleridir ve dolayısıyla Avrupa Bağlantısı Tesisinde maddi destek alma ihtimalinden yararlanmaktadır. Doğu Akdeniz gazı sayesinde Kıbrıs, İsrail, Mısır ve muhtemelen Lübnan gaz sahalarının Avrupa boru hattı sistemine bağlayan bir doğal gaz boru hattı ile AB'nin Güney Gaz Koridorunu daha da geliştirmesi ve Rus gazına olan ağır bağlılığından uzaklaşması için bir fırsat olarak önüne çıkmaktadır. Kıbrıs, Girit ve Poseidon boru hattını birleştiren sözde East-Med boru hattı için boru hattı sermaye ve iletim maliyeti litre başına 7.22 dolar olarak hesaplanmıştır. 7 Şubat 2017'de Avrupa günlük piyasasında fiyatlar, 6.814 ABD Dolarıdır. Bu piyasa koşulları altında, East-Med boru hattı gaz arzı Güney Avrupa'da marjinal olarak rekabetçi olacaktır.

---

³² Cohen, 2018.

Ama Ruble'nin vardığı sonuç; bu süreçte, AB'nin doğal gaz arz güvenliği daha çeşitlendirilmesi için Katar'dan yapılan LNG ithalatını arttırdığıdır.³³

Matsumoto ve diğerleri (2018), Doğu Akdeniz'de deniz sınırları çalışmalarının neredeyse İsrail, GKRY ve Türkiye arasında askeri çatışmalara sebep olacağına değinmiş, İsrail ve Kıbrıs'ın AB'den aldıkları güç ile karşılıklı sınırlandırma anlaşmaları yaptığını belirtmiştir. Politikacılar tarafından hararetli söylemler ile tahrik edilen bu konuların aslında ihracat potansiyeli düşük olan keşiflerin daha çok ilgi görmesine sebep olmuştur. Ama uluslararası hukuka aykırı bu sınırlandırmalar bölgedeki anlaşmazlıkları körüklemiştir. Rusya'dan ithal edilen gazın güvenilmezliği neticesinde AB pek çok maliyetli proje ile enerji arzını çeşitlendirme yoluna giderek Doğu Akdeniz gazının Kıbrıs ve Yunanistan üzerinden taşınmasını desteklemiş, bölgedeki anlaşmazlıklara bir odun daha atmıştır. Ama sonrasında Mısır'da yapılan keşifler ve halihazırdaki LNG tesisleri LNG'nin önemini pekiştirmiş ve maliyetli boru hattı projeleri geri planda kalmıştır.³⁴

Christou (2014), enerji güvenliğinin bölgesel düzeyde güvenlikleştirme ilişkilerine yoğunlaşarak Doğu Akdeniz'deki gelişmelerinin enerjiyi nasıl siyasallaştırdığını analiz etmiştir. Enerji keşiflerinden öncede bölgedeki dinamiklerin sallantılı olmasının üstüne enerji keşiflerinin çarpan etkisi getirdiğini vurgulamıştır. Türkiye ve Kıbrıs arasında hem coğrafi hem de politik çatışmaların üzerine enerjinin de eklenmesi ile artan tansiyonun İsrail ve Yunanistan'ın da meydan okuması ile gerildiğini analiz etmiştir. Bölge devletlerinin Türkiye ile olan anlaşmazlığı mevcut stratejileri etkilemiş ve politika sonuçlarının kapsamını sınırlamıştır. Bölgedeki güvenlikleştirme siyaseti İsrail'in seçeceği politika ile yön değiştirebilir ve mevcut şartlar değişirse enerji işbirliğine yönelinebilir. Ama bu duruma ABD ve AB'nin etkisi fazla olup bölgede normalleşmeye müsaade etmemektedirler.³⁵

Yapılan literatür taramasından görüleceği üzere Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye yönelik güvenlikleştirme yolu izlendiğine dair bir çalışma bulunmamaktadır ve bu tezde bu eksikliğe değinilmiştir. Mevcut literatür taramasına tez boyunca devam edilmiştir. Bununla birlikte, bu tezin AB-Türkiye enerji politikasının güvenlikleştirilmesi konusundaki mevcut literatürün kapsamına yerleştirilmesi önemlidir. AB'nin birçok ekonomik konuda ortak olarak gördüğü Türkiye'yi, hem de arz güvenliğine ihtiyacı olduğu bir zamanda Doğu Akdeniz'de bir güvenlik tehdidi olarak görmesinin incelenmesi bakımından tezin önemi haizdir.

---

³³ Ruble, 2017.

³⁴ Matsumoto ve diğerleri, 2018.

³⁵ Christou, 2014.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: GÜVENLİK-GÜVENLİKLEŞTİRME VE ENERJİ GÜVENLİĞİ

1.1. Güvenliğin Tanımı

Varlığını korumak ve sürdürmek sadece insanlar için geçerli bir durum gibi görünse de oluşumunun asgari şartlarından biri olan³⁶ insanlardan oluşan gelen devletler için de önem arz eder. Varlığını korumak ve sürdürmek güvenliğin özünü oluşturan iki temel unsurdur.³⁷ Bir ihtiyaç olan güvenlik kavramı; insan, toplum, devlet ve sistem seviyelerinde aktör ve değişkenlere sahiptir.³⁸

1648 Vestfalya Anlaşması'ndan³⁹ sonra uluslararası arenada en güçlü aktör olarak varsayılan devletler uluslararası arenada üst otoritenin olmayışından kaynaklı küresel egemenliklerini ilan etmişlerdir. Uluslararası sistemin en güçlü aktörleri olan devletlerin süreklilik taşıyan gereksinimlerinin başında güvenlik gelmektedir. Güvenlik kavramı yerleşik hayata geçişle beraber bireyin barınma, korunma ve yaşantısını devam ettirebilmesini içermektedir.⁴⁰

Güvenlik kavramının tanımı yapılırken birçok değişkenin dikkate alınması gerekliliği ve değişen şartlara göre kavramın çerçevesinin yeniden belirlenmesi durumu genel olarak kabul gören bir tanımın ortaya çıkmasına engel olmaktadır.⁴¹ Etimolojik olarak Arapça emniyet kelimesinden türetilen⁴² güvenliğin sözlük anlamı; toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korku duymaksızın ve güven içinde yaşayabilmeleri durumudur.⁴³

Güvenlik kavramı; Roma'da kent devletlerinin (polis) diğer polislere karşı varlığını koruması anlamını taşıırken emperyalist dönemde devletin varlığının korunması, ekonomik

³⁶ Devlet olmanın asgari şartları 1933 monte video sözleşmesi ile belirlenmiştir. Bu şartlar; sürekli nüfus, sahip olunan kara parçası, egemen bir otorite ve diğer devletler ile ilişkiler kurabilme yeterliliğidir. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/231925> (erişim tarihi: 13.05.2019).

³⁷ Sancak, 2003: 124.

³⁸ Tan, 2015: 3.

³⁹ Çağdaş uluslararası ilişkilerin temeli olarak varsayılan, Otuz Yıl Savaşlarının ardından 1648 yılında imzalanan Vestfalya Barış Antlaşması ile ulusal devlet egemenliği ilkesi temel hak olarak tanınmıştır. Bu dönemden itibaren uluslararası ilişkilerde devletler temel aktör rolüne bürünmüştür. Egemenlik, sınırlar, başka bir devletin iç işlerine karışmama ve elçilik gibi kavramlar Vestfalya düzeninin birer getirisi olmuştur. Ulus –devlet anlayışının temel yapı taşlarından. <http://www.tuicakademi.org/vestfalya-antlasmasi/> (erişim tarihi: 27.06.2018).

⁴⁰ Tan, 2015: 3.

⁴¹ Sancak, 2003: 124.

⁴² <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/emniyet> (erişim tarihi: 27.06.2018).

⁴³ <https://www.google.com.tr/search?q=g%C3%BCvenlik+s%C3%B6zl%C3%BCk+anlam%C4%B1&oq=g%C3%BCvenlik+s%C3%B6zl%C3%BCk+anlam%C4%B1&aqs=chrome..69i57j0l5.6359j1j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8> (erişim tarihi: 27.06.2018).

sirkülasyonun devamlılığı ve yeni topraklar elde edilmesi gibi amaçlarla bir çerçeveye oturmuştur. Ulus devletlerin tarih sahnesine çıkmasının ardından ise; güvenlik kavramı somut bir anlam kazanmıştır.⁴⁴

Güvenlik terimi batı geleneğinde ilk securitas⁴⁵ olarak yaratılmış ve siyasi anlamda yorumlanmıştır. Barış içinde yaşama anlamından, modern devletin temel unsurlarından biri olma haline evrilmiştir.⁴⁶

Güvenlik bir türev kavramdır, kendi içinde anlamsızdır. Güvenliğin bir anlama sahip olabilmesi için, zorunlu olarak güvence altına alınacak bir şeye ihtiyacı vardır. Realizm; uçsuz bucaksız anarşi ortamında sadece silahlanma ile sağlanabilecek hayatta kalma durumu olarak tanımlar güvenliği.⁴⁷

İnsanın doğasında hep var olan güvenlik kavramı; Arnold Wolfers'ın yorumuyla 'kazanılmış değerlere tehdidin olmaması ve bu kazanılmış değerlere saldırıya açık olan korkunun yokluğudur'. İnsanın doğasında hep var olan güvenlik kavramı; Arnold Wolfers'ın yorumuyla 'kazanılmış değerlere tehdidin olmaması ve bu kazanılmış değerlere saldırıya açık olan korkunun yokluğudur'. İnşacılar için güvenlik; aktörlerin nasıl anlamlandırdıklarına bağlı özneler arasındadır ve göz ardı edilmeyecek normatif bir öze bağlıdır.⁴⁸

1.2. Soğuk Savaş Öncesi Güvenlik Kavramı

1648 Vestfalya Barışı ile ortaya çıkan hegemonya mücadelesi sonucu savaşın kaçınılmaz olduğu öngörülmüş ve özellikle de Avrupalı devletleri kapsayan peş peşe yaşanan iki dünya savaşı, Avrupa'nın küresel çapta bir güç olarak önemini yitirmesine neden olmuştur. Bu durum neticesinde savaşlarda yaşanan maddi ve manevi kayıpların da etkisiyle savaşın politikanın bir aracı olmaktan çıkarılması fikri somut olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu kaygılar devamında güvenlik stratejileri ülkelerin dış politikalarında en önemli yeri tutar hale gelmiştir.⁴⁹

Güvenlik kavramı İkinci Dünya Savaşı döneminde ulusal güvenlik boyutuna taşınmıştır. Ulusal güvenlik İkinci Dünya Savaşı döneminde devlet için teöel konulardan biri olmuştur. 1919-1938 arası dönemde başlayan temel askeri silahlanma sonucu asker ve silah

⁴⁴ Sancak, 2013: 128.

⁴⁵ Latince se (olmaksızın) ve cura (endişe) kelimelerinin birleşmesinden oluşan securitas kelimesinden türemiştir. Arends, 2009: 5.

⁴⁶ Brauch, 2008: 2-3. (çev. Zeynep Arkan).

⁴⁷ <https://medium.com/@srcndgn/uluslararası%C4%B1-g%C3%BCvenlik-teorileri-realizm-f21cdb06e99d> (erişim tarihi: 1.08.2018).

⁴⁸ Wolfers, 1962: 150, Akt: Kanbal, 2012: <http://politikaakademisi.org/2012/08/07/uluslararası-iliskilerde-guvenlik-algisi/> (erişim tarihi: 15.08.2018).

⁴⁹ Aksoy. 2013: 393.

yığılması dış politikanın da askerileşmesine neden olmuş, ulusal güvenlik kavramı meşrulaştırılmıştır.⁵⁰

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra etki alanını genişleten realist teoride devlet güvenliğinin başlıca aktörüdür. Hobbes'tan yola çıkan Morgenthau'nun da değindiği gibi; devlet yalnızca çıkarları doğrultusunda hareket eder ve uluslararası sistemde üst otoritenin yokluğundan kaynaklı anarşi/çatışma durumu söz konusudur. Bu bağlamda devletlerin içinde buldukları ortam güvenliksiz bir ortamdır. Realist düşünceye göre güvenliğinin sağlanmasında esas çözüm askeri kaynaklardır.⁵¹

Realist teoride güvenlik, güvensizlik ortamının olmamasıdır. Realist Arnold Wolfers'ın güvenliği tehdidin yokluğu olarak yorumlamasından da görüleceği üzere realizmde güvenlik; güç-tehdit-güvensizlik kavramları ile sınırlıdır. Aktörler içinde buldukları güvensizlik ortamında gelen tehditlere karşı güçlü olma konumundadır ki burada ki güç anlayışı askeri güçtür. 1945 sonrası dönemde ulusal güvenlik boyutunun askeri odaklı olması bunun bir örneğidir. Uluslararası arenada askeri tehdit ve güç arasındaki bağlantı aktörler arası bir rekabete sebep olmuş, uluslararası politika bu çerçevede belirlenmiştir.⁵²

Ulusal güvenlik; devletin varlığını, bütünlüğünü ve uluslararası çıkarlarını her türlü tehdide karşı koruması ve kollamasıdır.⁵³ ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlaşması (National Security Act) ile literatüre dahil olan Ulusal Güvenlik kavramı, bu belgede İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde NATO devletlerinin Sovyet tehdidinden korunması üzere geliştirilmiş ve iki kutuplu sistemin saldırgan yapısı ile aktörlerin hem ulusal hem de dış politikalarında belirleyici konuma gelmiştir.⁵⁴

1940'lı yıllarda realist teorinin egemenliği altında olan güvenlik çalışmaları, stratejik bir çalışma alanı olarak düşünülerek askeri açıdan yorumlanmıştır. Devlet boyutunda tanımlanan güvenlik çalışmaları uzun yıllar askeri bağlamda ele alınmış ve bu anlamda uluslararası sistemde tek aktör olarak görülen devletin güvenliğine yönelik tehditler askeri tehdittir biçiminde yorumlanmıştır.⁵⁵

Realist teoride, uluslararası ilişkiler; temel aktör olan devletlerin güç ve çıkar mücadelesidir. Güvenlik kavramının analizini Devlet, askeri güç ve ulusal çıkar ile sınırlayan

⁵⁰ Brauch, 2008: 4. (çev. Zeynep Arkan).

⁵¹ Özgöker ve Çelik, 2013: 320.

⁵² Demir, 2009: 12.

⁵³ Milli güvenlik kurulu kanunu md. 1.

⁵⁴ Birdişli, 2011:149.

⁵⁵ Gürsoy, 577-578.

realist teoride makyevelist bir analiz ile gücü bir amaç olarak görme sonucu teorisyenler ulusal gücü birçok bileşenden oluşmasına rağmen askeri yeterlilik ile özdeş tutmuşlardır.⁵⁶

Merkezinde ulusal güvenlik kavramını ve birincil aktör olarak devleti temel alan realist ve neo-realist yaklaşımda; güvenliğin sadece askeri güç ile sağlanabileceği söylemine odaklanılmış, askeri güç devletin varoluşsal sebebi olarak görülmüştür. Güvenliğe yönelik oluşturulan politikalar askeri gücün etrafında şekillenmiş, her türlü tehdide yönelik çözüm askeri yeterlilikte aranmıştır.⁵⁷

Realist teorisyenler uluslararası sistemi; bir güç mücadelesi haliyle devlet çıkarları için bir güvenlik problemi olarak yorumladıklarından, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlerin etkisine inanmazlar ve bu düzeyde ki bir işbirliğinin sınırlı olacağını savunurlar. Neo-realizm klasik realizmden ayrı, ulus devletin güvenliğine ek uluslararası sistemin güvenliğinin sağlanmasının da önemini altını çizer ve bu sayede güvenlik terimi ulus devlet ile sınırlanmış olur. Realizme gelen en büyük eleştirilerden biri; güvenlik analizinde ülkelerin iç dinamiklerini ve jeopolitik yapısını göz ardı etmesidir. Bununla beraber, uluslararası ilişkiler çalışmalarında realizmin göz ardı edilemeyecek boyutta etkin olduğunu söylemek makuldür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan paradigmlar ve eleştirel yaklaşımların çoğunlukla çıkış noktası realizm olmuştur.⁵⁸

Neo-realizm bir bakıma klasik güvenlik anlayışına yeni bir boyut kazandırmış ve doğrudan güvenlik kuramını oluşturmuştur. Neo-realist kuramın önde teorisyenlerinden S. M. Walt Soğuk Savaşta girilen detant dönemini güvenlik çalışmalarının rönesansı olarak betimlemiştir. Neo-realist teorisyenler tarafından 1945 sonrası dönemde aşırı silahlanma sorununu özetleyen güvenlik ikilemi kavramına göre söz konusu bir aktörün güvenlik sağlayıcı eylemleri, diğer aktörlerce tehdit olarak algılanmaktadır.⁵⁹ Bu rekabetçi ve çatışmacı anarşi ortamında dahi işbirliği sürecini göz ardı etmeyen neo-realistler, böylesine bir güvensizliğin hakim olduğu uluslararası arenada işbirliği oluşturulsa bile kalıcı olmayacağını savunmaktadırlar. Waltz ve Mearsheimer'a göre kendi çıkarlarını güden aktörler için işbirliği sınırlı bir kavramdır. Uluslararası sistemin sahip olduğu güvensizlik ortamı çoğu zaman işbirliğini engelleyecektir.⁶⁰

Askeri gücün öneminin yanı sıra ekonomik ve siyasi işbirliğini de analize dahil eden Neo-realist kuramcılar aslında askeri işbirliğinin daha başarılı olduğuna vurgu yapmışlardır çünkü Soğuk Savaş döneminde aktörler genellikle askeri ittifaklara yönelmişlerdir. Bu

⁵⁶ Sandıklı ve Emeklier, 2004: 6.

⁵⁷ Bakan, 2007: 38-39.

⁵⁸ Özerdem, 2015: 167.

⁵⁹ Sandıklı ve Emeklier, 2011: 8.

⁶⁰ Baylis, 2008: 74.

durumda uluslararası arenanın düzenleyici mekanizması güç dengesidir. Güç dengesi modeli istikrarı ve güvenliği sağlamaktadır yani aktörlerin eylemlerini belirleyen yapı uluslararası sistemdir. Bu durumda neo-realistler Realizmden ayrı olarak uluslararası güvenliği de güvenlik çalışmalarına dahil etmiş, güvenlik halkasını genişletmiştir.⁶¹

Neo-realist kuramcılar güvenlik çalışmalarına uluslararası ekonomi politikası de eklemişlerdir. Neo-realizmin temeli attığı dönemde yaşanan Vietnam Savaşı, devletlere güvenlik ve istikrarın sağlanmasındaki tek aracın askeri güç ve kapasite olmadığını gösterirken, 1973-79 petrol krizleri de karar alma süreçlerinde ekonomik verilerinde dahil edilmesinin önemi ortaya koymuştur. Dönemin uluslararası konjonktürünün teori üzerindeki bu etkisi teorisyenleri ekonomiye yönlendirmiş olsa da neo-realist teorisyenlerin asıl odak noktaları askeri-stratejik konular olmuştur. Sonuçta neo-realizm ekonomi politikası göz ardı etmemekle beraber askeri, stratejik ve politik konuların literatürdeki önceliğini yeniden inşa etmiştir.⁶²

1945-90 yılları arası Soğuk Savaş döneminin durağan yapısı, güvenlik çalışmalarına da durağanlık ve tekdüzelik olarak yansımış, teorisyenler dönemin hakim teorileri realizm ve neo-realizm etkisi altında kalmıştır. Liberal düşünce ve neo-marksist yaklaşımlar; yumuşama döneminde klasik güvenlik anlayışına yeni bir bakış açısı getirmeye başlamış olsa da iki kutuplu sistemin güvenlik modeli realist ve neo-realist kuramlar çerçevesinde şekillenmeye devam etmiştir. Sonuç olarak hegomonik ve statükocu Soğuk Savaş yıllarının güvenlik modeli, klasik güvenlik paradigması tekelinde; devlet odaklı, ulusal güvenlik ekseni ve askeri güç merkezlidir.⁶³

Diğer yandan bireysel temelli bir teori olan Liberalizm; yine realizm gibi temel aktör olarak devleti ele almakta ama devlet dışı aktörleri de analiz düzeyine dahil etmektedir. Realizmde odaklanılan güç politikalarının aksine liberalizm; politikanın, düşüncenin bir türü olduğunu savunmaktadır. Liberalizme göre devletlerarası işbirliği ve uzlaşma sağlanabilmektedir.⁶⁴ Anarşik bir zemin üzerinde olduğu varsayılan uluslararası ilişkilerin sürdürülebilmesi, savaşın önlenmesi ve barışın tesisine bağlıdır. Savaşın önlenemediği durumlarda devletler arasında barışçıl dayanışma ve yüksek katılım şartı ile kurulmuş uluslararası yapı en uygun seçenektir. Bu yapı oluşturulmadan önce savaşa neden olabilecek

---

⁶¹ Waltz, 1979: 41.

⁶² Aydın, 2004: 47.

⁶³ Sandıklı ve Emeklier, 2014: 5.

⁶⁴ Dunne 2001: 163.

güç dengesi (balance of power)⁶⁵ ve ikili anlaşmalar sisteminin ortadan kaldırılması gerekir. Ancak bu yolla kolektif bir güvenlik sistemi oluşturulup, savaşlar başlamadan önlenebilir.⁶⁶

Uluslararası ilişkiler disiplininde temel bir yeri olan güvenlik kavramı, hangi düzeyde analiz edilirse edilsin öncelik sırasında en başta yer almaktadır. Güvenliğe yönelik tehditlerin ortadan kaldırılması aciliyet arz eder.⁶⁷ Uluslararası sistemin yaşanan olaylar neticesinde değişikliğe uğraması, tehdit algısının sürekli değişimi; güvenlik anlayışı ve güvenlik kavramının sınırlarının da sürekli değişmesine neden olmaktadır. Güvenlik politikalarının bu değişken özelliği güvenliği iç ve dış politikalarda referans politika seviyesine ulaştırmıştır.⁶⁸

Savaşı önleme amaçlı kurulan kolektif güvenlik sisteminde, sisteme üye bir devlet ile sistem dışı bir devlet arasında çıkacak çatışma durumunda tehdit sistem dahilindeki tüm devletlere yapılmış sayılacak ve kolektif hareket edilecektir. Bu gaye ile kurulan ilk örgüt olan Milletler Cemiyeti; kuruluşundan kaynaklanan sıkıntılardan ve operasyonel yetersizliklerden dolayı kolektif güvenliği sağlama konusunda varlık gösteremese de kolektif güvenlik anlayışına bilinç kazandırdığı söylenebilir.⁶⁹ İki dünya savaşı arasında geçen yaklaşık 20 yılda MC'nin kolektif güvenlik alanında elde ettiği teorik başarı, savaşı engelleyemese de savaş sonrası döneme ışık tutmuştur.

Uluslararası güvenlik; ilk defa Birinci Dünya Savaşının ardından MC ile kurulmaya başlanmış, MC'nin gösterdiği görece başarısızlık sonrasında İkinci Dünya Savaşı'nın ardından BM organizasyonu kurulmuş fakat bu örgütte dünya barışında pek yararlı olamamıştır. Balkanlar, Kafkaslar, Uzak Doğu ve Orta Doğu'da yaşanan sorun ve çatışmalar uluslararası güvenliğin sağlanamadığının birer göstergesidir.⁷⁰

Özellikle iki dünya savaşı arasını kapsayan dönemde, statükocu devletler, barış anlaşmaları ile oluşturdukları yeni düzende güç ve çıkar ilişkisini kendi lehlerine kurmayı başarmışlardır. Statükocu devletler çeşitli uluslararası anlaşmalar veya ittifaklar ile uluslararası sistemi korumayı amaçlamışlardır.⁷¹ Ayrıca silahsızlanma, savaşı yasa dışı hale

⁶⁵ Güç Dengesi modeline göre, büyük güçler arasındaki askeri ve malzeme yeteneklerindeki dengesizlikler ve konsantrasyonlar kontrol edilmekte, bu suretle uluslararası sistemdeki büyük güçlerin hayatta kalmasını sağlamak için denge sağlanmaya çalışılmaktadır. 1648'den 1789'a ve 1814'ten 1914'e çoğu Almanya'da yaşanan Otuz Yıl Savaşları Katolikleri Protestanlarla karşı karşıya getirmiş ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar tarihteki en kanlı savaştır. Otuz Yıl Savaşları 1648'de Westphalia Barışı ile sona erdiğinde Avrupa'nın monarkları birbirlerini yeterince hırpalamış ve Fransız Devrimi'ne (1789) kadar süren bir güç-dengesi sistemi inşa etmiştir. Westphalia (Vestfalya) sistemi aynı zamanda egemenlik konseptini de tesis etmiştir. <http://www.stratejikanaliz.com/guc-dengesi/> (erişim tarihi: 24.07.2018).

⁶⁶ Şöhret, 2013: 262.

⁶⁷ Morgan, 2006: 1 Akt: Sancak, 2003: 125.

⁶⁸ Çıkrıkçı, 2013: 526.

⁶⁹ Şöhret, 2013: 262-263.

⁷⁰ Özgöker ve Çelik, 2013: 318.

⁷¹ Ünay, 1998: 207.

getirme ve Milletler Cemiyeti gibi barış eksenli girişimlerle kurmaya çalıştıkları uluslararası sistemi korumayı amaçlamışlardır.⁷²

Soğuk Savaş dönemine hakim olan realist kuramın ulusal güvenlik ve askeri güç kavramlarına odaklanan klasik paradigma anlayışı, devletlerin güvenliklerine yönelik tehditleri yok edebilme yolu olarak askeri gücü görmüştür.⁷³ Realist güvenlik anlayışı 1945 sonrası iki kutup arasındaki mücadelenin bir çatışmaya dönüşmemesi yolunda çerçevelenmiştir.⁷⁴ 1970'li yılların sonlarına doğru yumuşama döneminin de etkisiyle literatürde genişletilmiş bir güvenlik söylemi, klasik güvenlik anlayışının yerine geçmeye başlamıştır. Soğuk Savaş döneminin son yıllarında güvenlik kavramı aktörlerin askeri güç endeksli anlayışından evrilmiş, diğer etkenlerinde dahil edilmesi zorunluluğunu hissettirmeye başlamıştır. Barry Buzan ve Richard Ullman'ın temsilciliğini yaptığı bazı çevreler askeri olmayan alanda ki endişeleri de güvenlik kavramında değerlendirmeye başlamıştır.⁷⁵ Uluslararası sistemin sahip olduğu güvensizlik ortamı devletlerin kendi güvenlik mekanizmalarını geliştirmesine neden olmaktadır.⁷⁶ İki kutuplu dönemde tehditleri yok etme anlamında devletler askeri kuvvetlerini geliştirmiş, tehditlere karşı kendi önlemlerini almışlardır.⁷⁷

1.3. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Kavramı

Güvenlik Çalışmaları 1970'li yıllara kadar ulusal güvenlik kavramı ile ifade edilmiştir.⁷⁸ Soğuk Savaş şartlarından etkilenen ve çoğunlukla realist teorinin etkisinde kalan güvenlik çalışmaları, devleti; hem tehditlerin yöneldiği aktör hem de bu tehditlerin giderilmesini sağlayan aktör olarak yorumlar ve bu tehditlere karşı askeri güç politikalarına odaklanır.⁷⁹ Devletlerin askerî güvenlik sorunları, savunma politikaları, askerî çatışmaların nedenleri, nükleer silahsızlanma ve benzeri askerî-siyasi konular ve devlet merkezli analizler güvenlik çalışmalarının çerçevesini belirlemiştir.⁸⁰

1970'li yıllarla birlikte girilen detant döneminde uluslararası güvenliğe yönelik tehditlerin azalması sonucu uluslararası sistemdeki diğer sorunlar gün yüzüne çıkmaya

⁷² Sandal, Karabulut ve Gürbüz, 2005:2.

⁷³ Baylis,2008: 73.

⁷⁴ Bilgin, 2010: 73.

⁷⁵ Gürsoy, 2013: 578.

⁷⁶ Özgöker ve Çelik, 2013: 318.

⁷⁷ Önen, 2015: <http://akademikperspektif.com/2015/03/16/kuresellesme-ekseninde-degis-en-guvenlik-algisi/> (erişim tarihi: 09.07.2018).

⁷⁸ Açıkmeşe, 2014: 246

⁷⁹ A.g.e.:246

⁸⁰ Özcan, 2011: 446.

başlamıştır. Ekonomik, toplumsal tehditlerin yanı sıra çevre problemleri gibi birçok tehdit güvenlik çalışmalarına dahil edilmiştir.⁸¹

Soğuk Savaşın son yıllarında uluslararası konjonktürdeki detant dönemi akademik yazınlara da yansımıştır. Klasik paradigma sorgulanmış, realist teorinin etkinliği tam olarak kırılmasa da yapılan eleştirilerle yeni güvenlik anlayışına uygun zemin hazırlanmıştır. Bu geçişteki kırılma noktası 11 Eylül saldırıları ile birlikte gelen asimetrik tehdit algısıdır. Uluslararası sisteme hakim güvensizlik ortamının da çevresi genişlemiş, yeni kavramlar dahil edilmiştir. Çeşitli ve karmaşık tehditler klasik paradigmayı yetersiz kılmıştır.⁸²

Küreselleşme ile birlikte güvenlik anlayışı, askeri güvenlik tanımının da dışında gelişmeye başlamıştır. Uluslararası ilişkilerde ekonomik verilerin yadsınamayacağı, özellikle askeri konular kapsamında bir güvenlik değerlendirmesinin eksik ve tehlikeli olabileceği uluslararası ekonomi politiği çalışmalarının yoğunluk kazanması neticesinde literatürde ağırlık kazanmaya başlamıştır. E.H. Carr'dan gelen uluslararası ilişkilerde ekonomik faktörlerin önemi vurgusuna rağmen realistler Soğuk Savaş dönemi boyunca ekonomik etkenlerin çözümlemesini geri plana itmiş ve savaşın bitimiyle birlikte realist düşünce ekolü yerine farklı teorilere bırakmıştır.⁸³ Realizm günümüz teorilerinin birçoğunun temelinde yer almasına rağmen güvenlik anlayışını ulusal güvenlik ile sınırlandırıp, diğer tehditleri analize dahil etmemesi realizme getirilen eleştiridir. Modern güvenlik çalışmaları güvenliği; ulusal güvenliği de kapsayan bir bütün ile öne çıkarmaktadır.⁸⁴

Soğuk Savaş sonrasında tehdidin niteliğinin değişmesi ile birlikte yeni güvenlik dönemine girilmiştir. 1990'lı yıllarda güvenlik gündemi askeri konuların yanı sıra birey, toplum, yaşadığımız gezegen hatta uzay güvenliğini de içerir hale gelmiştir. Artık uluslararası ilişkilerde caydırıcılık veya güç dengesi teorileri dışındaki konulara; bireysel ve toplumsal güvenliğe odaklanılmıştır.⁸⁵ Uluslararası İlişkiler disiplininde güvenlik çalışmaları geleneksel çerçevelerden inşacı (konstrüktivist) ve eleştirel kuramlara yönelmiştir. Maddeci ve gerçekçi temeller üzerine kurulmuş geleneksel realizm ve liberalizm kuramları birçok teorisyen tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde, uluslararası politikanın temelleri değişmiş, sadece devlete odaklanan bakış açısı diğer aktörlerinde etkinliği sebebiyle genişlemiştir.⁸⁶ Etkinliği artan bu devlet harici aktörlerin analizi başat aktör olarak devleti gören teorilerle

⁸¹ Ok, 2015:

<http://acikerisim.ikc.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11469/614/T000025.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (erişim tarihi: 21.05.2019).

⁸² Sandıklı ve Emeklier, 2014: 12-13.

⁸³ Çıkrıkçı, 2013: 529.

⁸⁴ Özerdem, 2015: 169.

⁸⁵ Gürsoy, 2013: 578.

⁸⁶ Şatana ve Özpek, 2010: 79.

yapılamayacağından dolayı, toplumsal olaylara bir bakış yöntemi olarak özetlenebilecek olan inşacılık yaklaşımı, uluslararası ilişkiler literatüründe etkin rol edinmeye başlamıştır. Güvenlik çalışmalarına da güvenliğin inşası olarak yansımış, güvenikleştirici aktörün, bir tehdidi hedef kitleye söz edimlerle güvenikleştirilmesi inşası, inşacılığın güvenlik çalışmalarına yansımalarını açıklayıcı nitelik kazanmıştır.⁸⁷

İki kutuplu bir yapıya dayanan Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından uluslararası sistemde büyük bir dönüşüm başlamış ve bu dönüşüm 11 Eylül saldırıları ile büyük bir ivme kazanmıştır. Tehdit algılarının değişmesi ile bölgesel ve ulusal güvenlik anlayışı da dönüşüme uğramıştır.⁸⁸

Soğuk Savaşın bitiminden sonra neo-liberal politikalar sonucunda devletin varlığı irdelenmiş ve devlet geri plana itilmiştir. Uluslararası arenada farkı aktörlerinde söz sahibi olması bunu kanıtlar niteliktedir. Lakin güvenlik sağlayıcı güç olarak devlet iradesinin eşleniği bir kuvvette aktör de henüz siyaset sahnesine çıkmamıştır. Dolayısıyla güvenlik tesis edici kuvvet açısından farklı aktörlerle eş bir zeminde devlet iradesi zorunlu olmaktadır. Sonuçta neo-realist akımın günümüzdeki en önemli kuramcılarında John Mearsheimer'e göre de askeri güvenlik ve devlet hala önemlidir.⁸⁹ Ulusal aktörler yerini uluslararası şirketler gibi uluslararası aktörlere bırakmış ve güvenliğin sağlanması ancak uluslararası güç kullanımı ile sağlanabilir hale gelmiştir. Çünkü tehdit algısı yaratan düşman artık devlet değil; ulus dışı güçlerdir. (terörist, aktivist.. gibi). Bu bağlamda yoğunlaşan uluslararası güvenlik kavramına; ekonomik sorunlar, çevresel sorunlar, insan hakları gibi unsurlar dahil edilmiştir. Artık ulusal güvenlik kavramı kalmamış yerini birey güvenliği, uluslararası güvenlik ve sosyal güvenlik kavramlarına bırakmıştır.⁹⁰

Yeni Dünya düzeninde⁹¹ tehdit algısının birçok boyutu vardır.⁹² Günümüzde Orta Doğu, Kafkasya Balkanlar ve Uzak Doğu ülkelerinde yaşanan sorunlar ulus merkezli değildir. Bu sorunlar; etnik, dini, mezhep temelli çatışmalar, ekonomik ve sosyal karışıklıklardan çıkmaktadır. Devletin güvenliği esaslı politika yürüten yönetimler Soğuk Savaş sonrası karşılaşılan bu ani değişimle yetersiz kalmışlardır.⁹³

Küreselleşme ile birlikte güvenikleştirme çalışmalarına; asimetrik tehdit kavramı, terörizmin uluslararası boyuta taşınması ve kitle imha silahlarının yayılması başlıklarını da

⁸⁷ <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/209555> (erişim tarihi: 18.11.2018).

⁸⁸ Çıkrıkçı, 2013: 256.

⁸⁹ Özerdem, 2015: 167-168.

⁹⁰ Özgöker ve Çelik, 2013: 320.

⁹¹ Yeni Dünya düzeninden kastedilen; iki kutuplu sistemin yani Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından ortaya çıkan yeni uluslararası sistemdir. Bu düzende sisteme çok merkezlilik kavramı ve ABD'nin başat konumda olması gibi veriler eklenmiştir. Ve haliyle güvenlik algısı da değişime uğramıştır.

⁹² Çıkrıkçı, 2013:530.

⁹³ Özgöker ve Çelik, 2013: 320-321.

dahil etmek zorunda kalınmıştır. Klasik orduları, tehditlerin oluşum ve geliş yolunun belirsizliğine göre yeniden düzenleme gereksinimi duyulmuştur.⁹⁴

Reel politik düşüncenin pratikte güvenliği sağlayamaması, güvenlik sorunsalını daha da önemli kılarak güvensizliğin nasıl çözümleneceğine dair yeni teorik çalışmaları literatürde mecbur kılmaktadır. Yirmi birinci yüzyıla uluslararası sistemde kırılma yaratan ve küresel güven(siz)lik için bir dönüm noktası teşkil eden 11 Eylül saldırılarıyla adım atılırken, yeni güvenlik anlayışı; küreselleşme ile birlikte dünya üzerinde ekonomik, sosyal ve politik alanlarda önemli gelişmelere tanık olmuştur.⁹⁵ Küreselleşme ve aktörleri doğası itibariyle sınırları yıkmak isterken, güvenlik ihtiyacı sınırları kapatma ve kontrol altında tutmayı gerektirmektedir. Küreselleşmenin sınırları zorladığı çağımızda aslında yapılması gereken sınırların daha etkin korunmasıdır.⁹⁶

Soğuk Savaş döneminde her iki kutupta yer alan ülkeler birbirlerini çevreleme politikası izlemiş, güvenlik endişeleri kutuplar arası caydırıcılık politikası ile dengelenmiştir. Bu dönemde güvenlik kavramı yüksek politika (high politics) unsuru olarak ABD ve SSCB arasındaki stratejik mücadele ekseninde belirlenmektedir. Bu dönemde bölgesel sorunların bir nevi üstü örtülmüştür. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte bu problemler çözülmesi güç sorunlar olarak uluslararası arenada gün yüzüne çıkmışlardır.⁹⁷

Dolayısıyla, geleneksel güvenlik çalışmaları da yetersiz kalmış ve bu alana getirilen ilk eleştiri 1983 yılında Barry Buzan tarafından olmuştur. Devlet odaklı güvenlik anlayışını yetersiz bulan Buzan, analize toplum ve bireyleri de dahil etmiştir. Güvenliği askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal, çevresel sektörlere ayırarak inceleyen Buzan, bu yaklaşımı ile realist teorinin güvenlik kuramına ilk eleştirenlerdendir.⁹⁸

Benzer şekilde 1989'da Mathews uluslararası güvenliğin kapsamını genişleterek çevresel faktörlerinde dahil edilmesi gerektiğini vurguladı. Ken Booth ekonomiye ve toplumsal tehditlere ağırlık vererek analize dahil edilmesi gerektiğini savundu. Karşı kuramcılar böylesine her şeyin tehdit olarak algılanması sonucu güvenlik kavramının asıl odağını kaybedeceğini belirttiler.⁹⁹

İki kutuplu dönemin sona ermesiyle klasik güvenlik ve güç dengesi anlayışı odağını genişleterek dönüşüm yaşamıştır. Bu yeni güvenlik anlayışına dahil olan Çin ve Hindistan

⁹⁴ Önen, 2015: <http://akademikperspektif.com/2015/03/16/kuresellesme-ekseninde-degisen-guvenlik-algisi/> (erişim tarihi: 09.07.2018).

⁹⁵ Sandıklı ve Emeklier, 2014:4.

⁹⁶ Yurtsever, 2013: 416.

⁹⁷ Ultan, 2013: 646.

⁹⁸ Açıkmeşe, 2014: 247.

⁹⁹ Walt, 1991.

ekonomilerinin hızla gelişmesi, ekonomi faktörünün öneminin altını çizmektedir.¹⁰⁰ Ekonomik bir güç olan Avrupa'nın petrole ve gaza bağımlılığı önceki dönemlere oranla artarak devam ettiği gibi rekabet ve yeni güvenlik tedbirleriyle de karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla küresel güç olma çabasındaki devletler arasında hammadde temini, enerji kaynaklarına sahip olma isteği ve yeni pazarların bulunması; rekabeti de beraberinde getirmektedir.¹⁰¹

1.4. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme

Kopenhag Okulu, güvenlik çalışmalarına ağırlık vermekte ve güvenliği sistematik bir şekilde yorumlamaktadırlar. Ortaya koyduğu teoriler ile güvenlik çalışmalarının gelişiminde etkili olan Kopenhag Okulu, 1990'larda ortaya koyduğu çok boyutlu güvenlik ve kapsamlı güvenlik (comprehensive security) kavramlarıyla yeni güvenlik çalışmalarının temelini oluşturmaktadırlar.¹⁰²

Geleneksel güvenlik tehditlerinin dönüşüm yaşamasının ardından yirmi birinci yüzyılda yeni güvenlik yaklaşımlarının merkezi olarak görülen Kopenhag Ekolü güvenliği: aktörlerin tehditleri önleme çabaları ve varlıklarını muhafaza etme yetenekleri olarak tanımlamaktadır.¹⁰³ Kopenhag Ekolü belirsiz, göreceli bir kavram olan güvenliği tek boyutluluktan kurtararak çok boyutlu bir zemine taşımıştır. Yalnızca askeri tehditlerin toplumlar için tek güvensizlik kaynağı olmadığını vurgulamıştır. Askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik kategorileri de güvenlikleştirme çalışmalarına uyarlanmalıdır.¹⁰⁴

Kopenhag Okulu'nun önde gelen teorisyenlerinden Barry Buzan; güvenliği bilindik bakış açısından farklı bir skalada yorumlamış, askeri konulara ek siyasi, ekonomik, sosyolojik ve çevresel güvenlik alanlarını da ekleyerek güvenlik anlayışını daha geniş anlamlara yaymıştır.¹⁰⁵ Buzan güvenlik kavramının çerçevesini genişleterek sadece devletin değil, diğer aktörlerinde güvenlik analizine dahil edilmesini sağlamış, güvenliğin bir bütün olduğunun altını çizerek bu bütün içerisinde uluslararası güvenlik çalışmalarında tek başına bireyin güvenliğinden toplumun güvenliğine ağırlık vermiştir.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Tüysüzoğlu, 2014: 88.

¹⁰¹ Aksoy, 2013: 391-392

¹⁰² Sandıklı ve Emeklier, 2014: 44.

¹⁰³ Cebeci, 2014: 28.

¹⁰⁴ Şöhret, 2013: 665-666.

¹⁰⁵ Buzan, 1983: 173-175.

https://www.academia.edu/4780500/People_States_and_Fear_An_Agenda_For_International_Security_Studies_in_the_Post-Cold_War_Era_-_Barry_Buzan?auto=download. (erişim tarihi: 23.12.2018).

¹⁰⁶ Sandıklı ve Emeklier, 2014: 44-45.

Soğuk Savaş sonrası gerçekleşen askeri müdahalelerin analizi konusu, Ole Waever tarafından ortaya atılmış, güvenlikleştirme kavramı; güvenliği söz-edim (speech-act) olarak değerlendirilmiştir. Bu kurama göre güvenliğe yönelik tehditler söz edimlerle güvenlikleştirilmektedir.¹⁰⁷ Bu yolla, inşa edilmiş olan güvenlik problemlerine müdahale edilmesi meşru hâle gelmektedir. Devletler müdahale etmeyi arzuladıkları bir konuyu güvenlik tehdidi olarak hedef kitleye inşa etmesi ile yapacakları olağanüstü tedbirleri meşrulaştırma yolunu seçebilmektedir.¹⁰⁸

Waever'a göre, güvenlik yönelik tehditler, bir devletin egemenliğini veya bağımsızlığını tehdit eden problemler oldukları için, normal siyasi hayatın işleyişini sekteye uğratmakta ve bu tehditlere karşı olağanüstü çabanın sergilenmesini gerektirmektedir.¹⁰⁹ Böylece, bir konunun güvenlik sorunu olarak nitelendirilmesi, devletin müdahale edebilmesini sağlamaktadır. Bu durum devlete hakimiyet kurmak istediği bir konuda güvenlikleştirme yolunu kullanmayı her zaman mümkün kılmaktadır.¹¹⁰

Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına getirdiği en önemli katkılardan birisi de toplum güvenliğinin etkilendiği beş ana sektörü güvenlikleştirme teorisine dahil etmesidir. Askeri tehditlerin toplumlar için tek güvensizlik kaynağı olmadığı gerçeğinden yola çıkarak, diğer sektörlerdeki güvensizliklerin de bir tehdit kaynağı olarak hem kendi başına hem de askeri sektöre taşınarak bir güvensizlik kaynağı oluşturduğuna değinilmektedir.¹¹¹ Güvenlikleştirmenin uygulanabileceği sektörler;

- Askeri Güvenlik; devlet temelli askeri güvenlik problemleri,
- Siyasi Güvenlik; ulusal ve uluslararası alanlarda problemleri,
- Ekonomik Güvenlik; üretim, tüketim malları v.b. problemleri,
- Toplumsal Güvenlik; aidiyet v.b. problemleri,
- Çevresel Güvenlik; içinde yaşadığımız gezegenin problemlerini

kapsamaktadır.¹¹² Soğuk Savaş sonrası yeni güvenlik ortamını daha iyi analiz edebilmek için Waever, Buzan'ın güvenlik sektörlerinden biri olan toplumsal güvenlik kavramına odaklanmıştır. Ole waever toplumun güvenliğini devletin güvenliğinde ayrı ele almış ve gelen tehditlere karşı toplumun kendisini oluşturduğu karşı kimlik ile savunabileceğini

¹⁰⁷ Daban, 2011: 198.

¹⁰⁸ Baysal ve Lüleci, 2015: 63.

¹⁰⁹ Kurt, 2017:3.

¹¹⁰ Aktaş, 2011: 12.

¹¹¹ Alagöz ve Kandemir, 2015: 111.

¹¹² Buzan, Waever ve Wilde, 1998:7Akt: Miş, 347.

söylemiştir. Weaver'a göre de güvenlik politik ve düşünsel bir süreçtir ve hedef kitleye güvenikleştirme yolu ile inşa edilir.¹¹³

Yüzyıllardır adı savaş ve yıkımla bilinen Avrupa'nın barış ile söz edilebilir hale gelmesinin ardında yatan sebebi Kopenhag Ekolü; askeri yöntemlere yönelmeden de barışın korunabildiği, potansiyel saldırganların caydırılabildiği bir güvenlik toplumu olarak açıklamaktadır. Güvenikleştirme süreci siyasi bir süreçtir yani sorunlar kendi kendilerine güvenliğe tehdit oluşturmazlar, aktörler sorunları güvenlik problemi haline getirirler.¹¹⁴

Kopenhag Ekolünün önemle üzerinde durduğu bir konu bölgesel güvelik yapılarıdır. Bu yapılar anarşik uluslararası sistem içerisinde, güvenliğin karşılıklı bağımlılığıyla incelenmektedir.¹¹⁵ Bazı durumlarda devletler, çevrelerinde güvenlik çemberi oluşturmak isteyebilir ve bu yerler istikrarsızlığın var olamayacağı hatta girmemesi gereken bölgelerdir. Bu bölgelerdeki problemlerin diğer ülkelerle birlikte hareket edilerek çözümlenmesi hedeflenmektedir. Bu yaklaşımın temeli Buzan'a göre süper güç harici devletlere tehditlerin komşularından ya da komşuları üzerinden geliyor olmasıdır. Zaten bölge ülkeleri ulusal güvenliklerini birbirinden ayrı tesis edemeyecek durumdadır.¹¹⁶

Bu bölgesel güvenlik yapılarının oluşumunda coğrafi yakınlık, politik yapı, ekonomik, tarihsel, kültürel faktörlerdir. Orta Doğu coğrafyasında İsrail'in komşuları arasında (Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan) bir bölgesel güvenlik kompleksi oluşmuştur ve hatta enerji güvenliği bağlamında ayrı bir bölgesel güvenlik kompleksi oluşmuş, bu haliyle bölge dışı aktörleri de içine çeker hale gelmiştir.¹¹⁷

Güvenlik çalışmaları açısından bir dönüm noktası olan 11 Eylül saldırılarında; güvenlik kavramı geleneksel anlamından uzaklaşmış, iç ve dış politika ayrımı yok olmuş ve güvenliğin askerleştirildiği bir dönem başlamıştır. Artık güvenlik uğruna temel hak ve özgürlüklerden vazgeçilebileceği anlaşılmıştır. ABD hegemonik bir güç olmaktan çıkıp sömürü ve kontrol politikasına yönelen bir ülke haline gelmiştir. Bunun nedeni olarak küresel terörle mücadele ve demokrasi yayma gerekçe gösterilmiştir.¹¹⁸

Güvenlik çalışmalarında bir dönüm noktası olan 11 Eylül saldırıları sonrası ABD, geliştirdiği terörle savaş stratejisini güvenikleştirme yolu ile meşrulaştırarak uluslararası arenadaki diğer devletleri kolektif güvenlik çatısı altında birleştirmeyi amaçlamıştır. Kopenhag Okulu teorisyenleri terörün güvenikleştirilerek güvenlik konusu haline

¹¹³ Sandıklı ve Emeklier, 2011: 30-31.

¹¹⁴ Şöhret, 2013:682- 683. Bir sorunun güvenlik problemi olabilmesi; objektif değil ancak öznelde değil, öznel arası (intersubjective) bir değerlendirme sürecidir.

¹¹⁵ Yağanoğlu, 2006: 8-9.

¹¹⁶ Buzan, 1991: 190.

¹¹⁷ Şöhret, 2013: 690-691.

¹¹⁸ Ekici, 2013: 742-743.

getirilmesinin sorunları daha da askerileştirdiğini savunmaktadırlar. Güvenlik içine alınan konu neticesinde ötekileşme kaçınılmaz hale gelmekte ve radikal güvenlik önlemlerinin alınmasını meşru kılma çok daha büyük problemlere sebebiyet verebilmektedir.¹¹⁹

Kişi hak ve özgürlüklerini zarar vermeye gidecek kadar önlem alınması durumuna karşı Waever konunun güvenlik problemi olarak gündemden uzaklaştırılmasını yani güvenliksizleştirilmesini önermektedir.¹²⁰

1.4.1. Başarılı Güvenlikleştirme

Güvenlikleştirme yoluyla tehdit olarak sunulan konu çözülmemesi durumunda, diğer hiçbir problemin çözülemeyeceği algısını oluşturur ve mutlak öncelik kazanır. Bu yolla devletler söz konusu tehdidi olağanüstü yollara başvurarak veya tedbirler alarak çözüme meşruiyetini kazanır.¹²¹ Güvenlikleştirmeyi sağlayan aktör, olağanüstü tedbirler kullanmak istediği konuları güvenlik sorunu olarak nitelendirir. güvenlik tehdidi olarak sunduğu bu problemi çözebilmek için gerekli tüm tedbirleri meşru kılmayı talep eder.¹²²

Başarılı güvenlikleştirmenin temel üç dayanağı vardır; tehditler, tedbirler ve olağan kuralların yıkılması. Aslında sadece söz edim yöntemi ile bir konunun tehdit oluşturduğu algısını yaratmakta tek başına bir güvenlikleştirme değildir. Bu yalnızca güvenlikleştirici bir hamledir. Başarılı bir güvenlikleştirme, hedef kitlenin konuyu bir güvenlik sorunu olarak kabul etmesiyle oluşur. Güvenlikleştirme durumunda, güvenlikleştirici aktör bir konuyu halihazırda bir güvenlik tehdidi olarak etiketler ve bu sorunla baş etmek için olağanüstü eylemlere başvurmayı meşru kılar.¹²³

Güvenlikleştirme tehdit olarak algılanan ya da müdahale edilmek istenen bir konunun güvenlik sorunu olarak sunulup, inşa edilme sürecidir ve bu alanda çalışma bu sürecin analizini içerir. Araştırmacı, güvenlik sorunu olarak algılanılması istenilen tehdide yönelik ortak düşüncenin nasıl inşa edildiğini gözleme ile mesuldür. Buzan'a göre, güvenlikleştirme analizi; söylem ve politik grupların analizidir. Yani hedef kitlenin normalde onaylamayacağı tedbirlerin alınmasını meşru kılma, tehdide yönelik eylemlerin aciliyetini kabul ettirme sürecidir.¹²⁴ Güvenlikleştirici aktör; güvenlikleştirme esnasında hedef kitlece, tehdidi güvenlikleştirdiğinin net olarak anlaşılmasını hedefler. Bundan yola çıkarak

¹¹⁹ Sandıklı ve Emeklier, 2011: 33-34.

¹²⁰ Sandıklı ve Emeklier, 2011: 37.

¹²¹ Buzan vd., 1998: 24.

¹²² O'Reilly, 2008: 69.

¹²³ Baysal ve Lüleci, 2011: 66.

¹²⁴ Ütenler, 2016: 21.

güvenlikleştirme, güvenlikleştirici aktörün referans nesnelere yönelik tehditleri önleme için alacağı tedbirlerin söz edimi ile meşrulaştırılması, inşası sürecidir.¹²⁵

Güvenlikleştirme söz ediminde ilk adım tehdidi belirlemektir. Güvenlikleştirici aktörün bir sorunu güvenlik sorunu olarak nitelemesi ile başlayan bu adımı sorunun çözülmesinin aciliyet ettiğine yönelik hedef kitlenin ikna edilmesi takip eder. Bu sürecin sonunda güvenlik sorununa her türlü mücadele meşru kılınmıştır. Bu süreç, başarılı güvenlikleştirme adını alır. Lakin her güvenlikleştirme başarılı olmayabilir. Bu durumda dahi güvenlikleştirme süreci toplumsal yarara hizmet edebilir.¹²⁶

1.4.2. Söz Edimi (Speech Act)

Güvenlik çalışmaları uluslararası ilişkiler disiplini içinde analiz bakımından zor bir konudur ve son yıllarda güvenliğin inşası kavramı literatüre yerleştirmiştir. İnşacılık postmodern bir kavram olup; kendi başına bir teori değildir ama uluslararası sistemin yaşadığı dönüşüm ile önemi yadsınamaz hale gelmiştir.¹²⁷

Güvenlikleştirme kapsamlı bir güvenlik sağlanabilmesi için eylemlerin (edimlerin) kritik sonuçlarına ihtiyaç duyar. Söz edimi güvenlikleştirmenin temel adımıdır. Eylemler siyasetin bir parçasıdır ve etkili konuşma eylemleri tehdidi güvenlikleştirerek, güvenlik sürecine dahil eder. Söz edimleri ile tehdit inşa edilir.¹²⁸

Waever'ın 1990'larda ortaya attığı "güvenlikleştirme" teorisi Kopenhag Okulu düşünürlerince geliştirilmiş, uluslararası ilişkilerin sosyal bilimlerdeki zemininde yer almıştır. Güvenlikleştirme, söz edimi (speechact) teorisi ve sosyal inşaacılık (social constructivism) yaklaşımında temellenerek elitlerin inşa ettiği bir perspektiftir. Nitekim bu teoride güvenlik konuları kendiliğinden ortaya çıkmamakta, herhangi bir tehdidin tanımlanmasıyla güvenlik sorunu olarak adlandırılması koşulu kabul görmektedir. Bu yaklaşımda sorun başlı başına tehdit olarak değerlendirilmekten ziyade aktörlerin sorunu tehdit olarak algılaması, sorunu güvenlik çatısı altında konumlandırması söz konusudur. Bu nedenle güvenlikleştirme teorisi siyaset olgusuyla vücut bulmaktadır. Sorunlar siyasileştirilmiş (politicized), siyasileştirilmemiş (non-politized) ve güvenlikleştirilmiş (securitized) kategorilerinde yer alırken sorunun "tehdit" olarak görüldüğü noktada diğer alanlardan daha fazla önem ve öncelik kazandığı görülmektedir. Bu durum siyasetçi ve güvenlik elitinin ele alacağı konunun aciliyeti, önemi, varoluşsal yaklaşımı gerekçeleriyle alacakları kritik kararlar ve olağanüstü araçların kullanılmasını tehdit algısına dayanarak meşrulaştırmaktadır. Bir konunun

¹²⁵ Baysal ve Lüleci, 2011: 71.

¹²⁶ Miş, 2015: 359-360.

¹²⁷ Yergin, 2006: 76.

¹²⁸ Khrushcheva, 2013: 35.

güvenlikleştirme temeline dayanması için referans nesnesini (referent object) tehdit ettiği iddiasından daha fazla somut bir gerekçeye ihtiyaç duyulmaktadır.¹²⁹

Buzan, Waever ve Wilde tarafından temsil edilen Kopenhag Okulu; bir konunun güvenlik altına alındığı, güvenlik alanına girdiği için bir tehdit haline geldiğini savunmaktadır. Güvenlik bu nedenle kendi kendini yönlendiren bir uygulamadır, gerçek bir varoluşsal tehdit mutlaka bulunmaz, ancak böyle bir tehdit var olarak sunulur. Kopenhag Okulu'nun bir söz edim olarak güvenlik tanımı, ilke olarak, herhangi bir aktörün, varoluşsal bir tehdit olarak düşünülebilecek herhangi bir konuyu güvenceye alma fırsatı bulduğunu veya güvenlik kavramının açık olduğunu varsayar. Bununla birlikte, güvenleştirci aktör, konunun tanımını, olağanüstü tedbirler gerektirebilecek varoluşsal bir tehdit olarak kabul etmek zorunda olan izleyici ile müzakere etmek zorundadır. Ve tüm aktörlerin bir sorunu tehdit haline getirme imkanı yoktur. Güvenleştirci aktör ve izleyici arasındaki bu müzakere süreci söz edimi veya güvenleştirme sürecidir.¹³⁰

Güvenlik problemlerini söz edim yöntemi ile güvenlik tehdidi olarak inşa eden güvenleştirme teorisinde, güvenleştiren tehdidin ortadan kaldırılmasına yönelik her türlü eylem, inşa edilmiş güvenleştirme ile meşru kılınır. Halihazırda etki etmek istediği bir konu bulunan güvenleştirci aktör, konuyu bir güvenlik tehdidi olarak sunarak, etki etmek istediği konuda eylemlerini meşru kılmış olur.¹³¹

Kopenhag okuluna göre söylemin kendisi eylemdir. Güvenleştirci aktör tehdit olarak gördüğü bir konuyu telaffuz ederek özel bir alana taşımış, güvenleştirmiş olur. Bu tehdidin yok edilmesi adına her türlü eylemi için onay almış olur.¹³²

Söz edimi teorisi söz üzerinde yapılan bir çalışmadan¹³³ oluşmaktadır ki bu çalışma konuşmacı ve dinleyicinin söyledikleri ve davranışları, kişilerarası bir konuşmada kişilerin deneyimlediği edim, hareket ve olaylar arasındaki ilişkiyi gösteren mantıksal kuralların saptanmasına ilişkin bir girişimdir. Söz edimi kavramında edim eyleme, söz ise dile gönderme yapmaktadır.¹³⁴

Frank Möller söylemin, önemini vurgulayarak; günümüz güvenlik politikalarının sadece sözel meşrulaştırma vasıtasıyla inşa edildiği belirtilmiştir.¹³⁵ Küresel enerji ticaretinde

¹²⁹ Gözügüzelli, 2019: 13

¹³⁰ Khrushcheva, 2013: 38.

¹³¹ Baysal ve Lüleci, 2015: 63.

¹³² Baysal ve Lüleci, 2015: 84.

¹³³ Söz edimleri kuramı; anlam sorunlarına, dilin kullanımına bakılarak çözüm bulunması gerektiğini belirten, gündelik dil felsefesi geleneğinin öncü düşünürlerinden Austin'in 1930'larda geliştirdiği ve 1955'de Harvard'da verdiği derslerde ayrıntılarını açıkladığı bir kuramdır. Filozofun ölümünden sonra 1962'de yayınlanan 'How to Do Things with Words' adlı kitabıyla da literatüre dahil edilmiştir. Çelebi, 2014: 74.

¹³⁴ Çelebi, 2014: 74.

¹³⁵ Baysal ve Lüleci, 2015: 84-85.

önemli bir paya sahip olan ülkelerin dünya siyasetini istediği yönde etkileyebilme imkânının yanında, istemediği oluşumlara da mani olabileceği gerçeği gözler önüne serilmektedir.

Söz edimi kavramını basitçe dilsel bir davranışa indirgemek önemlidir. Bir sorunu dilsel olarak bir tehdit olarak sunmak, bu iddiayı genel izleyiciler tarafından kabul edilebilir kılmaz. Balzacq'a göre, güvenlikleştirme sürecinin iki seviyesi vardır: ajan seviyesi ve eylem seviyesi. Ajan seviyesi üç ana faktöre bağlıdır: izleyici (güvenlikleştirici aktör tarafından sunulan güvenlikleştirme önlemlerini kabul etme istekliliği), içerik (olayların nasıl yorumlandığını etkileyen mevcut ortam) ve güvenlikleştirme (izleyiciyi ikna etme kapasitesi). Eylem seviyesi, sırasıyla iki seviyeye bağlıdır: eylem tipi (izleyicilerle iletişimde kullanılan dil) ve içerik (temsilci seviyesine aynı: mevcut çevre). Türkiye-AB ilişkilerinde güvenlikleştirme düzeyi; orta seviye güvenlikleştirici aktör ile bireysel seviyedeki izleyici arasındadır. Burada orta seviye güvenlikleştirici aktör; kolektif bir siyasi aktörü temsil etmektedir çünkü analizi yapılan enerji güvenliği konularında en çok ulusal hükümetler karar vermektedir. Güvenlikleştirici aktörler izleyiciler ile güvenlik konusunda pazarlık etmektedir. Bu nedenle bireysel seviyenin de belli bir rolü vardır, çünkü enerji politikası kararlarının sonuçları bireyleri etkilemektedir.¹³⁶

'*Bir damla petrol, bir damla kandan daha değerlidir...*' Büyük Britanya başbakanı Churchill, 1936'da Avam Kamarası'nda bu sözleri söylerken,¹³⁷ yirminci yüzyıla damgasını vuran politikayı ve bu bağlamda enerjinin uluslararası politikayı nasıl etkileyeceğini de özetlemiş olmaktadır. Söz edimleri açısından Doğu Akdeniz Bölgesi'nde olağanüstü bir güvenlikleştirme siyaseti yürütülmektedir. Enerji kaynaklarının keşfi, çıkarımı ve taşımacılığını güvenlikleştirme, bu kriterler üzerinden inşa edilmektedir.

1.5. Enerji Güvenliği

Dünyadaki ekonomik kalkınmanın temel araçlarından olan enerji yaşamın vazgeçilmez bir unsurudur.¹³⁸ İnsanoğlu enerjiiyi, önceleri varlığını sürdürebilmek, sonradan refahını sağlamak maksadıyla hemen her türlü faaliyetinde kullanmıştır. Teknolojinin gelişimi ile birlikte kullanılan enerji biçimleri de değişmiştir.¹³⁹ Isınmak, avlanmak, pişirmek gibi ilkel uygulamalarla başlayan bu serüven, günümüzde çıplak gözle görülemeyen atomun parçalanması ile elde edilen enerjiyle, yerkürenin sonunu getirebilecek noktalara taşınmıştır.¹⁴⁰

¹³⁶ Khrushcheva, 2013: 40.

¹³⁷ https://www.academia.edu/33083217/Neil_Faulkner_Marksist_Dunya_Tarihi (erişim tarihi: 29.03.2019).

¹³⁸ <http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa> (erişim tarihi: 06.02.2018).

¹³⁹ Karluk, 2002: 19.

¹⁴⁰ <http://www.unienerji.com/arsivler/3797> (erişim tarihi: 30.05.2018).

Enerji, çok geniş kapsamlı ve çok boyutlu bir kavramdır. Enerji ne yoktan var edilebilir ne de yok edilebilir.¹⁴¹ Enerji kavramını tam olarak tanımlamak fizik biliminde bile mümkün değildir. En basit tanımıyla enerji, etrafımızdaki her şeyin meydana gelmesini mümkün kılan şeydir.¹⁴² Maddede var olan ve ısı, ışık biçiminde ortaya çıkan iş yapabilme yetisidir.¹⁴³ Türkçe'ye Fransızcadan geçen enerji kelimesi; eski yunan dilinde iş, çalışma kelimesinden türetilmiştir.¹⁴⁴ Endüstriyel anlamda enerji üretim demektir.¹⁴⁵ Uluslararası politikada etkin bir aktör olan enerji ise; kullanılabilir güç kaynağı olarak tanımlanabilir.¹⁴⁶

Enerji yirminci yüzyılın başından itibaren stratejik bir unsur olma özelliği taşımaktadır. Yirmi birinci yüzyılda artan ekonomik ve teknolojik gelişmeler enerjinin stratejik bir unsur olma özelliğini pekiştirmiştir. Enerjinin sağlandığı ve transfer edildiği güzergahlar da enerjinin bu özelliği sayesinde jeo-politik bir önem kazanmışlardır. Bu gelişmelerin sonucunda literatüre kazandırılan enerji politiği kavramı birçok bölgede enerji unsurunun güvenikleştirilmesine dayanak olmuştur.¹⁴⁷

Uluslararası politikada yeri yadsınamaz bir konumda olan enerji, ulusal güç içinde belirleyici bir öğedir. Günümüzde ekonomik refah belirleyicisi; sanayileşme yerine enerji refahıdır.¹⁴⁸ Uluslararası ilişkilerde devletlerin jeopolitik duruşlarını ve hareket serbestilerini belirleyen stratejik argümanlardan olan enerji kaynakları; üretici ülkeler için dış müdahalelere maruz kalınmasına sebep olmaktadır enerji ithalatçısı ülkeler için de enerjinin tedariki, lojistik güvenliği gibi konularda dış politika karar alma mekanizmaları için temel planlama ve dış politika üretme alanlarından biridir.¹⁴⁹

Uluslararası ilişkilerde realizmin etkinliği Soğuk Savaş'ın sonuna kadar sürmüş, aktörlerin nihai amacı güvenliğin sağlanması olmuştur.¹⁵⁰ Tehdidi yok etmek için alınan önlemlerin 11 Eylül sonrasında önemi artmıştır. Ekonomik faktörlerinde dahil olması ile realist teorinin etkinliği yumuşamıştır.¹⁵¹

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde meydana gelen sistematik kargaşa neticesinde güvenlik olgusu da realist bir kavram olmaktan çıkmış, geleneksel güvenlik

¹⁴¹ Pamir, 2016: 45.

¹⁴² <https://radore.com/blog/enerji-nedir-turleri-nelerdir.html> (erişim tarihi: 05.02.2018).

¹⁴³ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ENERJ%C4%B0 (erişim tarihi: 05.02.2018).

¹⁴⁴ <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/enerji> (erişim tarihi: 05.02.2018).

¹⁴⁵ Çolak, Bayındır ve Demirtaş, 2008: 36.

¹⁴⁶ Pamir, 2016: 28.

¹⁴⁷ Erbaş, 'Enerjinin Jeopolitiği: Karadeniz Enerji-Politiği Örneği'

https://scholar.google.com.tr/scholar?start=10&q=enerji+politi%C4%9Fi&hl=tr&as_sdt=0,5 (erişim tarihi: 05.02.2018)

¹⁴⁸ Baysoy, 2009: 65.

¹⁴⁹ Emeklier ve Ergül, 2010: 60.

¹⁵⁰ Özel ve Dönmez, 2016: 247.

¹⁵¹ Karabulut ve Değer, 2015: 70-79.

sorunlarına ek olarak; insan hakları, kıt kaynakların paylaşımı problemi, çevre, gibi birçok farklı boyutu bünyesinde yorumlamıştır. Güvenlik kavramı, ekonomik gelişimin ve refahın temel girdisi olan enerji kavramına yoğunlaşarak, enerji güvenliği terimini günümüz uluslararası ilişkileri belirleyen temel unsurların başına yerleştirmiştir.¹⁵²

SSCB'nin dağılması ile biten Soğuk Savaş döneminin ardından dönemim hakim teorisi realizm eleştirilmeye başlanmış, küreselleşme ile birlikte, herkesin karşılıklı olarak yarar sağladığı (kazan-kazan yaklaşımı)¹⁵³ bir düzenin yerleştiği kanısı hakim olmuştur. Neo-liberal teorisyenler, küreselleşen dünya ile birlikte güç politikası gibi kavramlarının yerini ekonomik ilişkilere ve işbirliğine bıraktığını savunmuşlardır. Jeopolitiğin önemini azaldığını düşünen neo-liberallerin aksine enerji ihtiyacından kaynaklı artan ekonomik bağımlılık jeopolitik kavramının önemini pekiştirmiştir.¹⁵⁴ Küreselleşme ile birlikte sadece askeri konuların değil, ekonomik, siyasi, toplumsal sorunların da güvenlik kavramına dahil edilmesi ile iç ve dış politika arasındaki ayrım ortadan kalkmış, devlet için varoluşsal öneme sahip enerji güvenliği politika oluşumunda üst sıralarda yer almaya başlamıştır. AB, NATO gibi uluslararası topluluklar jeopolitik mücadelenin aracı olarak önem kazanmışlardır.¹⁵⁵ Realizmin güç odaklı güvenlik anlayışından vazgeçilmediği gibi askeri güvenlik sektörüne diğer sektörlerde eklenerek güvenliğin kapsamı genişletilmiş, enerji ve ekonomi gibi varoluşsal olguların dahil edilmesi ile güvenlik çok boyutlu bir alana taşınmıştır.¹⁵⁶

Enerji kaynaklarının sınırsız olmadığı varsayımı ve artan enerji talebi; enerji sorununu gündeme getirmektedir. Özellikle yenilenebilir kaynakların yaygın olarak kullanılmaması aksine fosil yakıt talebinin giderek artması ve fosil yakıtların yakın bir zamanda tükeneceği üzerine oluşan kaygılar, enerji kaynaklarının yoğun olduğu bölgelerde çıkan sorunlar enerji güvenliği kavramını uluslararası ilişkiler teorilerinde üst sıraya taşımıştır.¹⁵⁷

Uygarıkların devamı için enerjinin vazgeçilmez bir unsur haline gelmesiyle birlikte; enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği terimleri uluslararası politikanın temel yapı taşlarından olmuşlardır. Enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği kavramları birbirini tamamlayan unsurlardır. 1973 enerji krizi, 1979 İran devrimi, 11 Eylül Saldırıları, 2006-2009 Rus-Ukrayna enerji

¹⁵²Demiray ve İçsan, 2008: 141.

¹⁵³Kazan – kazan (win-win) yaklaşımı çatışmayı, düşmanca saldırmak ve savunmaktan, birlikte çalışmaya dönüştürür. <http://blog.arabulucu.com/2008/03/kazan-kazan-yaklasimi-win-win-approach/> (erişim tarihi: 30.05.2018).

¹⁵⁴Baysoy, 2009: 59-60.

¹⁵⁵Kabaoğlu, 2014: <http://www.uiportal.net/uluslararasi-iliskileri-aciklamakta-kullanilan-teoriler.html> (erişim tarihi: 30.05.2018).

¹⁵⁶Baysoy, 2009: 77.

¹⁵⁷Anlar, 2017: 60.

krizleri ve 2011 yılında yaşanan Arap Baharı gibi olayların etkisi enerji güvenliği üzerinde çok önemli olmuştur.¹⁵⁸

Sanayi devriminden bu yana dünyada enerji kaynaklarına sahip olabilmek için bir rekabet başlamış ve bu rekabet birçok çatışmaya yol açmıştır. Bu krizlerin oluşumunda enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği kavramları yer almıştır.¹⁵⁹ Güç ile enerji kaynakları arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Yirminci asır boyunca uluslararası konjonktürde kömür çağından petrol çağına geçiş döneminin sancuları yaşanmıştır. Söz konusu döneme, petrol rezervlerini ele geçirme ve kontrol etme çabası damgasını vurmuştur. Dünyadaki siyasal ve ekonomik güç petrol hammaddesi etrafında şekillenmiştir.¹⁶⁰

Gerek siyasi güç gerekse ekonomik güç için temel enerji kaynağı olan yenilenemez enerji kaynakları adına gerçekleştirilen uluslararası mücadelenin teorik altyapısının jeopolitik teoriler ile oluşturulduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle jeopolitik teoriler, enerji kaynakları için ortaya konulan uluslararası güç mücadelesinin bilimsel meşrulaştırıcısı görevini görmüştür. jeopolitik teoriler, petrolün uluslararası güç çatışmalarının odak noktası olduğu dönemlerde (on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın ilk yarısında)¹⁶¹ sistematikleştirilmiştir.¹⁶²

Küresel enerji mücadelesinin simetrik dağılıma sahip bir enerji kaynağı olan kömürden, asimetric dağılıma sahip bir enerji kaynağı olan petrole doğru evrilmesiyle ülkeler için enerji tedariki sürekliliği ve enerji kaynaklarına ulaşım ulusal güvenlik sorunu haline gelmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası, asimetric bir dağılıma sahip olan petrol ve doğal kaynaklarının küresel enerji mücadelesi içinde önemli bir yere gelmesiyle jeopolitika kavramından enerji politikalarının oluşturulmasında ve analizinde yararlanılmaya başlanmıştır.¹⁶³

Soğuk Savaşın bitiminin ardından kapsamı genişleyen güvenlik kavramına; Nye'in yumuşak güç kuramından yola çıkılarak oluşturulan yumuşak güvenlik kavramı enerji güvenliğinin güvenlik çalışmalarına dahil edilmesini sağlamıştır. Aynı Barry Buzan'ın güvenliği askeri sorunların yanı sıra sektörler ekleyip çerçevesini genişletmesi gibi yumuşak güvenlik kavramı ile uluslararası toplumu ilgilendiren sorunlarda güvenlik kavramına dahil edilmiştir.¹⁶⁴

¹⁵⁸Sevim, 2012: 4378.

¹⁵⁹Küçükkalay, 1997: 52.

¹⁶⁰Sevim, 2012: 4378-4379.

¹⁶¹Sanayi Devrimi sonrasında değişen üretim teknikleri ve beraberinde getirdiği petrole duyulan ihtiyaç ile Petrol Krizine kadar olan dönemi kapsamaktadır.

¹⁶²Emeklier ve Ergül, 2010: 63.

¹⁶³Sevim, 2012: 4380.

¹⁶⁴Anlar, 2017: 60-61.

Enerji güvenliği klasik bağlamda: enerji kaynağı ithal eden devletlerin bu kaynaklara sorunsuz ve enerji piyasası fiyatlarından ulaşabilmeleri anlamında enerji arzının güvenli sağlanması anlamına gelmektedir. Bu anlayış ile enerji güvenliğinin çerçevesi, üretici kaynak ülkeler, tüketici ülkeler, taşıma güzergahları, jeopolitik ve enerji piyasası ile sınırlıdır.¹⁶⁵ Üretilen enerji kaynaklarının istikrarlı bir şekilde tüketici pazarlara ulaştırılması devletler için varoluşsal önem atfeder ve ekstra tedbir alınmasını gerektirir ve bunun neticesinde enerji kavramı güvenlikleştirme sürecine dahil olmuş; enerji güvenliği güvenlik çalışmalarının bir unsuru şeklini almıştır.¹⁶⁶

Enerji güvenliği araştırmalarına biri enerjiye biri güvenliğe ağırlık veren iki türlü yaklaşım şekillendirmektedir. Enerji odaklı tanımlama; enerji kaynaklarının bulunması, erişilebilmesi ve uygun fiyatlı olması kavramlarını barındırmaktadır. Güvenlik odaklı tanımlama ise; enerji arama, geliştirme, üretim, iletim, dağıtım, pazarlama ve tüketim aşındaki tesislerin her türlü saldırıya karşı fiziki olarak korunması anlamına gelmektedir.¹⁶⁷

Enerji güvenliği kavramı, enerjinin üretim, çıkarım ve dağıtım yöntemlerine yönelik olası terörist saldırılarından, yatırım eksikliklerinin doğuracağı kesintilere, doğal afetlerin neden olacağı engellerden, ulusal ya da uluslararası düzeyde politik engellemelere kadar birçok faktörün birlikte ele alınmasını gerektiren bir kavramdır. Bu nedenle enerji politikaları ve arz güvenliği gibi konuların analizinde enerji kaynaklarının coğrafi dağılımlarından, maliyetlerine, taşıma yollarından talep artış eğilimlerine, büyük tüketicilerin ithalat bağımlılıklarından bu kaynakları temin edebilmek için geliştirilen askeri doktrinlere kadar birçok konunun göz önünde bulundurulması gerekmektedir.¹⁶⁸

Uluslararası sistemde enerji güvenliğine yönelen ilk tehdit 1973 Yom Kippur savaşı esnasında petrol üreten Arap devletlerinin ambargo uygulaması nedeniyle yaşanmış, petrol fiyatları artmış ve Dünya ilk kez enerji krizi ile karşılaşmıştır. Bunun üzerine, fiyatların ani yükselmesi ya da petrol ve doğal gaz gibi kaynakların silah olarak kullanılması durumlarında piyasaların yaşayacağı zararın en aza indirilmesi hedefiyle 1974'te Uluslararası Enerji Ajansı kurulmuştur. Ancak enerji krizleri bununla sınırlı kalmamış, güvenli enerji akışına yönelik tehditler çoğalmıştır. Enerji güvenliğine yönelik tehditleri sıralandıracak olursak; enerji kaynaklarının sınırlı olması, millileştirme akımları, enerji kaynaklarının belli bölgelerde yoğun olarak bulunması, enerji kaynaklarının bulunduğu ülke ya da bölgelerde ulusal boyutta

¹⁶⁵Chester, 2010; Akt. Çelikpala, 2014: 79.

¹⁶⁶Anlar, 2017: 61.

¹⁶⁷Ediger, 2007; Akt Sevim, 2012: 4386.

¹⁶⁸Pamir, 2007; Akt Sevim, 2012:4885.

istikrarsızlık faktörlerinin yoğun olarak bulunması, yüksek yatırım ihtiyaçlarının karşılanmaması, mevcut enerji rejimlerinin sınırlı olması ve çevresel faktörlerdir.¹⁶⁹

Enerji çalışmalarında deniz güvenliği kavramının da ayrı bir yeri vardır. Tarihsel süreçte deniz yolları ve enerji güvenliği hem küresel hem de yerel düzeydeki ekonomik faaliyetlerin merkezinde yer almıştır. Yerkürenin yüzde 70'i denizlerle kaplıdır. Birleşmiş milletlere üye ülkelerin yüzde 81'nin denize kıyısı bulunmaktadır. Dünya okyanus ve denizleri üzerinde küresel ticaretin yaklaşık yüzde 90'lık bölümü gerçekleşmektedir. Deniz yollarıyla taşınan stratejik ürünlerin başında petrol ve doğal gaz gelmektedir.¹⁷⁰

Her yıl artan talebe bağlı olarak denizlerde doğal gazın sıvılaştırılarak taşınma miktarı da artış göstermektedir. Doğal gazın sıvılaştırılarak (LNG)¹⁷¹ deniz yoluyla taşınması petrole oranla daha kompleks bir teknoloji gerektirmektedir. LNG taşıma maliyeti ile taşınan miktar arasında çok önemli bir ilişki bulunmaktadır,¹⁷² belli bir miktarın altında doğal gazın LNG tesisleri aracılığıyla taşınması ekonomik açıdan yüksek maliyeti sebebiyle imkansızdır. Doğal gazın sıvılaştırılarak deniz yoluyla taşınması petrolün deniz yoluyla taşınmasına göre 7 kat daha pahalıdır. Bu sebeple doğal gaz taşınması için genel olarak boru hattı stratejileri ve bölgesel pazarlar tercih edilmektedir.¹⁷³

Enerji güvenliği ve deniz güvenliği arasındaki ilişkide¹⁷⁴ stratejik önem atfeden ve bir problem ile tehdit edilmesi durumunda uluslararası enerji güvenliğinde büyük zararlara yol açabilecek olan jeo-politik ve jeo-stratejik önemi yüksek altı nokta mevcuttur, bunlar; Hürmüz Boğazı, Malakka Boğazı, Süveyş Kanalı, Bab El Mendeb Boğazı, İstanbul-Çanakkale Boğazları ve Panama Kanalı'dır.¹⁷⁵ Doğu Akdeniz Ümit Burnu'ndan geçen Avrupa-Uzakdoğu yolunu 7 bin mil kısaltan Süveyş Kanalı, Kıbrıs adası gibi stratejik bir adaya sahip olması, ticari kavşak noktasında yer alması ve Orta Doğu ülkelerine sahil teşkil etmesi özellikleri nedeniyle tarih boyunca jeostratejik önemi olan bir bölgedir.¹⁷⁶

Enerji güvenliği terimi, esas olarak, devletlerin, enerjiye kayda değer ve beklenmedik fiyat dalgalanmaları olmadan, makul fiyatlarla enerjiye kesintisiz erişebilme kabiliyetini ifade

¹⁶⁹ Anlar, 2017: 62-67.

¹⁷⁰ Sevim, 2012:4888.

¹⁷¹ LNG-Liquified Natural Gas, Sıvılaştırılmış Doğal Gaz Sıvı fazında taşınmakta ve depolanmaktadır. Tüketime, gaz fazında sunulmaktadır. LNG ile yüksek miktardaki doğal gaz, düşük basınçlar altında hacmi yaklaşık 600 kez küçültülerek sıvı halde saklanabilmektedir. Bu özellik, doğal gazın boru hatlarıyla taşınmasının teknik ve ekonomik anlamda mümkün olmadığı yerlere, gemi ve kamyon tankerlerle nakliyesini uygun hale getirmektedir. Doğal gazın sıvılaştırılması aşamasında bünyesindeki ağır hidrokarbonlardan arındırılması, LNG'nin boru doğal gazına kıyasla daha temiz ve daha yüksek enerji değerine sahip olmasını sağlamaktadır. <http://www.lngeng.org.tr/lngnedir.aspx> (erişim tarihi: 31.05.2018).

¹⁷² Sevim, 2012:4890.

¹⁷³ Demir, 2010; Akt Sevim, 2012: 4386

¹⁷⁴ Kara, Tayfur ve Basık, 2009: 71.

¹⁷⁵ Sevim, 2012: 4387- 4388.

¹⁷⁶ Şanlı, 2012: 21.

eder. Bu tanım, enerji ihraç eden devletler için daha uygundur, enerji üreten devletler için enerji güvenliği aynı zamanda kontrolünü ve / veya güvenliğini sağlama yeteneğini tehlikeye atacak tehditlerden arınmış anlamına da gelebilir. Enerji güvenliği; kaynakların, çıkarma araçlarının, ulaşım olanaklarının ve depolama tesislerinin güvenliğini kapsar.¹⁷⁷ Bununla birlikte, enerji güvenliğini, herhangi bir mal veya hizmetin güvenliğinden çok daha önemli kılan şey, devlet güvenliğinden toplumun işleyişine kadar, birden fazla düzeyde bir devleti derinden etkileyebilmesidir. Enerji güvensizliği varoluşsal bir tehdit olarak algılanmaktadır ve bu nedenle de referans bir nesne olarak güvence altına alınabilir. Siyasi, askeri ve ekonomik sektörlerden bağımsız olarak analiz edilemez. Bu konuda ki analizlerde güvenliğin güvenlikleştirilmesi ve ikili veya bölgesel ilişkiler üzerindeki siyasi, ekonomik ve askeri etkilerini dikkate alarak sektörler arası bir şekilde yapılması zorunludur.¹⁷⁸ 1970'lerin petrol krizi, çok sektörlü bir analize ihtiyaç duyulduğunun göstergesidir. Sanayileşmiş devletlerin enerji güvenliği ihtiyacı ve ilgili tehditlerin ortadan kaldırılması, siyasi, mali ve askeri alanda olağanüstü tedbirlerle desteklenmektedir. Enerji; doğal, politik, ekonomik ve askeri sektörlerdeki devletlerarası ilişkiler üzerinde olumlu ya da olumsuz çarpan etkisine sahip olma özelliği taşır.¹⁷⁹

Enerji güvenliğinin referans nesnesi olarak belirlenip; enerji güvenliğine yönelik bir tehdidin güvenlikleştirilmesi çalışmasında güvenlikleştirici aktör genellikle dev enerji piyasası şirketleri ya da enerji kaynağı ithal eden tüketici ülkelerdir. Enerji güvenliği için alınmak istenilen olağanüstü tedbirler bir güvenlik ikilemi doğurarak, söz konusu devletler için olumsuz çatışma ortamları doğurabilir. Sonuçta dünya enerji güvenliğinde üretici, tüketici ve transfer olmak üzere üç tip aktör bulunmakta ve her birinin tehdit algısı ve güvenlik kaygıları farklılık göstermektedir.¹⁸⁰

Özellikle yenilenebilir kaynakların yaygın olarak kullanılmaması, fosil yakıtların yakın bir zamanda tükeneceği üzerinde oluşan kaygılar ve enerji kaynaklarının yoğun olduğu bölgelerde çıkan sorunlar enerji güvenliğini gündemde ilk sıraya çıkarmıştır. Enerji güvenliği Kopenhag Okulu tarafından bir güvenlik sektörü olarak tanımlanmamıştır. Aslında enerji güvenliği konusunda herhangi bir fikir birliği yoktur, ancak uluslararası güvenlik ortamını etkilemektedir. Dahası, 'enerji güvenliğinin' tanımları, enerji arzındaki değişikliklerin ekonomik, çevresel ve politik sonuçlarını içeren daha geniş olanlara fiziksel arz kesintisine ilişkin dar sorunlardan kaynaklanmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı tarafından kullanılan en

¹⁷⁷ Güney, 2016: <http://www.bilgesam.org/incele/2297/-enerji-guvenligi--kritik-enerji-alt-yapisi-ve-turkiye/#.XSQ5Fz8zbcc> (erişim tarihi: 09.07.2019).

¹⁷⁸ Okur, 2008: 243.

¹⁷⁹ Öztürk ve Saygın, 2016: 13.

¹⁸⁰ Anlar, 2017: 61-62.

basit tanım, enerji güvenliğini ‘uygun fiyatla enerji kaynaklarının kesintisiz kullanılabilirliği’ olarak tanımlar. Bu güvenliğin sağlanması, hem iç hem de dış enerji sistemlerine yönelik risklerin azaltılması ve kalan riskleri yönetmek için dayanıklılık oluşturma çabalarını gerektirmektedir. Buna ulaşmak için araçlar şunları içerir: piyasaların işlev görmesini sağlamak, böylece talep ve arz güçlerinin karşılık gelmesini sağlamak; yeterli üretim ve ulaşım altyapısının geliştirilmesi; genişleyen risk yönetim sistemleri (rezervler, acil durum planlaması ve alternatif tedarik yolları); çeşitlendirilmiş bir enerji tedarikçileri portföyünün sürdürülmesi ve talebi kontrol altında tutmak (enerji verimliliği). Ancak, enerji güvenliği hususları, rekabet edebilirliğe ve çevresel kaygılara özellikle iklim değişikliği ile ilgili olanlara karşı dengelenmelidir.¹⁸¹ Diğer taraftan Weissenbacher, enerjiyi iş yapma yeteneği veya kapasitesi olarak tanımlamıştır.¹⁸²

Güvenlik çalışmaları ağırlıklı olarak savaş ve barış konularıyla ilgilenen uluslararası ilişkilerin çekirdeğini temsil etmektedir. İkinci Dünya Savaşı’na takip eden yıllarda, güvenlik sektörü çalışmaları, askeri sektöre odaklanan stratejik çalışmalarla eşanlı hale gelmiştir. Ancak uluslararası ilişkiler gündeminin artan karmaşıklığı, yani ekonomik ve çevresel zorlukların artması, yeni güvenlik sorunlarının ortaya çıkması, riskler ve tehditler, yeni uluslararası aktörlerin ortaya çıkışı, tek güvenlik kavramının geleneksel görünümü neticesinde güvenlik kavramının anlamı daralmaya başlamıştır.¹⁸³ Bu bakımdan, enerji güvenliği, tutarlı ve daha kapsamlı bir politikanın parçası olarak görülmeye başlanmıştır. Shaffer, enerji güvenliğinin üç bileşene sahip olduğunu açıklamıştır: okunabilirlik, uygunluk ve çevresel sürdürülebilirlik.¹⁸⁴ Enerji politikası; dünya çapında tartışmalı bir konudur. Özellikle yüksek enerji fiyatları ve jeopolitik endişelerin güvenlik arzında gündemde olması bu tartışmalı konunun sebeplerindedir.

Enerji, yirminci yüzyılın başından itibaren ekonomik ve siyasi tarihte etkin bir öge olarak; ülkeleri, toplumları, uluslararası sistemi, uluslararası politikaları, devletlerarası güç mücadelelerini, savaşları ve barışları şekillendiren, değiştiren ve dönüştüren unsurlardan olmuştur ve olacaktır.¹⁸⁵ Gelişen teknoloji ve artan ihtiyaçlar, devletin zaman içerisinde denizlerden ve deniz kaynaklarından daha fazla yararlanma arzusunu ortaya çıkarmıştır. David Mitrany’nin çalışmaları temel alınarak Ernst Haas tarafından geliştirilen uluslararası ilişkilerde yeni işlevselci yaklaşımın çekirdeğinde bölgesel entegrasyon süreçleri yer almaktadır. Devlet arasında ekonomik bağımlılığın artması, anlaşmazlıkları çözecek ve

¹⁸¹ Gözügüzelli, 2019: 14.

¹⁸² Gözügüzelli, 2019: 19.

¹⁸³ Gözügüzelli, 2019: 18.

¹⁸⁴ Gözügüzelli, 2019: 6.

¹⁸⁵ Emekler ve Ergül, 2010: 59.

uluslararası meşru rejimleri inşa edecek organizasyonel kapasitenin artması, ulusal düzenleyici rejimlerin yerini alan ulusüstü piyasa kurallarının oluşması bölgesel entegrasyon sürecinin oluşmasının nedenlerindedir.¹⁸⁶

Bu bağlamda Doğu Akdeniz potansiyel doğal gaz işbirliği planının siyasi yayılma ortaya çıkarması beklenmektedir. Kasım 2016 tarihinde ABD'nin İsrail büyükelçisi;

Doğal gaz, Doğu Akdeniz'de jeopolitik manzarayı daha iyiye götürme potansiyeline sahiptir. Yunanistan, Kıbrıs, Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Mısır'dan bahsettiğimizde bazıları kapalı olan sınırlar aklımıza gelebilir. Doğal gaz bu konuda yardım edebilir ve o zaman bu ülkelerin vatandaşları komşuları hakkında değil aynı zamanda ortaklık yapabilecekleri komşuları hakkında fikir yürütürler. Kıbrıs, İsrail, Mısır ve potansiyel olarak Lübnan kıyı ötesindeki keşifler bölgesel ilişkileri çoktan yeniden tanımladılar ve ara bağlantılar ve entegrasyon yoluyla ekonomik ve siyasi işbirliğinin artmasında katalizör olmaya devam edecekler.

demiştir.¹⁸⁷

Enerji güvenliğinin amacı, devletin hayatta kalması için daha az gerekli olan, dolayısıyla karşılıklı bağımlılıklarını ve dış tehditlerin olasılığını azaltan ve askeri güvenlik açısından daha büyük bir ulusal güvenliğe götüren, kendi kendine yeterlilik sağlamaktır. Enerji erişilebilirliği de bir şekilde askeri yeteneklere katkıda bulunur. Küresel aktörler arasında bir enerji krizi olduğunda bu büyük bir tehdit olarak algılanmaktadır ve bu nedenle devletler askeri yollarla hareket etmeyi düşünmektedir. Benzer şekilde ekonomik güvenlik, ekonomik aktörlerin merkezileşmemiş kapitalist ekonomideki davranışlarını tahmin etme karmaşıklığı tarafından tanımlanmaktadır. Bu nedenle, yetersiz enerji kaynakları, bir savaş olasılığını artırarak veya ekonomide korkuları artırma yoluyla askeri ve ekonomik güvenlikleştirmeyi etkileyebilir.¹⁸⁸

Ekonomik güvenlik açısından, enerji piyasası öngörülemeyen bir alan ve dolayısıyla devletin finansal istikrarı için bir tehdit olarak görülebilir. Gerçekten de, enerji güvenliği enerji piyasalarının daha öngörülebilirliğini ve daha istikrarlı bir ekonomik durumu karşılayabilir.¹⁸⁹

Buzan'a göre ekonominin temeli olan enerjinin devamlılığının sağlanması askeri güvenliğin önemi kadar önem taşımaktadır. Enerjinin kesintisiz, güvenilir ve en az maliyetli yollardan temini enerji güvenliğinin sağlanmasında birinci sırada yer almaktadır. Enerji güvenliğinin sağlanmasında; düşük maliyet, arz güvenliğini sağlamak ve olası tehditlere karşı

¹⁸⁶ Özcan, 2017: 117-118.

¹⁸⁷ Özcan, 2017: 112-113.

¹⁸⁸ <https://birsam.org/haber/kendine-yeterlilik-ve-enerji-jeopolitik-seri-1> (erişim tarihi: 09.07.2019).

¹⁸⁹ Buzan, 1991.

önlem almak temel izlenmesi gereken yollardır. AB gibi enerji ithalatına bağımlı birçok ülke için bu veriler yüksek önem taşır. Küreselleşen dünyada enerji bağımlılığının artmasıyla bir ulusal güvenlik meselesi haline gelen enerji güvenliği konusunda devletler kendi kararlarını almak istemelerinden dolayı Avrupa Birliği'nin ortak bir enerji politikası üretmesi zor görünmektedir. Enerji, AB için birleştirici unsur olsa da ortak bir enerji politikası oluşturmak imkan dahilinde görünmemektedir.¹⁹⁰

---

¹⁹⁰ Oktay ve Çamkıran, 2006: 162.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DE HİDROKARBON KEŞİFLERİ VE ENERJİ TAŞIMACILIĞI PROJELERİ

2.1. Doğu Akdeniz Bölgesinin Jeopolitik Önemi

Akdeniz dünyanın en büyük iç denizidir. Derinliği 4000 metreyi geçen birçok çukura sahiptir. Stratejik konumu dolayısıyla Doğu ile Batının sentezlendiği yer olan Akdeniz, UHB'nin açıkladığı üzere iki kısma ayrılmaktadır.¹⁹¹ Doğu Akdeniz havzası Tunus'tan başlayıp İtalya'ya doğru uzanan bir paralel boyunca Batı Akdeniz havzasından ayrılır. Akdeniz havzası bünyesinde önemli boğaz ve körfezlere de ev sahipliği yapmaktadır.¹⁹² Bunlardan bazıları Akdeniz'i Atlas Okyanusundan ayıran Cebelitarık Boğazı, Akdeniz'i Kızıldeniz'den ayıran Süveyş Kanalı, Batı ve Doğu Akdeniz'i ayıran Sicilya ve Messina Boğazı, Marmara ve Ege Denizi arasında geçilmez dediğimiz Çanakkale Boğazıdır.¹⁹³

Doğu Akdeniz, sürdürülebilir ekonomi için gerekli enerjiye bağımlı Çin, AB ve ABD'yi besleyen Rusya, Orta Doğu, Kuzey Afrika çemberinin¹⁹⁴ tam ortasında yer almaktadır. Muhafız kuvvetlerin ekonomik ve askeri avantaj sağlama savaşına tanıklık eden, doğal kaynaklar ve bu kaynakların taşıma rotaları için uğraşı alanı olan bu çember; jeopolitik ile enerji arasındaki bağlantının bu coğrafyada ki göstergesidir.¹⁹⁵

Medeniyetin doğuşuna tanıklık eden Akdeniz bölgesini çağlar boyunca birçok devlet egemenliği altında buldurmuştur. Dünyaya hüküm sürmüş, Osmanlı ve Roma gibi imparatorluklar için Akdeniz her zaman büyük öneme sahip olmuştur.¹⁹⁶ Bölge dünya ekonomisinde merkez konumda yer aldığı için medeniyetler arası çıkar çatışmaları her dönemde hissedilmiştir. Akdeniz jeo-politik konumu gereği her ne kadar yüzyıllarca savaşlara ev sahipliği yapmış olsa da medeniyetler arası etkileşimlere de sahne vermiştir.¹⁹⁷

¹⁹¹ International Hydrographic Organisations, Limits of Oceans and Seas, 1953: 15-18, Akt: Özgen, 2013: 103.

¹⁹² Özgen, 2013: 104.

¹⁹³ Gözler, 2014: <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/12/> (erişim tarihi: 16.06.2018).

¹⁹⁴ Tarihin değişik safhalarında büyük savaşlara sahne olmuş olan Doğu Akdeniz aslında birçok tarihçi ve yazarın Verimli Hilal dedikleri bölgedir. Münbit (verimli) hilal yayı, İsrail, Lübnan, Suriye, Türkiye, Irak, İran sınırları içinde kalan Güney Doğu Torosların güneyinde Zagros Dağları'nın batısında Basra Körfezi'nin kuzeyinde kalan verimli topraklara sahip hilal şeklindeki bölgedir.

¹⁹⁵ Kedikli ve Deniz, 2015: 401.

¹⁹⁶ Erbaş, 2016: <https://www.yenisafak.com/hayat/tarihi-perspektifte-dogu-akdenizin-stratejik-onemi-2491100> (erişim tarihi: 16.06.2018).

¹⁹⁷ Huntington, 2009.

Ayrık deniz olarak nitelenen Doğu Akdeniz jeolojik olarak sekiz havzaya bölünmüştür. Bunlar Kıbrıs Havzası, Eratosthenes Yükseltisi, Latakia Havzası, Levant Havzası, Judea Havzası, Nil Deltası Havzası, Batı Arap Alanı, Zagros Havzasıdır.¹⁹⁸ Nil Delta Havzası, Batı Arap Havzası, İran-İrak-Körfez ülkelerinin dahil olduğu Zagros Havzası'nda zaten hidrokarbon üretimi yapılmakta olup, günümüzde dikkatler Levant Havzası'na yönelmiştir.¹⁹⁹ Küresel enerji denkleminde son dönemde keşfedilen enerji kaynaklarının Dünyadaki talebi karşılamada bölgenin sınırlı bir öneme sahip olduğu görülmekle birlikte siyasi gelişmeler buradaki enerjiyi stratejik bir araca dönüştürmektedir.²⁰⁰

Doğu Akdeniz'e kıyıdaş devletler BMDHS'ne göre Akdeniz havzasında bulunan petrol rezervleri hakkında söz sahibidirler.²⁰¹ Bunun yanı sıra Kıbrıs'taki Akrotiri ve Dikelya üslerinin egemen toprak statüsünde olması dolayısıyla İngiltere de Doğu Akdeniz'de kıyası bulunan ülkeler arasındadır.²⁰²

Doğu Akdeniz Bölgesi jeopolitik açıdan yüksek öneme sahiptir. Mackinder'in kara egemenliği kuramında açıkladığı gibi; Doğu Akdeniz, dünya deniz ticaretinin merkez noktasıdır.²⁰³ Mahan'ın deniz egemenliği kuramına göre²⁰⁴ göre doğu ile batı arasındaki ticaret yolları arasında bulunan ve Karadeniz ülkelerinin dünyaya açılan tek penceresi konumunda bulunan Doğu Akdeniz, küresel ticarete kayda değer bir öneme sahiptir. Mahan'dan çok önce meşhur Osmanlı denizcisi Barbaros Hayrettin Paşa da 'denizleri denetim altında tutan dünya ticaretini, dünya ticaretini denetimi altına alan dünyayı kontrol eder demiştir'.²⁰⁵ Douchet-Scitaklian'ın hava egemenliği kuramına göre²⁰⁶ göre Doğu Akdeniz, Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslar ile merkez bölgesinin güneydoğu kanadına havadan müdahale etme imkânı vermektedir. Spykman'ın kenar kuşak teorisine²⁰⁷ göre iç kenar hilal

¹⁹⁸ Alptekin, 2016: 3.

¹⁹⁹ Dural, 2015: 1.

²⁰⁰ https://insamer.com/tr/dunyanin-enerji-gorunumu_388.html (erişim tarihi: 18.03.2019).

²⁰¹ Gözler, 2014: <http://www.21vyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/12/> (erişim tarihi: 16.06.2018).

²⁰² Özgen, 2013: 104.

²⁰³ Doğu Avrupa'ya kim hükmederse dünyanın kalbi o olur. Dünya kalbine kim hakim olursa dünya adasına hakim olur. Dünya adasına hakim olan dünyaya hakim olur. <http://uluslararasıgundem.com/john-mackinder-ve-kara-hakimiyet-teorisi/> (erişim tarihi: 29.05.2018).

²⁰⁴ Deniz hakimiyeti kara gücüne oranla üstündür. <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2010/09/Uluslararası-İliskilerde-Klasik-Jeopolitik-Teoriler-ve-Cagdas-Yansimalari.pdf> (erişim tarihi: 29.05.2018).

²⁰⁵ Bilgin, 2014: 4 Der. Çelik, 2016.

²⁰⁶ Havaya hakim olan zaferi elde eder.

http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf (erişim tarihi: 29.05.2018).

²⁰⁷ Doğu Avrupa'ya değil tüm Avrupa'ya hakim olan Avrasya'ya da hakim olur ve neticesinde tüm dünyaya hakim olabilir.

http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf (erişim tarihi: 29.05.2018).

hattındaki ülkelerle etkileşim halinde olan Doğu Akdeniz, bu özelliğinden dolayı Kenar-kuşak bölgesini denetim altında tutmaktadır.²⁰⁸

Tarihsel süreçte Akdeniz'e hâkimiyetin, imparatorlukların ve devletlerin temel önceliğini oluşturduğu örnekler mevcuttur. Büyük İskender'in kurduğu İmparatorluk ile Doğu Roma-Bizans İmparatorluğu'nun merkez noktası Doğu Akdeniz'di.²⁰⁹ Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu, İslamiyet'in doğuşuna kadar bölgenin egemenliğine sahip olmuştur. Antik Roma'da Akdeniz için 'bizim deniz' ifadesine denk, Latince 'marenostrom' ifadesi kullanılırdı.²¹⁰ Yedinci yüzyılda Emevi Devletinin kuruluşundan sonra Müslümanlar da, denizcilik hızla yayılmış ve yaşamlarında mühim bir yere sahip olmuştur, Akdeniz'i yüzyıllarca hakimiyet altına almışlardır. Fakat on ikinci ve on üçüncü yüzyıllardaki Haçlı Seferleri, donanma çalışmalarının büyük ölçüde duraksamasına neden olmuştur. On beşinci yüzyılın sonlarından itibaren bir deniz imparatorluğu olarak gelişmeye başlayan Osmanlı Devleti, Barbaros Hayreddin Paşa'nın özdeyişini hayata geçirerek denizci bir millet olma yolunda ilerlemiştir.²¹¹ Tahta geçen her Osmanlı Padişahı Akdeniz'e büyük önem vermiştir.²¹²

Tarih boyunca önemli medeniyetlerin beşiği olan Doğu Akdeniz gerek bölgesel, gerekse küresel aktörlerin işbirliği, rekabet ve çatışma alanı olmuştur. Bölgenin tarihi ticaret yollarının kesişim noktasında olması, doğu-batı ile kuzey-güney ulaşımında en kısa yollardan biri olması, farklı etnik ve dinî grupları içerisinde barındıran kültür denizi olması, uluslararası ticaret ve ulaşım için oldukça önemli olan Süveyş Kanalı'nı sınırlarında barındırması²¹³, enerji zengini Orta Doğu bölgesi ile komşu olması, yapılan son araştırmalarla Doğu Akdeniz'in de önemli bir enerji potansiyelinin olduğunun ortaya çıkması ve enerji nakil hatları ile enerji taşımacılığının önemli bir kısmının Doğu Akdeniz üzerinden gerçekleşiyor olması bölgenin önemini ortaya koymaktadır.²¹⁴ Doğu Akdeniz Cebelitarık, Süveyş ve Karadeniz üzerinden işleyen deniz ticaretini kontrol edebilen önemli bir coğrafyadır.²¹⁵

Avrupa petrol ihracının yüzde 70'inin ve ticaretinin yüzde 40'ünün geçtiği bölge olduğu için Doğu Akdeniz; bu deniz alanına kıyısı olan devletlerin deniz kuvvetleri, sahil güvenlik unsurları ve Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nün (NATO) diğer destekleyici görev

²⁰⁸ Özgen, 2013: 104.

²⁰⁹ Zubari, 1998; Akt: Yayıncı, 2012: 3.

²¹⁰ Erksan, 1999: 24; Akt: Yayıncı, 2012: 3.

²¹¹ Kurumahmut, 1998: 35; Akt: Yayıncı, 2012: 3.

²¹² Yayıncı, 2012: 3.

²¹³ Sadece Süveyş Kanalı değil, Akdeniz'e giriş açısından Cebelitarık, Doğu Akdeniz'e geçiş açısından Malta, Ege'den giriş ve çıkışları kontrol açısından Mora ve Girit, Karadeniz-Akdeniz bağlantısını sağlaması açısından Türk Boğazları, Doğu Akdeniz'i kontrol ve Asya'nın giriş kapısı olarak Kıbrıs, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu bağlantısı bakımından Mısır da ulaşımı kolaylaştırmakta ve bölgenin önemini arttırmaktadır.

²¹⁴ Soyalp, Emre, 2015: 678.

²¹⁵ Gürdeniz, 2007: Akt. Şanlı, 2012: 22.

kuvvetleri veya görev gruplarına ev sahipliği yapmaktadır.²¹⁶ Akdeniz'e kıyısı olmayan diğer güçler de Akdeniz'de faaliyette bulunmaktadır. Dünya ticaretinin yüzde 30'unun mevcut olduğu Akdeniz; Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birbirlerine yakınlaştığı ve birleştiği, geniş ve önemli bir coğrafyayı; Kıbrıs adası ise Doğu Akdeniz'i kontrol etmektedir.²¹⁷

2.2. Doğu Akdeniz Bölgesi Doğal Gaz Rezervlerinin Keşif-Üretim ve Tüketimindeki Tarihsel Süreç

Akdeniz dünya deniz ticaretinin yaklaşık altıda birini barındıran çok önemli bir deniz ulaşım bölgesi ve kesişme noktasıdır. Tarihi boyunca bir kavşak noktası olarak öne çıkan Akdeniz'de süren mücadele ve üstünlük savaşlarının sadece aktörleri değişmektedir. Petrol ve doğal gazın öneminin artmasıyla Akdeniz enerji kaynaklarının ulaşım rotası olmuştur.²¹⁸ Son zamanlarda doğal gaz ve petrol keşifleriyle dünya enerji gündemine oturmuş durumdadır. Bu gelişmeler sadece bölge ülkelerinin değil dünyanın büyük güçlerinin de ilgisini çekmiştir.²¹⁹ Bölgede başlıca üç çeşit enerji kaynağı yer almaktadır. Bunlar petrol, doğal gaz ve kaya petrolüdür.²²⁰ Doğu Akdeniz halen dünyanın en az arama yapılan sahalarından biridir.²²¹

Levant kökensel açıdan doğu anlamına gelmekte olup, İngilizlerin Orta Doğu sözcüğünü türetmesine benzer bir yaklaşımla, Akdeniz'in doğusunu betimlemek amacıyla kullanılmıştır. Levant, üretici ve tüketici ülkelerin merkezinde yer alan ve jeostratejik konumunu tarihin hemen her döneminde vurgulayan, dünyanın ender ticaret merkezlerinden biridir.²²² Asya'nın çeşitli mallarını Akdeniz üzerinden Avrupa'ya taşıyan tarihi İpek Yolu'nun en önemli ihraç limanlarının bulunduğu Levant'ın Doğu ve Batı arasındaki önemli bir köprü olma özelliği ticaret yapılan malların niteliği ve ilgili coğrafyada bazı değişiklikler geçirerek günümüze kadar korunmuştur. Bölge, yirmi birinci yüzyılın başlarından itibaren,

²¹⁶ Şanlı, 2012: 23.

²¹⁷ Kedikli, Deniz, 2015: 403.

²¹⁸ Şanlı, 2012: 3.

²¹⁹ Alptekin, 2016:2.

²²⁰ Kaya Petrolü Isıtıldığında petrol ve gaz üretebilen organik kayaçlardır. Kaya petrolü miktarları Doğu Akdeniz petrol rezervlerini arttıracak potansiyeldedir ancak ticari anlamda kar getirecek şekilde üretimi için süre gerekmektedir. İsrail'in 2005 tarihi itibarıyla 12 milyar ton, Suriye'nin 2010 itibarıyla 50 milyar ton, Ürdün'ün ise 65 milyar ton kaya petrolü vardır. Örneğin bir kilometrekare petrol şeyli İsrail'in bir yıllık ihtiyacını karşılayacak kapasite demektir. (Alptekin,2016: 3). Kaya gazından/petrolünden alternatif bir enerji kaynağı olarak ilk kez ABD'de yararlanılmaya başlanmıştır. Dünyadaki konvansiyonel gaz rezervlerinin uzun vadede sadece bazı Orta Doğu ülkeleri ile Rusya'da kalacağı paradigması, kaya gazının devreye girmesiyle, geçerliliğini yitirecektir. Bunun da sadece ekonomiyi değil uluslararası politikayı da etkileyecek bir gelişme olduğu açıktır. Bu nedenle tüm ülkelerin enerji ve enerji güvenliği politikalarını bu yeni alternatif enerji kaynağının ışığında gözden geçirmeleri ve yeniden oluşturmaları gerekmektedir. (http://www.dogalgaz.com.tr/yayin/219/kaya-gazi-shale-gas_6551.html#.WyTvydIzbcc erişim tarihi: 16.06.2018).

²²¹ Dede, 2012 Akt. Alptekin, 2016: 5.

²²² <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199235810.001.0001/oxfordhb9780199235810-e-28>(erişim tarihi. 17.08.2018).

Orta Doğu ve Hazar Bölgesi'nin hidrokarbon kaynaklarının Avrupa'ya naklini sağlayan önemli bir ticaret merkezi olmuştur.²²³

Savaşlar devletlerin varoluşsal amaç olarak gördükleri ögelerin tehdit edilmesi sonucu çıkar ve Birinci Dünya Savaşını da benzer bir anlayışla ekonomik açıdan yorumlandığında; bir ticaret merkezi olan Doğu Akdeniz bölgesinin, hidrokarbon kaynaklarının üretimi ve ulaştırılması mücadelesinde bir taraf olmasına sebep olmuştur. Enerji kaynağı olarak kömürden, petrole geçişte enerji güvenliği denklemine giren Orta Doğu bölgesine yakınlığı ve transfer güzergahlarında bulunması ile Doğu Akdeniz dünya jeo-politiğinin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. 1916 Sykes-Picot²²⁴ anlaşması ile Doğu Akdeniz'in dünya enerji jeo-politiğindeki önemi açığa çıkarılmış, 1927'de Kerkük Baba Gürgür petrol sahası keşfi ile pekiştirilmiştir. Doğu Akdeniz'in enerji ticaretinde rol oynamaya başlaması, Irak hidrokarbon kaynaklarını Akdeniz'e taşıyan boru hattı projeleriyle gerçekleşmiştir. 1934'te 1 milyon ton civarında olan Kerkük petrol üretimi 1938'de 4,4 milyon tona yükselmiş, bunun 2,2 milyon tonu Trablus, 2 milyon tonu Hayfa Boru Hattı'ndan olmak üzere üretimin yüzde 95'e varan kısmı Avrupa'ya ihraç edilmiştir.²²⁵

Orta Doğu'da çıkarılan hidrokarbon kaynaklarının Avrupa'ya güvenli transferi için Doğu Akdeniz limanları her zaman jeostratejik öneme sahip olmuştur.²²⁶ Bu önemin en açıklayıcı göstergesi ilk etapta tek güzergah ile limana ulaşan boru hatlarının sonrasında iki güzergahtan iki farklı limana transferidir.²²⁷ Örneğin Kerkük'ten Fırat üzerindeki Haditha Kasabasına kadar 141 kilometre tek hat olarak giden petrol boru hattı burada ikiye ayrılarak bir kolu Suriye üzerinden Trablus'a diğeri de Ürdün ve Filistin üzerinden Hayfa'ya uzanmaktadır. ABD ve İngiltere'ye ait petrol Hayfa'ya giderken, Fransa'ya ait petrol de Trablus'a gönderilmiştir. Boru hatları güzergâhları belirlenirken Türkiye'nin İskenderun Limanı da alternatif olarak düşünülmüş, ancak Türkiye ile ilişkilerin henüz yeterince iyileşmemiş olması nedeni ile bu hattın üzerinde durulmamıştır.²²⁸

Hidrokarbon taşımacılığı transfer güzergahlarının çizilmesinde enerji jeopolitiği; ülke sınırlarının belirlenmesine sebep olacak kadar etkindir.²²⁹ İkinci Dünya Savaşı öncesi bağımsızlığını kazanan Suriye ve Lübnan üzerinden oluşturulan denge; savaş sonrasında

²²³ Ediger, Devlen, Mcdonald, 2012: 74.

²²⁴ Orta Doğu'nun sınırlarını belirlemek üzere yapılmıştır. Küçük Asya Anlaşması olarak da bilinir. Fransa'ya, Doğu Akdeniz bölgesi, Adana, Antep, Urfa, Diyarbakır, Musul ile Suriye kıyıları, İngiltere'ye Hayfa ve Akka limanları, Bağdat ile Basra ve Güney Mezopotamya verilecektir, İskenderun serbest liman olacak gibi maddeler öngörülmüştür. <http://www.beycan.net/1059/1916-sykes-picot-antlasmasi.html> (erişim tarihi:17.06.2018).

²²⁵ Ediger, Devlen, Mcdonald, 2012: 77.

²²⁶ Kedikli, Taşkın, 2015: 404.

²²⁷ Kramer, Demir, 2013: <http://www.dw.com/tr/ortado%C4%9Fuda-yeni-ticaret-yolu/a-17281746> (erişim tarihi: 17.06.2018).

²²⁸ Ediger, Devlen, Mcdonald, 2012: 77.

²²⁹ Göknel, 2010: 37.

bozulmuştur. Soğuk Savaş dönemi ekonomik gelişmeleri Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiğindeki önemini artırmıştır. İkinci Dünya Savaşı ardından kalkınmasına hız veren Avrupa sanayileşmiş ekonomisinde artan bir talep ile petrole ihtiyaç duymakta ve Kerkük petrolü Avrupa'ya enerji arzı sağlamaktadır. Irak'ta yapılan araştırmalar sonucu Doğu Akdeniz'e bağlanan boru hatları döşenmiştir. Irak petrolüne ek Suudi Arabistan ve Kuveyt petrolünün de dahil olması ile Basra Körfezinin önemi pekişmiş, Orta Doğu enerji kaynaklarının dünyaya açılan bir kapısı haline gelmiştir.²³⁰

Aynı şekilde Süveyş Kanalı, Doğu Akdeniz'in Orta Doğu'ya ve Basra Körfezi'ne bağlantısını sağlamasına ek diğer ekonomik güçlerle yapılan ticarete ana yollardan biridir.²³¹ Başka bir ifade ile Orta Doğu kaynaklarının transferinde Doğu Akdeniz'in değeri yadsınamaz boyuttadır.²³²

Enerji jeopolitiğinde güvenlik kavramının önemi olarak değerlendirilebileceğimiz; 1973 Arap-İsrail Savaşından sonra ise Arap petrol üreticileri ABD ve Avrupa'ya petrol ambargosu koyarak fiyatların hızla yükselip küresel petrol krizinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Arap-İsrail savaşı Körfez'den Akdeniz'e petrol taşıyan Tapline (Trans-Arabian Oil Pipeline) Hattı'nın 1983'te büyük ölçüde devreden çıkmasına, Körfez Savaşı da 1990'dan itibaren tamamen kapanmasına neden olmuştur. Suudi Arabistan'dan Lübnan'ın Sidon Limanı'na petrol taşımak üzere 1974'te devreye alınan bu hattın Kaysume (Qaisumah) civarındaki petrolü Körfez yerine daha uzak olmasına rağmen Akdeniz'e taşınması bölge jeopolitiği açısından çok önemli olmuştur.²³³

Bölgedeki güç dengesinde ekonomi politığın öneminin en iyi göstergelerinden biri 1977'de yapımın başlanılan Kerkük (Irak)-Yumurtalık (Türkiye) Boru Hattı'dır. Bu hattın 1978'de 13 milyon tonla başlayan petrol ihracı 1983'te 34 milyon tona kadar çıkmış; 1987'de ise mevcut hatta ikinci bir hattın ilavesiyle toplam kapasite 70,9 milyon tona çıkarılmıştır.²³⁴ Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle neredeyse yarıya düşen petrol akışı, Körfez Savaşı'yla birlikte 1991-1995 arasında tamamen kesilmiştir.²³⁵ 1996'da yeniden başlayan petrol akışı 1999'da 41,5 milyon tona kadar çıkarılmış, Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı'nın dağıtım noktası olan Ceyhan Limanı'nın önemi artmıştır. Ceyhan'a uzanan ikinci petrol boru hattı, Kırıkkale Rafinerisi'nin ham petrol ihtiyacını karşılamak amacıyla Eylül 1986'da; üçüncü hat ise, Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki Azeri-Çıralı-Güneşli sahalarının petrolünü

²³⁰ Ediger, Devlen, Mcdonald, 2012: 77.

²³¹ Kısacık, Denizelli, 2017: <http://politikaakademisi.org/2017/08/08/kibris-adasinda-yeni-bir-jeopolitik-mucadele-araci-olarak-dogalgaz-kaynaklari/> (erişim tarihi: 18.06.2018).

²³² Ural, 2009: 144.

²³³ Mcdonald ve diğerleri, 2012: 77.

²³⁴ Aydın ve Aras, 2004: 108.

²³⁵ Dursun, 2005: 1235.

Gürcistan üzerinden Türkiye'ye taşınması amacıyla (Bakü-Tiflis-Ceyhan Hattı) 2005'te devreye girmiştir.²³⁶ ABD-AB bloğuyla Rusya Federasyonu arasında yoğun rekabetin yaşandığı bu hat ancak Rusya'nın istediği Mavi Akım Projesine (Novorossisk-Samsun) izin verilmesiyle gerçekleştirilebilmiştir.²³⁷ Günümüzde Ceyhan Limanı; petrol, LNG terminali ve rafinerisi ile diğer tesisleri de içine alacak şekilde Doğu Akdeniz'in en önemli enerji merkezi olma mücadelesi vermektedir.²³⁸

Birinci Dünya Savaşına kadar olan dönemde bir ticaret merkezi olan Doğu Akdeniz; yirminci yüzyıl ile birlikte dünya enerji jeo-politiğinin unsurlarından biri haline gelmiştir. Dünya da hidrokarbon kaynaklarına yönelik artan talebe bir arz oluşturabilecek, Irak petrolünün özellikle Avrupalı pazarlara taşınması konusunda bir kilit noktası olan bölgenin önemi o tarihten günümüze katlanarak artmıştır.²³⁹ 1973 petrol krizi, Arap-İsrail savaşları gibi negatif etkili olayların sadece bölgeyi değil küresel dünya politikasını da etkilediği açıkça görülmektedir.²⁴⁰

Enerji ihtiyacını karşılayan kaynaklardan biri olan doğal gaz rezervlerinin de sınırlı olduğu yapılan araştırmalarla belirlenmiştir. Dünyanın bilinen rezervlerinin günümüz tüketim hızıyla; yaklaşık petrolün 45 yıl, doğal gazın 65 yıl ve kömürün 150 yıl sonra tükeneceği ifade edilmektedir (Ek-1). Yeni aramalar bu bağlamda çok büyük önem teşkil etmektedir.²⁴¹

Doğu Akdeniz sularındaki açık deniz araştırması, 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında Belpetco tarafından açılan bir dizi kuyuyla başlamıştır. Bu kuyular, İsrail ve Kuzey Sina'nın sığ kesimlerini hedef aldı, ancak hepsi kuru bulunmuştur. Hidrokarbon üretimi açısından başarısız olmasına rağmen, bu erken kuyular önemli bilgiler sağlamış ve doğu Akdeniz bölgesinin ilk jeolojik modelini oluşturmuştur. 1970'lerin ortaları ile 1980'lerin ortaları arasında gerçekleşen ikinci bir keşif kampanyası, daha fazla başarı ile sonuçlanmıştır. Ticari bir üretim yapılmamasına rağmen, Sina'da açık denizde birkaç kuyu açılmış ve çeşitli bölgelerde hafif petrol bulunmuştur.²⁴²

Doğu Akdeniz'deki keşif faaliyeti, Aşkelon ve Gazze Şeridi'nin batısındaki sığ bir derinlikte beş doğal gaz alanının keşfedilmesiyle 1999-2000'den bu yana önemli bir rönesans

²³⁶ Hekimoğlu, 2012: 77. <https://search.proquest.com/openview/00bd4ce7b16828fa99308f61ce32e70c/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1006528>(erişim tarihi. 17.06.2018).

²³⁷ Yılmaz, 2005: 6-7.

²³⁸ Ediger, Devlen, Mcdonald, 2012: 77.

²³⁹ Kızılkaya, Engin, 2002: 203.

²⁴⁰ Ediger, Devlen, Mcdonald, 2012: 77.

²⁴¹ Doğan ve Diğerleri, 2013: 995.

²⁴² Rybakov ve diğerleri, 2008:5.

yaşamıştır. Bu keşifler keşif çalışmalarını hızlandırmış ve tüm Doğu Akdeniz bölgesinde, özellikle Levant havzasında, jeofizik verilerin elde edilmesini teşvik etmiştir.²⁴³

Doğal gaz keşifleri açısından asıl dönüm noktası, Noble Energy'nin İsrail'de Tamar sahasını (250 bcm) keşfettiğini duyurmasıyla 2009 yılında gelmiştir. Bu ilk büyük keşiften sonra Noble Energy, Levant Havzası'nda diğer iki önemli bulguyu açıklamıştır: İsrail'deki (2010) Leviathan alanı (2010) ve Kıbrıs'taki (2011) Afrodit alanı (140-220 bcm).²⁴⁴

Dünya enerji trafiğinde payı yüksek olan ve Orta Doğu gibi enerji kaynağı zengini coğrafyalara yakınlığı ile önem arz eden Doğu Akdeniz bölgesinde enerji kaynağı arama çalışmaları yürütülmüştür. Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkelerden Suriye üretici konumda olmasına rağmen, 1960'lardan beri İsrail, Suriye, Lübnan halihazırda araştırma yürüten devletlerdir.²⁴⁵ 2008 yılında İsrail açıklarında keşfedilen doğal gaz yatakları ile bölgenin yalnızca enerji taşımacılığında bir transfer noktası değil ayrıca bir enerji üreticisi olma ihtimalide ortaya çıkmıştır. Keşfedilen kaynakların dünya enerji jeopolitiğinde etkisi hem kıyıdaş devletleri hem Orta Doğu coğrafyası gibi üretici ülkeleri hem de enerji arzını çeşitlendirmeye çalışan AB gibi tüketici devletlere yansımıştır.²⁴⁶

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Filistin'i yurt edinme gayesiyle hareket eden ve 1948 yılında bu bölgede bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan İsrail, Doğu Akdeniz'de en az kıyı şeridi olmasına rağmen karasularını 12 deniz miline çıkartarak, bölge ülkeleri içerisinde Akdeniz'in zenginliğinden faydalanmak için ilk harekete geçen devletlerden birisi olarak dikkati çekmektedir. Aslında İsrail kurulmadan önce coğrafyasında enerji politikalarıyla yakından ilgilenmiş ve 1938 yılında Musul'da üretilen 2 milyon ton petrolü Hayfa'ya uzanan boru hattıyla aktararak, uluslararası piyasalara arz etmeyi başarmıştır.²⁴⁷ Bu hattın yanı sıra Trans-Arap Boru Hattı ile Suudi petrolünü yine Hayfa Limanı'ndan faydalanarak uluslararası piyasalara arz etmiştir. Ancak İsrail Devleti'nin kurulması ve hemen akabinde yaşanan bir dizi savaştan sonra İsrail'i tanımayan Arap devletlerinin bu ülke üzerinden petrol sevkiyatının gerçekleşmesini istememesinden dolayı söz konusu boru hatları atıl durumda kalmışlardır.²⁴⁸

Dünyadaki ispat edilmiş hidrokarbon kaynaklarının önemli bir kısmının Orta Doğu bölgesinde olmasına rağmen hidrokarbon kaynaklarından yoksun olarak kurulan İsrail devleti,

²⁴³ <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-enerji-denklemleri-1/1474137> (erişim tarihi: 03.11.2018).

²⁴⁴ <https://www.enerjigunlugu.net/noble-energy-israil-turkiye-boru-hatti-uzerinde-calisiliyor-3117h.htm> (erişim tarihi: 03.11.2018).

²⁴⁵ EIA, EasternMediterraneanRegion, 2013, Akt. Kahveci, 2014: <http://www.yeniduzen.com/dogu-akdeniz-enerji-ve-kibris-81812h.htm> (erişim tarihi:17.06.2018).

²⁴⁶ Kahveci, 2014: <http://www.yeniduzen.com/dogu-akdeniz-enerji-ve-kibris-81812h.htm> (erişim tarihi: 17.06.2018).

²⁴⁷ Göknel, 2010: 39-40

²⁴⁸ Türkiye'nin Enerji Strateji, 2009: 7-8-9.

kısa bir sürede askerî, siyasî ve ekonomik olarak Orta Doğu'nun en önemli ülkelerinden birisi haline gelmiştir. Aslında İsrail'in büyümesi, beraberinde enerji ihtiyacını da artırmış ve güvenli enerji tedariki İsrail için önemli bir mesele haline gelmiştir.²⁴⁹ Mısır'ın Akdeniz kıyısındaki Abu Madi sahasında doğal gaz yataklarını keşfetmesi ve 1975 yılında bu sahayı işleme açmasının etkisiyle İsrail kaynak taramalarına başlamış, yapılan çalışmalar neticesinde 1970'li yıllarda petrol yatakları bulunmuş, 1990'lı yıllarda günde 500 ile 800 varil üretim kapasitesine ulaşılmıştır. Ancak bu miktar, işletim harcamalarını ekonomik kılmadığı için değerlendirilmemiştir.²⁵⁰ 1999 ve 2000 yıllarında ise, Aşdod Limanı etrafında ticarî değeri yüksek olan önemli miktarlarda doğal gaz rezervlerinin keşfi ortaya çıkmıştır. Bu durum, İsrail'i memnun etmiş ve çalışmalara hız verilmiştir.²⁵¹ Nitekim İsrail, yaklaşık yarım asırlık bir arayış sonucunda, 2009 yılında Tamar Bölgesinde 238 milyar metreküp, 2010 yılında ise, dünyanın en büyük doğal gaz rezervine sahip olduğu düşünülen Leviathan sahasında tahmini 450 milyar metreküp doğal gaz yatağı keşfetmiştir.²⁵² Yine yapılan keşiflerle birlikte ihtiyaç duyduğu petrolün önemli bir kısmını ithal eden Tel-Aviv, kendisini petrol ihracatçısı konumuna getirebilecek önemli miktarda petrol kaynağını keşfetmiştir.²⁵³

2010 yılında ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi tarafından yayımlanan raporda, Kıbrıs, Lübnan, Suriye ve Filistin/İsrail arasında kalan Afrodit bölgesinde 3,45 trilyon metreküp doğal gaz ve 1,7 milyar varil petrol bulunduğunun tahmin edildiği belirtilmiştir.²⁵⁴ Yine aynı rapora göre Nil Delta Havzası'nda yaklaşık 1,8 milyar varil petrol, 6,3 trilyon metreküp doğal gaz ve 6 milyar varil sıvı doğal gaz rezervi olduğu tahmin edilmektedir (Ek-2). Kıbrıs Adası'nın çevresinde ise 8 milyar varillik bir petrol rezervi olduğu tespit edilmiştir. Girit Adası'nın güneydoğusunda kalan ve Herodot olarak adlandırılan bölge ile Kıbrıs Adası etrafındaki bölgede de toplamda 3,5 trilyon metreküplük doğal gaz olduğu belirlenmiştir.²⁵⁵

Raporda verilen rakamlar doğrultusunda Doğu Akdeniz'deki enerji rezervinin yaklaşık olarak 30 milyar varil petrole eşdeğer olduğu tahmin edilmektedir. Bunun toplam değeri ise bugünkü piyasa rakamları ile 1,5 trilyon dolardır. Kıbrıs, Lübnan, Suriye ve İsrail arasındaki bölgede 3 milyon 450 bin metreküp doğal gaz ve yaklaşık 1 milyar 700 milyon varil petrol bulunmaktadır. Delta Havzasında 7 trilyon metreküp doğal gaz ve 1 milyar 800 milyon varil

²⁴⁹ Uygur, 2015: <http://www.gunes.com/yazarlar/kayahan-uygur/dogu-akdeniz-enerji-oyunu-turkiye-ve-srail-649991> (erişim tarihi: 17.06.2018).

²⁵⁰ Rabi, 2012:218 Der. TMMOB 8. Enerji Sempozyumu Kitabı.

²⁵¹ Tarakçı, 2014: 6.

²⁵² Atalay, 2018: <http://www.star.com.tr/yazar/dogu-akdenizde-enerji-oyunu-yazi-1311293/> (erişim tarihi: 17.06.2018).

²⁵³ Kılınç, 2015: 94.

²⁵⁴ World Petroleum Resources Project, 2010: <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/> (erişim tarihi: 17.06.2018).

²⁵⁵ Yayıncı, 2012: 11.

petrol olduğu tahmin edilmektedir. Kıbrıs, İsrail ve Mısır arasında kalan alanda 10 trilyon metreküp doğal gaz, 8 milyar varil petrol mevcuttur.²⁵⁶ Doğuya uzanan bölgede ise 3 trilyon metreküp doğal gaz vardır. Akdeniz’de toplam değeri 3 trilyon dolar olan 60 milyar varil petrole eşdeğer hidrokarbon rezervi olduğu belirtilmektedir. Bu rezerv de Türkiye’nin 572 yıllık, Avrupa’nın ise 30 yıllık doğal gaz ihtiyacını karşılayacak bir miktar anlamına gelmektedir.²⁵⁷ İsrail’in Leviathan ve Tamar sahalarında ispatlanmış doğal gaz miktarı yaklaşık 700 milyar metreküptür, bunun 1,8 trilyon metreküpe kadar çıkabileceği tahmin edilmektedir (Ek-3). Sadece Leviathan sahasındaki ispatlanmış 453 milyar metreküplük doğal gaz miktarı 25 Avrupa ülkesine altı yıl yetecek büyüklüktedir ve bu oran sadece İsrail’in Münhasır Ekonomik Bölgesi içinde kalan doğal gaz miktarı için geçerlidir.²⁵⁸

Doğu Akdeniz’de keşfedilen kaynaklar neticesinde bölge ülkeleri arama ve çıkarma faaliyetleri için ruhsatlandırma çalışmalarına ağırlık vermiş, üretilen enerjinin taşınması için LNG tesisler ve ya boru hattı projeleri fizibilite çalışmalarına yönelmişlerdir.²⁵⁹ Üretici ve tüketici ülkeler arasındaki dayanışma, işbirliği gerektiren enerji ticaretinde tüm tedarik zincirinin güvenliğini sağlar.²⁶⁰ Keşiflerden önce dahi bölge ülkeleri arasındaki çatışmacı ilişkiler keşiflerden sonra paylaşım sorunu ile daha tansiyonu yüksek hale gelmiştir.²⁶¹

2.3. Doğu Akdeniz’de Enerji Taşımacılığı Projeleri

Doğal gaz ticaretinde kaynakların erişilebilir olması, otomatik olarak talep edilen alanlara taşınılabılır olduğu anlamına gelmemektedir. 2000’li yılların başında İsrail açıklarında Tamar ve Leviathan gaz sahalarının keşfinden sonra çıkarılması muhtemel bu kaynakların kullanım yöntemlerinin değerlendirilmesi maksadı ile çeşitli kurullar oluşturulmuştur.²⁶²

Keşiflerin ardından 2012’de toplanan İsrail, GKRY, Yunanistan yetkilileri Yunanistan’a gaz ihracatı sağlayacak bir Doğu Akdeniz Enerji Koridoru’nu tartışmak üzere çalışma grupları kurmuşlardır. Bu toplantıda şu maddelerin üzerine anlaşmışlardır;

- Vassilikos'taki ortak İsrail-Kıbrıs LNG tesisi
- İsrail'deki LNG tesisi
- Kıbrıs ve İsrail gazını Avrupa'ya taşıyabilen East-Med Boru Hattı

²⁵⁶ Kemal, 2016: <https://www.timeturk.com/israil-misir-yunanistan-ucgeninde-dogu-akdeniz-de-enerji-jeopolitigi/haber-346769> (erişim tarihi: 17.06.2018).

²⁵⁷ Ercümen, 2016: http://insamer.com/tr/dogu-akdeniz-enerji-rekabeti_366.html (erişim tarihi: 17.06.2018).

²⁵⁸ Taşdemir, 2012: 42.

²⁵⁹ Gürel, Mullen, 2014: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/dogu-akdeniz-gazi-yeni-bir-diplomatik-firsat-mi> (erişim tarihi: 17.06.2018).

²⁶⁰ Yergin, 2006: 74.

²⁶¹ Ediger, Devlen, Mcdonald, 2012: 73.

²⁶² Özcan, 2017: 49.

- EuroAsia Elektrik Ara Bağlantı'nın İsrail ve Kıbrıs'tan Yunanistan'a inşası.

Doğu Akdeniz'de doğal gaz keşifleri ile ön plana çıkan İsrail ve Kıbrıs için bölgedeki diğer devletler ile iş birliği oldukça önemlidir. Bir ihracat alt yapısının oluşturulmasına engel siyasi ve ticari riskler varsa ortaya çıkan parasal kayıplar çok fazla olacaktır. Eğer sahadaki üretim beklenenin altında gerçekleşirse kuruluşu çok maliyetli olan ihracat tesisleri atıl durumda kalmış olacaktır.²⁶³

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının enerji talebi yüksek ülkelere ihraç edilmesi konusunda birçok proje gündeme gelmektedir. Bunların başında ise Doğu Akdeniz Doğal Gaz Boru Hattı (Eastern Mediterranean Natural Gas Pipeline) projesi ve Türkiye güzergahı yer almaktadır. Doğu Akdeniz Doğal gaz Boru Hattı projesi Kıbrıs açıklarından başlayarak Yunanistan'a ulaştırılması planlanan ve AB tarafından destek verilen bir projedir. Proje ile Afrodit sahasından çıkarılacak gazın Yunanistan'a ve buradan da AB'ye iletilmesi planlanmaktadır. Proje ayrıca İsrail tarafından da desteklenmekte ve Leviathan gazı için alternatif olarak görülmektedir.²⁶⁴ Öte yandan Türkiye'nin bugüne kadar hayata geçirdiği ve çalışmalarını devam ettirdiği büyük projeleri, mevcut altyapısı ve coğrafi konumu ile en uygun güzergah olduğu gerçeği gün geçtikçe daha fazla karar alıcı tarafından kabul edilmektedir. Türkiye'nin yer aldığı bir proje hem rezerv sahibi ülkeler hem de enerji talep eden ülkeler için kazan-kazan durumu ortaya çıkarabilecek potansiyele sahiptir.²⁶⁵ Coğrafi konumunun sağladığı avantajlarla Türkiye bölgesinde bir enerji ticaret merkezi olmayı hedeflemekte ve bu yönde politikalar geliştirmektedir. Yakın zamanda Hazar Havzası'ndaki doğal gazı Avrupa'ya ulaştırmaya hazırlanan Türkiye, Doğu Akdeniz gazının Batı'ya iletilmesinde de etkin rol oynayarak enerji ticaret merkezi olma hedefine bir adım daha yaklaşmayı planlamaktadır. Halihazırda transfer yollarının bulunmaması konuyu tartışmaya açık hale getirmektedir. Bu durumda keşfedilen ve üretilmesi düşünülen gazın transferinde boru hattı, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ve enterkonnekte elektrik iletim hattı seçenekleri öne çıkmaktadır.²⁶⁶

GKRY ve İsrail kendi sahalarında keşfedilen enerji kaynaklarını arz güvenliğini en önemli gündem maddesi haline getiren AB'ye ihraç etmek istemektedir. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Rus gazına olan yüksek oranlardaki bağımlılıkları Birlik tarafından endişe ile karşılanmakta ve bu bağımlılığı azaltmak adına politikalar geliştirilmektedir.²⁶⁷ Bu noktada

²⁶³ Özcan, 2017: 86-87.

²⁶⁴ Orhun, 2017: 38.

²⁶⁵ Alptekin, 2015: 3.

²⁶⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/10-soruda-dogu-akdeniz-de-enerji-denklemi/1504248> (erişim tarihi: 09.07.2019).

²⁶⁷ Karagöl ve Özdemir, 2017: 11.

Doğu Akdeniz gazı AB için alternatif kaynak niteliğindedir. GKRY ve İsrail'in rezervlerinden üretilen gazın deniz altından geçirilecek bir boru hattı vasıtasıyla Yunanistan'a iletilmesi ve buradan talep eden diğer Avrupa ülkelerine transfer edilmesi planlanmaktadır. Doğu Akdeniz Doğal gaz Boru Hattı adı verilen bu projenin hayata geçirilebilmesi ise AB'ye bağlıdır. Gerek İsrail ve GKRY gerekse sahada faaliyet gösteren enerji şirketleri tek başlarına maliyeti üstlenmek istemedikleri ve alım garantisi olmayan bir projeye başlamayı uygun görmedikleri için AB tarafından atılacak adımların projenin gerçekleştirilmesinde kilit rol oynayacağı düşünülmektedir. Doğu Akdeniz gazı konusunda en çok gündeme gelen bir diğer seçenek çıkarılacak gazın Türkiye'ye ihraç edilmesi ve Türkiye üzerinden Avrupa pazarına transfer edilmesidir.²⁶⁸ Bu proje hem rezerv sahibi ülkeler ve Türkiye hem de uluslararası enerji şirketleri için kazan-kazan durumu ortaya çıkarabilecek bir projedir. Orta Doğu'da yaşanan savaş ve siyasi istikrarsızlıklar Doğu Akdeniz gazının arz güvenliğini tehdit ederek güvenli ihracat yollarına duyulan ihtiyacı artırmaktadır. GKRY, İsrail ve Mısır gazının Türkiye'ye ihraç edilmesi hem Türkiye'nin artan gaz talebini ve tedarikçi ülke çeşitliliği sağlama ihtiyacını karşılayabilecek hem de rezerv sahibi ülkelerin ihracat pazarı arayışına cevap verebilecektir. Ayrıca gazın Türkiye'ye iletilerek Trans Anadolu Doğal gaz Boru Hattı'nın (Trans Anatolian Natural Gas Pipeline, TANAP) devamı niteliğindeki Trans Adriyatik Doğal gaz Boru Hattı (Trans Adriatic Pipeline, TAP) ile Avrupa'ya ihraç edilmesi Doğu Akdeniz gazının Batı'ya açılmasını sağlayacak en ideal ve güvenli seçenek olarak öne çıkmaktadır (Ek-4).²⁶⁹

Teknolojinin gelişmesi devam ederken bir ülke için en önemli şey olan enerjinin elde edilmesinde yeni yollar keşfedilmiştir. Petrol şeylinin işlenmesi başlı başına yeni bir tekniktir ancak maliyeti yüksek olmakla birlikte çevresel etkileri henüz uygun değildir. Doğal gaz çıkarılması ile ilgili ise devrim niteliğinde üç gelişme olmuştur. Bunlardan birincisi hidrolik çatlatma (Hydraulic fracturing) tekniği, ikincisi yatay sondaj tekniği (horizontal drilling), üçüncüsü sıvı doğal gaz tekniğidir.²⁷⁰

Doğu-Batı ekseninde ülkemiz üzerinden geçmesi ve Hazar havzasının yanı sıra Orta Doğu doğal gaz kaynaklarını Avrupa'ya sevk etmesi öngörülen boru hatları Güney Gaz Koridoru kapsamında değerlendirilmektedir. Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı, Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Enterkonnektörü (ITG) halihazırda faaliyet gösteren boru hatlarıdır. Güney Gaz Koridoru'nun belkemiğini teşkil eden

---

²⁶⁸ Yılmaz, 2018: 3.

²⁶⁹ Karagöl ve Özdemir, 2017: 26.

²⁷⁰ Kolb, 2012: 149.

Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı'nın (TANAP) açılışı 12 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 2019 yılında Trans Adriyatik Boru Hattı'nın (TAP) da tamamlanmasıyla 2020 yılında Avrupa'ya Azerbaycan gazının sevkiyatının başlaması öngörülmektedir. Dünyada günlük petrol tüketiminin yaklaşık yüzde 3'ünün Türk Boğazları yoluyla taşınması nedeniyle küresel enerji güvenliği açısından, Türk Boğazlarının ayrı bir önemi vardır.²⁷¹ Doğal gazın arz güvenliğinin sağlanması, petrole oranla daha zordur çünkü doğal gaz transferinde maliyetler daha yüksektir ve bölgesel bir ağ endüstrisine gereksinim duymaktadır. Yani doğal gaz bölgesel pazarlara ihraç edilebilir. Türkiye'de dünya doğal gaz rezervlerinin yüzde 71,8'nin keşiştiği bölgede yer almaktadır. Bu da Türkiye'nin doğru bir enerji koridoru seçeneği olmasını kuvvetlendirmektedir.²⁷²

2.3.1. East-Med Boru Hattı

Tamar ve Leviathan sahalarından keşfedilen enerji kaynaklarına ek olarak Afrodit sahasının da eklenmesinin üzerine GKRY, Yunanistan, İsrail ve İtalya devletleri ile Doğu Akdeniz'deki doğal gazın denizaltı boru hattıyla Avrupa'ya taşınması konusunda East-Med adlı proje imzalanmıştır. Doğu Akdeniz'in Sicilya ve Sardunya'dan sonra üçüncü büyük adası olan Kıbrıs, yirmi birinci yüzyılda zengin hidrokarbon rezervleri ile öne çıkmıştır.²⁷³ İsrail – Kıbrıs – Yunanistan boru hattı olarak da bilinen Doğu Akdeniz (East-Med) boru hattı projesi yıllık 16 milyar metreküp toplam kapasitesiyle İsrail ve Kıbrıs kıyı ötesindeki doğal gaz kaynaklarını Girit Adası üzerinden Yunanistan'a bağlamayı amaçlayan bir kıyı ötesi-karasal boru hattını ifade etmektedir. Boru hattının İtalya ve diğer Güneydoğu Avrupa ülkelerine doğal gaz sağlayabilmek için Türkiye-Yunanistan-İtalya ve Yunanistan-Bulgaristan ara bağlantılarıyla birlikte inşa edilmesi planlanmaktadır.²⁷⁴

Doğu Akdeniz boru hattı projesinde; Doğu Akdeniz doğal gaz sahalarından Kıbrıs'a uzanan 200 kilometrelik kıyı ötesi boru hattı, Kıbrıs ve Girit adalarını birbirine bağlayan 700 kilometrelik kıyı ötesi boru hattı, Girit'ten Yunanistan'a uzanan 400 kilometrelik kıyı ötesi boru hattı ve Mora Yarımadası ile Batı Yunanistan üzerinden geçecek 600 kilometrelik kara boru hattı üzerinden tamamlanması tasarlanmıştır.²⁷⁵ Rota daha sonra İtalya'nın Oradea kentinde bitecek olan boru hattının planlanan 'Poseidon' boru hattını karşılayacağı anakara Yunanistan'da devam edecek. Doğal gaz oradan Avrupa şebekesine akabilir. 1.900 kilometre

²⁷¹ http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa 19.06.2019.

²⁷² Oktay ve Çamkıran, 2006: 164.

²⁷³ İncekara, 2018: <https://www.haberler.com/enerji-denkleme-ekseninde-dogu-akdeniz-de-buyuk-11036596-haberi/>. Erişim Tarihi: 13.12.2018.

²⁷⁴ Özcan, 2017: 76.

²⁷⁵ Özcan, 2017: 76-77.

uzunluğundaki boru hattının 1.300 kilometresi (808 mil) su altında çalışacak (Ek-5). Projede yer alan tüm taraflar bunun büyük bir teknik zorluk oluşturduğuna karar verdi çünkü bu bölgelerdeki Akdeniz, 3.000 metreye kadar (9843 fit, yaklaşık iki mil) derinliğe ulaşabiliyor.²⁷⁶

Doğu Akdeniz Doğal Gaz Hattı projesi Kıbrıs, Yunanistan ve İtalya Hükümetlerinin desteği ile Avrupa Komisyonu tarafından Güney Koridoru projeleri listesinde ikinci sıraya eklenmiş ve Avrupa piyasası bağlantı geliştirme planına dahil edilmiştir. 2015 yılında Avrupa'yı birleştirme mekanizması aracılığıyla 2 milyon Euro'luk Avrupa hibesi ile ödüllendirilmiştir.²⁷⁷

Maliyeti 6 Milyar Euro'yu bulması beklenen East-Med projesi 3,3 kilometre derinliğinde ve 2 bin kilometre olarak inşası hedeflenmekte, hem ekonomik hem de güvenlik açısından makul gözükmeyen projenin sınırlı rezerv miktarı bölgenin çatışmacı yapısı gibi sahip olduğu ciddi risklerle enerji otoriteleri tarafından rasyonel görülmemektedir.²⁷⁸

Avrupa'nın 45 trilyon metreküp rezervi ile dünya gaz piyasasına hakim Rusya'ya yönelik bağımlılığını azaltma maksatlı hazırlanan East-Med projesi ile iki yılda 20 milyar metreküp gaz taşınması planlanmakta ama Avrupa'nın gaz ithalat ihtiyacının 2030'a kadar her yıl 100 milyar metreküp artacağı tahmin edilmektedir.²⁷⁹ East-Med projesi ile Güney Kıbrıs, İsrail ve Mısır Gazı Avrupa'ya taşınmak istenmektedir ama bu üç ülkenin hidrokarbon kaynakları birleşse dahi Rusya, İran ve Katar gazı ile rekabet edebilmesi mümkün görünmemektedir. Bu konjonktürde projenin amacı; Avrupa üzerindeki petrol ve doğal gaz kaynaklı Rus ve Arap etkisini hafifletmektir.²⁸⁰

Proje ile ilgili olumsuz görüşlerde mevcuttur. Doğu Akdeniz gazının Türkiye'ye çok daha kısa bir boru hattıyla ulaştırılması buradan da Avrupa'ya ulaştırılmasının gerek teknik gerekse finansal olarak daha uygun olduğu görüşlerine karşın, AB tarafından bugüne kadar East-Med boru hattı projesinin fizibilitesi için 100 milyon dolar harcanmış durumdadır. Öte yandan hattın inşası kredilerle tamamlansa bile petrol fiyatlarına endeksli olarak düşen doğal gaz fiyatlarının, proje finansmanın geri dönüşünü olumsuz etkileyeceği de göz önünde bulundurulmalıdır.²⁸¹

²⁷⁶ <https://greece.greekreporter.com/2019/01/01/how-greece-will-benefit-from-east-med-gas-pipeline/> (erişim tarihi: 22.05.2019).

²⁷⁷ Özcan, 2017: 77.

²⁷⁸ Bayraklı ve Boyraz, 2016: 400.

²⁷⁹ <https://www.timesofisrael.com/israel-cyprus-greece-italy-said-to-agree-on-east-med-gas-pipeline-to-europe/> erişim tarihi: 27.03.2019.

²⁸⁰ <https://www.tespam.org/east-med-projesi-kime-hizmet-ediyor/> (erişim tarihi: 22.05.2019).

²⁸¹ <https://www.dunya.com/sectorler/enerji/dogu-akdenizde-dogal-gaz-boru-hatti-anlasmasi-haberi-433195> (erişim tarihi: 22.05.2019).

Proje ile ilgili ihtilafli konular arasında; bu projenin hayata geçirilmesinin AB'nin enerji arzının güvenliğine katkı sağlayacağı ve bölge ülkeleri, özellikle İsrail, GKRY ve Yunanistan arasında stratejik fayda sağlayan ortak bir ağ haline geleceği gösterilmektedir. Sonuçta bölgedeki enerji işbirliğinin Doğu Akdeniz'i bir istikrar ve güvenlik ve barış abidesi haline getireceği ve AB için enerji güvenliğinin sağlanmasında belirleyici faktör olacağı savunulmuştur.²⁸² Bu projede özellikle Türkiye dışlanarak, kendi kıta sahanlığında onun rızası olmaksızın gerçekleştirilmek istenmesi bölgede çıkabilecek çatışmaları kaçınılmaz kılmaktadır. Yunanistan'dan İsrail'e jeopolitik bir yay oluşturmayı hedefleyen bu proje için eleştirmenler projenin bir yanılsama olduğunu belirtmektedirler. İsrail, Yunanistan ve GKRY hükümetleri proje ile ilgili görüşmeleri sürdürseler de projenin başarılı olması pek mümkün değildir.²⁸³

2.3.2 İsrail – Ürdün ve İsrail – Gazze Boru Hatları

İsrail'in Tamar doğal gaz sahası keşiflerin ardından hızla geliştirilip, 2013 yılında çalıştırılmaya başlanmasıyla ve yılda 7,5 milyar metreküp doğal gaz sağlamasıyla çok büyük bir önem kazanmıştır. Bunun üzerine 2014 yılında Noble Enerji ve Dalek Sondaj ortaklığından oluşan Tamar Konsorsiyumu Ürdün'ün Arap Botash ve Bromine şirketleriyle ilk doğal gaz ihracat anlaşmasını imzalamıştır.²⁸⁴ 15 yıllık bir süre boyunca 1,8 milyar metreküp doğal gaz tedarikini amaçlayan anlaşma için Sodom bölgesinde bir boru hattı inşa edilmektedir.²⁸⁵

2016 yılında Leviathan Konsorsiyumu ve Ürdün Elektrik Enerji şirketi arasında imzalanan doğal gaz tedarik anlaşması çerçevesinde ise Bet-Şean Bölgesinde ikinci bir boru hattının inşa edilmesi öngörülmektedir. Bu anlaşma uyarınca, 2019 yılından başlayarak 15 yıl boyunca Leviathan'dan Ürdün'e 45 milyar metreküp doğal gaz akması beklenmektedir.²⁸⁶

Ayrıca Kızıldeniz'den Ölü Deniz'e su taşınmasını amaçlayan 900 milyon dolar bütçeli boru hattı anlaşması, İsrail'in Ürdün ile 1994'te imzaladığı barış anlaşmasından bu yana sağlanan en önemli işbirliği anlaşması olarak kayda geçmektedir. Bu sayede Ölü Deniz'in rehabilite edilmesine katkı sağlanacak ve Ölü Deniz'in İsrail tarafındaki su sorunları çözüme kavuşmuş olacaktır.²⁸⁷

²⁸² Özcan, 2017: 113.

²⁸³ <https://www.csis.org/analysis/can-east-med-pipeline-work> (erişim tarihi: 18.04.2019).

²⁸⁴ Özcan, 2017: 50-51.

²⁸⁵ Özcan, 2017: 75.

²⁸⁶ Özcan, 2017: 75.

²⁸⁷ <http://www.tevhidhaber.com/urdun-ve-israil-arasinda-su-boru-hatti-anlasmasi-110380h.htm> (erişim tarihi: 29.03.2019).

2.3.3. İsrail – Türkiye Boru Hattı

2010 yılındaki Gazze Filo Baskını (Mavi Marmara Baskını) ardından Türkiye ve İsrail arasında ortaya çıkan siyasi ve diplomatik anlaşmazlıklar enerji projelerinin oluşumunu da olumsuz etkilemiştir. 2013 yılında Turcas Holding yıllık 16 milyar metreküp kapasiteye sahip ve İsrail ile Türkiye'yi birleştiren 470 kilometrelik bir boru hattı inşası için teklif vermiş bu teklifin akabinde halihazırda İsrail'de faaliyet yürüten (Aşkelon'da enerji santrali inşası) Zorlu Grup'da konuyla ilgilendiğini açıklamıştır.²⁸⁸

İsrail ve Türkiye arasında 2016 yılında imzalanan uzlaşma anlaşması ile yumuşayan anlaşmazlık ortamı sonrasında Turcas, İsrail doğal gazını Avrupa'ya Türkiye üzerinden ulaştırma konusunda bir konsorsiyum oluşturmak için en az on beş Türk firmasının istekli olduğunu²⁸⁹ ve İsrail – Kıbrıs, Kıbrıs – Türkiye arasında karşılıklı ikili anlaşmalar yapılması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü Kıbrıs, üzerinden geçecek boru hattı projesine şart koşmuştur.²⁹⁰

2.3.4. Vasilikos Doğal Gaz Terminali

GKRY Vasilikos'ta bir enerji merkezinin inşası için kamulaştırma kararı almış bu enerji istasyonu, Vasilikos'un doğu kıyı şeridinde karada bir LNG ithalat terminali ile kuzeyinde ham ve işlenmiş petrol ürünlerinin depolanacağı bir tesis şeklinde inşa edilmesini projelendirmiştir.²⁹¹

Kıbrıs'ın güney kıyısında Vasilikos'taki bir İsrail-Kıbrıs ortak LNG tesisinin projesi, İsrail ve Kıbrıs denizaşırı doğal gaz sahalarından bir sıvılaştırma tesisine gaz getirmeyi ve ardından yeniden gemiye gönderilmek üzere Yunanistan'a göndermeyi içeriyor. Kıbrıs hükümeti ve Noble Energy tarafından desteklenen bu proje, Leviathan sahasının Afrodit alanına yakınlığı göz önüne alındığında en ekonomik ve İsrail ve Kıbrıs doğal gazını AB'ye sunmanın tek gerçekçi ve uygulanabilir yolu olarak görünüyor. Akdeniz'de, Avrupa'ya giriş noktası olarak hizmet edebilecek birkaç LNG yenileme terminali bulunmaktadır. Bu, Doğu Akdeniz'deki LNG'nin belirli bir pazarla sınırlı kalmamasını sağlayacaktır. Dahası, Vasilikos'ta ortak bir tesis inşa etmek, İsrail'in Aşdod, Aşkelon ve Elyat liman kentlerinde yerel LNG ihracat planlarına karşı çıkan muhalefeti atlamasına izin verecek ayrıca, bu

²⁸⁸ Özcan, 2017: 79.

²⁸⁹ <https://itrade.gov.il/turkey/israil-turkiye-ile-dogalgaz-anlasmasi-imzalamaya-yakin/> (erişim tarihi: 29.03.2019).

²⁹⁰ Özcan, 2017: 80.

²⁹¹ Özcan, 2017:83.

seçenek İsrail'in diğer AB ülkelerine ve AB hibelerine ithalat için tercihli şartlardan yararlanmasına olanak sağlayacaktır.²⁹²

Ama Vasiliskos alanının sadece iki kilometre kare ile sınırlı olduğu ve bu alanın her bir yıllık beş milyon tonluk en az üç takımlık LNG tesisini yerleştirmeye yeterli olmadığından projesinin fizibilitesi sorgulanmaktadır. Ayrıca projenin tahmini maliyeti önerilen İsrail – Türkiye boru hattı maliyetinin iki katından daha fazladır.²⁹³

Projenin İsrail açısından olası gelirlerin kontrolü hakkında endişeler ve Türkiye ile daha büyük bir siyasi gerilim durumunda Kıbrıs'ın bir karmaşaya düşmesinin ortaya çıkaracağı güvenlik riskleri içermektedir. Ayrıca 2013'te Afrodit'in tahmin edilen kaynaklarının aşağı yönde revize edilmesi projeye inen bir diğer darbe olmuştur.²⁹⁴

2.3.5. İsrail Sıvılaştırılmış Doğal Gaz Tesisi

İsrail'de LNG ihracat terminali için uygun olan bölgeler arasına, Elyat Kızıldeniz Limanı ile Akdeniz'deki Aşkelon, Aşdod ve Hayfa dahil edilebilir. Ancak Aşdod, Aşkelon ve Elyat yerleşimcileri ve çevreci gruplar İsrail topraklarında bir LNG terminali kurulması fikrine karşı çıkarak bu çözüme karşı geniş halk kitlelerinin muhalefetine öncülük ettiler. Ayrıca bir takım teknik problemlerde mevcuttur. LNG tesisleri, Aşkelon limanından İsrail kıyısı boyunca uzanan mevcut petrol boru hattına paralel olarak inşa edilecek yeni bir doğal gaz boru hattı vasıtası ile Leviathan sahasına bağlanabilecektir. Fakat Akabe körfezinin en geniş noktasının yalnızca 24 kilometre uzunluğunda olduğu dikkate alındığında böyle dar bir alanda LNG tankerleri manevra yapmakta zorlanabileceklerdir. Diğer taraftan Elyat'ta herhangi bir LNG terminali Ürdün'ün en büyük turistik merkezi ile ortak bir alanı paylaşmak zorundadır.²⁹⁵

Halkın muhalefeti ve bu teknik sıkıntıların birleştiği bir noktada İsrail çözümü kıyı ötesi için yüzer bir LNG tesisinin adaptasyonu olarak değerlendirmiş ancak bu teknolojiye yüklenebilecek doğal gaz miktarının sınırlı olması nedeniyle bu seçenekte saf dışı bırakılmıştır.²⁹⁶

2.3.6. Mısır Sıvılaştırılmış Doğal Gaz Tesislerine Bağlanan İsrail – Kıbrıs Boru Hattı

Mısır, İsrail ve Kıbrıs gaz rezervleri, yatakları ve kaynakları ile birlikte Avrupa ülkeleri için doğal gaz arzı çeşitlendirilmesi olasılığı olan Doğu Akdeniz bölgesinde çıkarılan

²⁹² <https://tr.euronews.com/2019/05/05/dogu-akdeniz-dogalgaz-bilmecesi-turkiye-nasil-etkilenecek-israil-kibris-misir-exxon-abd> (erişim tarihi: 22.05.2019).

²⁹³ Özcan, 2017: 83-84.

²⁹⁴ Özcan, 2017: 84.

²⁹⁵ Özcan, 2017: 85.

²⁹⁶ Özcan, 2017:85.

ve üretilen doğal gaz kaynaklarının Avrupa ülkelerine ulaştırılması için bir yolda LNG terminalleri görülmektedir. Doğal gaz LNG ithalat terminalleri ve AB gaz depolama tankları ile LNG tesisleri kurulması sürdürülmesine rağmen söz konusu yenilikçi tesisler aracılığıyla ancak üç ila altı ay boyunca yetecek AB doğal gaz arzı sağlanabilecektir.²⁹⁷

Mısır Zohr gaz sahası benzeri bir alan olan Güney Kıbrıs Calypso doğal gaz bölgesi keşfi, İtalyan Eni Şirketi tarafından gerçekleştirilmiştir. Denizden üçlü gaz boru hattı kurulması yatırımını ise İsrail yetkilileri Avrupa ülkeleri nezdinde yıllardır müzakere etmektedir. Üçlü doğal gaz boru hattı projesi, yaklaşık 2200 kilometreyi bulan dünyanın en uzun denizaltı gaz taşıma sistemi kabul edilmektedir. Son hesaplamalara göre maliyeti takribi 7 milyar dolar olan açık deniz gaz boru hattı yatırımı, hayali proje olarak nitelendirilmektedir. Bununla beraber artan oranlarda uygulanabilir denizaltı doğal gaz boru hattı projesi yönünde değerlendirmeler de yapılmaktadır.²⁹⁸ Bu sayede bölgesel ekonomik ilişkilerinde gelişmesi muhtemeldir.

Zohr Bölgesindeki doğal gaz keşiflerinden sonra, Mısır'ın atıl halde duran iki LNG terminalinden Mısır, İsrail ve Kıbrıs'ın doğal gaz ihraç ederek faydalanma beklentisi artmıştır. Zohr doğal gaz sahası, Leviathan'ın yalnızca 7 kilometre uzağında bulunan Afrodit sahasına 90 kilometre mesafededir. Bu yakınlık sahaların işletilmesinde bir koordinasyonu ve böylece bir ölçek ekonomisinin oluşmasını sağlayabilecektir. Bu sayede ihtiyaç duyulan rekabetçi bölgesel doğal gaz ihracat alt yapısının kurulmasına imkan verilebilecektir.²⁹⁹

Mısırın yıllık 19 milyar metreküp LNG kapasitesi, Zohr ve diğer sahalardan elde edilip iç tüketimde kullanılmayan miktarın ihracına imkan sağlamaktadır. Dolayısıyla Mısırdaki sürekli büyüyen iç piyasa ihtiyacı dikkate alındığında İsrail ve Kıbrıs doğal gazının ihracı için bir kapasitenin bulunduğunu söylemek mümkündür. Mısırdaki var olan LNG terminalleri gibi var olan alt yapıyı en iyi şekilde kullanmak enerji projelerinin geliştirilmesinde riskin düşürülmesi için en makul yol olarak gösterilebilir.³⁰⁰

2.3.7. Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal gaz Boru Hattı (ITGI)

AB'nin artan doğal gaz ihtiyacı ve bu ihtiyacı ağırlıklı olarak Rusya'dan karşılamak zorunda oluşu, Birlik'in bu konuda yeni projeler ortaya atmasına neden olmuştur. Enerji ithalatında bağımlı olduğu kaynak ülkeleri çeşitlendirmek ve böylelikle enerji güvenliğini

²⁹⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdeniz-enerji-denklemleri-2/1475013> (erişim tarihi: 22.05.2019).

²⁹⁸ Ahmet Cangüzel Taner <https://www.fmo.org.tr/wp-content/uploads/2018/07/Misir-Kesfedilen-Dogu-Akdeniz-Gaz-Kaynaklari-Sayesinde-Enerji-Arz-Guvenligi-Sorunlari-Asilmasi-ve-Dogalgaz-Ihracatcisi-Ulkeler-Konumuna-Gelmesi-1.pdf> (erişim tarihi: 16.02.2019).

²⁹⁹ Özcan, 2017: 86.

³⁰⁰ Özcan, 2017:88.

sağlamayı hedefleyen AB'nin, bu bağlamda değinilmesi gereken ilk girişimi 'Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal gaz Boru Hattı'dır. Bu girişim ile AB, Türkiye, Yunanistan ve İtalya arasında bir doğal gaz boru hattı inşa etmeyi ve Türkiye'ye su anda getirilmekte olan veya gelecekte getirilebilecek doğal gazın bir kısmını Avrupa piyasalarına ulaştırmayı hedeflemektedir. AB'nin, kendisine verdiği önemden ötürü ortak çıkar sağlayan TEN-E projelerinden biri olarak kabul edilen bu girişim, daha çok 'Enterkonnektör Türkiye-Yunanistan-İtalya' (Interconnector Turkey-Greece-Italy, ITGI) ismiyle bilinmektedir.³⁰¹

ITGI Projesi iki aşamalı olup, ilk aşaması Türkiye ile Yunanistan arasında, her iki ülkenin doğal gaz şebekelerini birleştiren bir doğal gaz hattının yapımını öngörmektedir. Bu konudaki anlaşma 23 Aralık 2003 tarihinde imzalanmış ve Türkiye'den BOTAŞ ve Yunanistan'dan DESFA, boru hattının inşasına 3 Temmuz 2005'te başlamışlardır. Resmi açılışı 18 Kasım 2007'de yapılan ve toplam 296 km uzunluğunda olan bu hat, Bursa'nın Karacabey ilçesinden başlayarak Marmara Denizi'nin altından Trakya'ya ve ardından da Yunanistan'ın Gümülcine kentine ulaşmaktadır.³⁰²

ITGI Projesi'nin ikinci aşamasıyla Yunanistan ile İtalya arasında, İyonya Denizi'nin altına bir doğal gaz hattı döşenmesi ve bu iki ülkenin doğal gaz şebekelerinin bağlantılı hale getirilmesi planlanmaktadır. ITGI Projesi'nin ikinci aşaması ile ilgili anlaşma Roma'da, 26 Temmuz 2007 tarihinde imzalanmıştır. Gümülcine'den Yunanistan'ın İyonya Denizi kıyısındaki Thesprotia'ya kadar olan kısmını DESFA'nın, Thesprotia'dan İtalya'nın Otranto kentine, İyonya Denizi'nin altına döşenecek ve Poseidon Projesi olarak da bilinen kısmını ise Yunanistan'dan DEPA ve İtalya'dan Edison S.p.A.'nın inşa edecekleri ITGI'nin ikinci aşamasının, 2012 yılında tamamlanması ve böylelikle de Türkiye-Yunanistan-İtalya arasında bir doğal gaz koridoru oluşturulması hedeflenmiştir.³⁰³ Toplam 807 km uzunluğunda olacak İtalya-Yunanistan Doğal gaz Boru Hattı'nın tamamlanmasıyla, Enterkonnektör Türkiye-Yunanistan-İtalya Projesi'nin yıllık toplam taşıma kapasitesi 11.5 milyar metre küpe ulaşacaktır.³⁰⁴

Son olarak 14 Temmuz 2009'da, Yunanistan ile bir anlaşma yapan Bulgaristan da ITGI Projesi'ne dahil olmuştur. 2012'de tamamlanması beklenen ITGI Projesi'nin bu yeni

³⁰¹ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140502_avrupa_rusya_enerji (erişim tarihi: 22.05.2019).

³⁰² Watkins, 2007:29.

³⁰³ IGI Poseidon, The Project/TheGasCorridor, <http://www.igiposeidon.com/english/gascorridor.asp> (erişim tarihi: 13.12.2017).

³⁰⁴ Edison, 2007: 1-2 <http://www.edison.it/edison/export/sites/default/en/download/press-releases19nov2007> (erişim tarihi: 13.12.2017).

ayağı ile Yunanistan-Bulgaristan arasında bir doğal gaz boru hattının inşa edilmesi ve bu hat ile Bulgaristan'a yılda 3 ila 5 milyar metre küp doğal gaz ulaştırılması kararlaştırılmıştır.³⁰⁵

2.3.8. Trans-Adriyatik Boru Hattı Projesi (TAP)

ITGI Projesi ile birlikte, AB'nin enerji güvenliğini sağlamak için desteklediği bir diğer proje de "Trans-Adriyatik Boru Hattı"dır (Trans-Adriatic Pipeline, TAP). Toplam uzunluğu 520 km olacak olan TAP³⁰⁶ ile Yunanistan'ın Selanik kentinden başlayarak, Arnavutluk'tan geçen ve ardından Adriyatik Denizi'nin altından devam edip, en nihayetinde İtalya'nın Brindisi kentine ulaşan bir doğal gaz boru hattının yapılması planlanmaktadır.³⁰⁷

Tıpkı ITGI gibi TAP da, Türkiye'ye getirilmekte olan veya gelecekte getirilecek doğal gazın bir bölümünü Avrupa'ya taşımayı amaçlamaktadır. Bu boru hattı ile yıllık 10 milyar metre küp doğal gazın AB'ye ulaştırılması hedeflenmekte; gerektiği takdirde bu kapasitenin iki katına da çıkartılabileceği belirtilmektedir.³⁰⁸ AB'nin, TEN-E kapsamında değerlendirdiği bu projenin ortaklarını, yüzde 50 oranındaki eşit hisseleriyle Norveçli Statoil Hydro ve İsviçreli EGL Group oluşturmaktadır. Taraflar, 22 Nisan 2008'de ortaklık müzakerelerini tamamlamışlar; TAP'ın inşasına 2009 yılında başlayacaklarını ve boru hattını 2011 yılında tamamlayacaklarını belirtmişlerdir.³⁰⁹

Hem ITGI, hem de TAP Projeleri'ni önemli kılan yalnızca AB'nin Rus doğal gazına olan aşırı bağımlılığın alternatif çözümler getirmeleri değildir. ITGI ve TAP'ın uzunluklarının görece daha kısa olmaları, maliyetlerinin daha düşük olmaları ve çok daha yakın bir tarihte tamamlanıp hizmete girecek olmaları, AB ve Türkiye'nin üzerlerinde çok durdukları bir diğer önemli proje olan Nabucco Projesi'ni zora sokmaktadır.³¹⁰ 13 Temmuz 2009'da bu proje ile ilgili Hükümetlerarası Anlaşma imzalanmış olsa da, Nabucco Projesi için ortada yeterli doğal gazın var olup olmadığına ilişkin tartışmaların devam etmesi ve Rusya ile Ukrayna arasındaki doğal gaz krizinin kendisini her yıl tekrarlamaya başlamış olması, AB'nin gelecekte Nabucco Projesi yerine ITGI veya TAP'a daha çok ağırlık vermesiyle sonuçlanabilir.³¹¹

³⁰⁵ Hope, Troev, "Bulgaria taps into gas pipeline to end reliance on Russia", 2009: <http://www.ft.com/cms/s> (erişim tarihi: 13.12.2017).

³⁰⁶ http://www.trans-adriaticpipeline.com/tap-project/technical-2_.html (erişim tarihi: 13.12.2017).

³⁰⁷ http://www.trans-adriatic-pipeline.com/tapproject/route_.html (erişim tarihi: 13.12.2017).

³⁰⁸ http://www.trans-adriaticpipeline.com/tap_project/capacity_.html (erişim tarihi: 13.12.2017).

³⁰⁹ <http://www.trans-adriatic-pipeline.com/news/egl-statoilhydrocomplete-> (erişim tarihi: 13.12.2017).

³¹⁰ http://www.downstreamtoday.com/news/article.aspx?a_id=16842&AspxAutoDetectCookieSupport1 (erişim tarihi: 13.12.2017).

³¹¹ http://www.mfa.gov.tr/no_116_-06-temmuz-2009_-nabucco-projesine-iliskin-hukumetlerarasi-anlasma-hk_.tr.mfa (erişim tarihi: 22.05.2019).

2.3.9. Arap Gaz Boru Hattı

Tüm Doğu Akdeniz ülkeleri arasında Mısır tek bölgesel gaz ihracatçısıdır. Mısır'ın gelişmekte olan bölgesel gaz pazarında bir köşe taşı temsil etmesinin nedeni olarak, Doğu Akdeniz bölgesinde şimdiye kadar denenmiş en iddialı enerji işbirliği projesinin çekirdeği olan Arap Gaz Ağı dikkat çekmektedir.³¹²

Gaz Boru Hattı (ayrıca Trans-Mashreq Gaz Boru Hattı olarak da bilinir), Mısır'ı, gelecekteki Arap Gaz Ağı'nın omurgası olarak kabul edilen Ürdün, Suriye ve Lübnan ile Türkiye'ye bağlayan 1200 km'lik bir altyapıdır. Arap Fonu, Kuveyt Fonu, Mısır Hükümeti ve Ürdün bankaları tarafından finanse edilen boru hattı 10 bcm / yıl kapasiteye sahiptir. Doğal gaz, boru hattından 2003 yılında başlayıp Ürdün'e kadar aktı ve ardından 2008'de Suriye'ye ve 2009'da da Lübnan'a ulaştı. Yakın geçmişte, Arap Gaz Boru Hattı'nı Irak'a genişletmek için iddialı bir proje önerildi. Arap Gaz Boru Hattı üzerindeki doğal gaz nakliyesi her zaman 10 bcm / yıl tasarım kapasitesinin çok altında olmuştur ve Mart 2012'den, özellikle Mısır devrimi başlangıcından bu yana yapılan birkaç saldırı nedeniyle boru hattı kullanılamaz durumdadır.³¹³

Ocak 2008'de Türkiye ve Suriye, Halep ve Kilis arasında (Türkiye sınırında) Suriye-Türkiye bağlantısının Arap Gaz Boru Hattı ile ilk bağlantısı olan 63 km'lik bir boru hattı inşa etme anlaşması imzalamıştır. 2008'de AB, Türkiye, Irak, Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye, Arap Gaz Boru Hattı'nı Irak'la bağlantılı olarak Türkiye'ye ve Avrupa'ya genişletme konusunda fikir birliğine varmış, Suriye ve Türkiye 2010 yılında İran veya Azerbaycan'ın sağlayabileceği Türkiye'den gaz ithalatıyla ilgili görüşmelere başlamıştır ama henüz sonuçlanmamıştır.³¹⁴

Bu işbirliği projesi, 2005 yılında Avrupa-Arap Mashreq Gaz Piyasası Projesini de lanse eden AB tarafından desteklenmiştir. Proje, AB gaz pazarına entegrasyon yolunda ilk adım olarak Mashreq'te bölgesel bir gaz piyasası oluşturmak için Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye gaz pazarlarının entegrasyonuna katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Proje, bölge için bir Gaz Ana Planı ve ağ geliştirmenin yanı sıra, gerekli düzenleyici çerçeveleri uygulamaya koymaya odaklanmıştır. Irak ve Türkiye'nin gözlemci olarak katıldığı ilk aşamadan (2005-2009) sonra, proje Irak ile birlikte tam bir ortak olarak ikinci bir aşamaya kadar uzatılmıştır ama şu anda Arap Baharı tarafından tamamen geçersiz kılınmıştır.³¹⁵

³¹² <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48225246> (erişim tarihi: 22.05.2019).

³¹³ <https://www.thesisat.org/dogal-gaz-boru-hatlari-projeleri.html> (erişim tarihi: 22.05.2019).

³¹⁴ <https://tr.euronews.com/2019/02/12/suriye-turkiye-s-n-r-nda-patlama> (erişim tarihi: 13.10.2018).

³¹⁵ <https://www.thesisat.org/dogal-gaz-boru-hatlari-projeleri.html> (erişim tarihi: 22.05.2019).

Yeni yapılan keşifler keşiflerle, Mısır, İsrail, Kıbrıs, Yunanistan, Ürdün ve İtalya, bu enerji kaynağının potansiyelini optimize etme çabalarını koordine etmek için giderek daha fazla eğilim gösterme ihtiyacı duymuştur. Mısır, Kıbrıs, Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün ve Filistin'in enerji bakanları, 14 Ocak'ta Kahire'de Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun (Eastern Mediterranean Gas Forum - EMGF) açılması için toplandılar. Yeni kurulan kuruluş; arz ve talep sağlayarak, kaynak geliştirmeyi optimize ederek, altyapı maliyetini rasyonelleştirerek, rekabetçi fiyatlar sunarak ve ticari ilişkileri geliştirerek, üyelerinin çıkarlarına hizmet eden bölgesel bir gaz piyasası yaratmaya amaçlamaktadır.³¹⁶

Ayrıca, gaz ihracatçıları (Kıbrıs, Mısır ve İsrail), transit ülkeler (Yunanistan ve İtalya) ve gaz ithalatçıları arasında daha iyi bir işbirliği için bu platform çaba göstermektedir. Mısır Petrol Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre, Forum, bölgedeki tüketici ve geçiş güzergahı taraflarla işbirliğini geliştirerek üretici ülkeleri destekleyecektir. EMGF “mevcut altyapının avantajlarından yararlanacak ve mevcut ve gelecekteki keşifleri karşılamak için daha fazla altyapı seçeneği geliştirecektir”. Forum, Tel Aviv ile Arap dünyasındaki diğer başkentler arasındaki ilişkilerin artan bir şekilde normalleşmesine işaret ediyor ve bu da yeni bir bölgesel işbirliği çağını müjdeliyor olabilir.³¹⁷

Tamar ve Leviathan'daki keşiflerin henüz ithal edilecek üretime geçmemesi, Afrodit sahasındaki keşiflerin düşük rakamlara revize edilmesi; Zohr yatağının önemini Mısır'ın ötesine geçiriyor. Bölgenin İsrail ve Kıbrıs dışındaki diğer alanlarla olan yakınlığı koordineli kalkınmaya izin verebilir ve böylece rekabetçi bölgesel gaz ihracat altyapısı oluşturmak için gereken ölçek ekonomilerini sağlayabilir. Mısır, Idku ve Damietta LNG tesislerinde yılda 19 milyar metreküp kapasiteli LNG ihracat altyapısına sahip ancak şu an bu tesisler çalışmıyor. Mısır, İsrail ve Kıbrıs yataklarından gaz ihracatı bu tesislerle sağlanabilir. Gerekirse her iki tesiste genişletilebilir.³¹⁸

İsrail ve Kıbrıs için Mısır ile işbirliği çok önemlidir. İhracat altyapısını inşa etmek bir sorundur. Üretim başladığında hiçbir ihracat altyapısının bulunmaması politik veya ticari riskler de varsa, çok fazla para kaybedilmesi anlamına gelebilir. Kaynak beklentilere göre düşük performans gösteriyorsa, pahalı altyapı boşa kalacaktır. Örneğin, önerilen Kıbrıslı LNG Vasilikos projesinin tahmini maliyeti 5 milyar Avro'dur; benzer şekilde İsrail, Kıbrıs, Yunanistan ve İtalya'yı birbirine bağlayan East-Med boru hattı projesinin 6 milyar Avro'dan fazlaya mal olacağı tahmin edilmektedir. Kullanılmayan ve ölçeklenebilir ihracat altyapısını,

³¹⁶ <https://www.voltairenet.org/article204107.html> (erişim tarihi: 13.05.2019).

³¹⁷ <https://insidearabia.com/eastern-mediterranean-gas-forum/> (erişim tarihi: 31.03.2019).

³¹⁸ <http://www.genc.org.tr/2017/03/29/dogu-akdenizde-enerji-denklemi/> (erişim tarihi: 29.03.2019).

gelecek vaat eden alanlarla bir araya getirmek, kullanılmayan bölgesel potansiyelin kilitlenmesinin anahtarı olabilir.³¹⁹

En mantıklı yol, Mısır'daki mevcut LNG altyapısına dayanan ve tüm bölgesel oyunculara fayda sağlayan bir Doğu Akdeniz gaz pazarı oluşturmaktır. Bu, aynı zamanda, önümüzdeki yıllarda gaz ithalatının artması muhtemel olan ve LNG'yi almak için büyük bir kapasitenin zaten mevcut olduğu Avrupa için bir fırsat sunacaktır.³²⁰

Böyle bir yaklaşım, Doğu Akdeniz tedarikçilerine gelecekte hedef pazarlar açısından da esneklik sunacak ve örneğin Mısır'ın LNG terminalleri aracılığıyla Asya pazarlarına hizmet etmelerini sağlayacaktır. Mısır LNG tesisleri aracılığıyla ortak bir bölgesel ihracat programı, Mısır, İsrail ve Kıbrıs arasındaki ticari gaz işbirliğini test etmek için de ilk fırsat sağlayabilir. Başarılı olursa, bu işbirliği sonuçta 2020'lerde artabilir, bölgede yeni keşifler yapılmalı ve Avrupa'daki gaz talebi boru hattı altyapısının inşasını haklı göstermelidir.³²¹

---

³¹⁹ <https://www.aydinlik.com.tr/east-med-projesi-ne-bulgaristan-dahil-oluyor-dunya-kasim-2018> (erişim tarihi: 11.11.2018).

³²⁰ Emeklier ve Ergül, 2010: 68.

³²¹ <http://bruegel.org/2019/03/an-opportunity-for-natural-gas-in-the-eastern-mediterranean/> (erişim tarihi: 17.05.2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ENERJİ GÜVENLİĞİ VE DOĞU AKDENİZ'DE GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ

3.1. Avrupa Birliği Enerji Güvenliği

Enerji, bir devlet veya toplumdaki tüm ekonomik, sosyal ve hatta politik yaşamın gelişimi üzerinde direkt olarak etki sahibidir. Enerji, ekonomilerin temel girdisidir bu yüzden enerji olmadan ekonominin çarklarının dönmesi veya herhangi bir ekonomik faaliyetin yapılması imkansızdır.³²² Ekonomik faaliyetlerle bağlantılı olarak yeterli derecede enerjiye sahip olamamak, toplumların alıştikları hayat standartlarını devam ettirmelerini engeller.³²³

Günümüzde ulaşılmış Avrupa entegrasyonuna giden uzun yolun başlangıcı 1951 tarihli Paris Antlaşması ile kurulmuş olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na dayanmakla birlikte, böyle bir örgütün kurulma sebebi ve bu süreçte o dönemin en önemli enerji kaynağı olan kömüre özellikle ağırlık verilmesi, AB söz konusu olduğunda enerji ve enerji politikalarının daha Birlik'in kuruluşunda bile oldukça önemli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle günümüzün en etkin uluslararası aktörlerinden AB için enerjinin ne ifade ettiğini anlamanın temel yolu, Birlik'in kuruluş nedenleri içinde ve kuruluşundan günümüze dek uzanan süreçte AB enerji politikalarını incelemekten geçmektedir.³²⁴

1 Eylül 1939'da başlayan İkinci Dünya Savaşı, Avrupa'da 8 Mayıs 1945 tarihinde sona erdiği zaman bu yaşlı kıta tamamen bir enkaz haline gelmiştir. Altı yıl süren dünya savaşı, Avrupa'nın insani ve ekonomik gücünü yok etmiş; altyapısını büyük ölçüde tahrip etmiştir. Kızıl Ordu, Orta Avrupa'ya kadar ilerlemiştir; ancak savaş bitmiş olmasına rağmen Mihver işgalinden kurtardığı bölgelerden geri çekilmeye niyeti yoktur.³²⁵ SSCB kaynaklı endişe verici gelişmeler ışığında ABD Başkanı Harry Truman'ın Amerikan Kongresi'nde, 12 Mart 1947'de yaptığı ve daha sonradan Truman Doktrini olarak isimlendirilen konuşmasıyla ABD ve SSCB ile bu iki ülkenin müttefikleri arasında Soğuk Savaş resmi olarak başlamıştır. 1949'da SSCB'nin ilk atom bombası denemesini yapması ve aynı yıl Batı Bloğu'nun kolektif savunma teşkilatı olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün ve 1955'te de Doğu Bloğu'nun

³²² Al, 2015:144.

³²³ Ata, 2009:29.

³²⁴ Avrupa Birliğinin Tarihçesi, 2013: https://www.ab.gov.tr/_105.html (erişim tarihi: 21.02.2019).

³²⁵ II. Dünya Savaşı: Zaman Çizelgesi, <https://encyclopedia.usmmm.org/content/tr/article/world-war-ii-key-dates> (erişim tarihi: 21.02.2019).

kolektif savunma teşkilatı olan Varşova Paketi'nin kurulmasıyla Avrupa kıtası kesin olarak iki farklı ve düşman kampa bölünmüştür.³²⁶

Soğuk Savaş'ın mücadele alanlarından en önemlisi hiç şüphesiz rakip bloklar arasında sıkışmış olan Avrupa kıtası olmuştur. Soğuk Savaş'ın tüm şiddetiyle devam ettiği bir dönemde İkinci Dünya Savaşı'nın yaralarını hep birlikte sarmak, karşılıklı bağımlılık ve işbirliğini geliştirerek böyle bir savaşın tekrar meydana gelmesini engellemek ve Avrupa'yı bir bütün olarak ayağa kaldırmak için Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Fransa ile Almanya arasında bir kömür ve çelik örgütünü kurulmasını teklif etmiştir.³²⁷ Bu hedef çerçevesinde Batı Avrupalı altı devlet, yani Fransa, İtalya, Lüksemburg, Belçika, Hollanda ve Almanya Federal Cumhuriyeti (Batı Almanya) 18 Nisan 1951 tarihinde Paris Antlaşması'nı imzalamış ve bu antlaşmanın 23 Temmuz 1952'de yürürlüğe girmesiyle Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu isimli örgütünü kurmuşlardır.³²⁸

Çerçevesi Schuman'ın 9 Mayıs 1950 tarihli konuşmasıyla çizilmiş olan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) Antlaşması'nın temel hedefi, Batı Almanya'daki Ruhr Havzası'nın zengin kömür madenleri ile çelik tesislerinin işletilmesinde Fransa'nın da taraf olacağı bir ulusüstü yapı oluşturmaktır.³²⁹ O dönemde savaş sanayinin en önemli girdileri olarak kabul edilen kömür ve çeliğe ilişkin kurulacak böyle bir yapının, tarih boyunca sıkça yaşanmış ve en sonuncusu da İkinci Dünya Savaşı'nda gerçekleşmiş olan Fransız-Alman savaşlarının gelecekte de tekrarlanmasını engelleyeceği ve böylelikle Avrupa Kıtası'nda barış, huzur, istikrar ve işbirliğinin önünün açılacağı öngörülmüştür.³³⁰

25 Mart 1957'de imzalanan Roma Antlaşmaları ile kurulan bir diğer örgüt olan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)³³¹ antlaşmasının 235. maddesinde, gerektiği takdirde AET'nin antlaşmada açıkça belirtilmemiş alanlarda da ortak politikalar geliştirilebileceği belirtilmiştir. Ortak bir enerji politikasının geliştirilmesi konusunda o dönemde herhangi bir karar alınmamıştır. Ortak bir enerji politikası için ilk kez 1959 yılında bir enerji komitesi oluşturulmuş; ancak ulusal hükümetler bu komitenin ortak bir enerji politikası belirlemesini engellemişlerdir.³³²

³²⁶ Usta, 2009:7.

³²⁷ Şahin, 2015: 74.

³²⁸ Mantar, 2010: 181.

³²⁹ Büyükçiçek, 2009:35.

³³⁰ Avrupa Siyasi Tarihi, 2018: <http://www.medeniyetufku.com/avrupa-siyasi-tarihi-3/> (erişim tarihi: 21.02.2019).

³³¹ Roma Antlaşması, 2014: <http://www.tuicakademi.org/roma-antlasmasi-1957/> (erişim tarihi: 02.02.2019).

³³² Özdemir, 'Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Topluluğu, Avrupa Toplulukları, Avrupa Birliği, Roma Antlaşması, Avrupa Tek Senedi, Avrupa Birliği Antlaşması, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması', 2001.

Daha sonra 21 Nisan 1964’de AKÇT Bakanlar Konseyi toplantısında kabul edilen bir protokolle böyle bir politikanın gerekliliği üzerinde durulmuş ve ortak bir enerji politikasının amaçları belirlenmişse de, petrol fiyatlarının düşük seviyelerde seyretmesi üye ülkelerin bir karara varmalarını engellemiştir. Ortak bir enerji politikası geliştirilebilmesi için çabaların artması ancak 8 Nisan 1965’te imzalanıp 1 Temmuz 1967’de yürürlüğe giren ve AKÇT, AAET ve AET’nin Bakanlar Konseylerini tek bir konseyde ve AKÇT Yüksek Otoritesi ile AAET ve AET Komisyonlarını tek bir komisyonda birleştiren Füzyon Antlaşması’ndan sonra mümkün olabilmıştır. Yine Füzyon Antlaşması ile AKÇT, AAET ve AET’nin tamamına Avrupa Toplulukları, yalnızca AET’ye de Avrupa Topluluğu (AT) denilmeye başlanmıştır.³³³

Bu birleşmenin ardından oluşturulan AT Komisyonu, 18 Aralık 1968 tarihinde “Topluluk Enerji Politikası İçin İlk Ana Hatlar” isimli bir memorandum yayımlamıştır. Bakanlar Konseyi’ne verilen bu memorandumda Komisyon, AT üyelerinin kendi aralarındaki enerji ürünleri ticaretinde halen önemli ticari engellerin var olduğunu, AT üyelerinin farklı enerji politikalarının ve bunlara bağlı olarak gelişen enerjideki farklı fiyatlandırmaların üyeler arası ekonomik rekabete zarar verdiğini ve yakın gelecekte ortak bir enerji politikası geliştirilememesinin AT üyeleri arasındaki entegrasyonu tehlikeye atacağını dile getirmiştir. 1960’lar boyunca ucuz olan petrolün arz güvenliğine ilişkin kaygıların artmasıyla beraber 1968 yılında AT Bakanlar Konseyi, üye devletlere 65 günlük petrol stoku bulundurma zorunluluğu getirmiştir.³³⁴

İlki 1973’te, ikincisi ise 1979’da patlayan Dünya Enerji Krizleri sonucunda o döneme dek düşük seviyelerde seyreden petrol fiyatlarının tavan yapmasıyla birlikte AT’nin enerjiye bakışı değişmiştir. 1973’teki Arap petrol ambargosu ile başlayan Birinci Dünya Enerji Krizi AT’ye enerjinin bir silah olarak kullanılabileceğini; 1979’daki İran Devrimi’nin tetiklediği İkinci Dünya Enerji Krizi ise AT’ye kaynak ülkelerde meydana gelebilecek istikrarsızlıkların enerji akışını kesintiye uğratabileceğini göstermiştir.³³⁵

Petrol fiyatlarındaki ani artışlar yalnızca Topluluğun enerji arz güvenliğinin ne kadar kırılgan olduğunu göstermemiş aynı zamanda enerji krizlerini takip eden stagflasyon³³⁶ ve ödemeler dengesi açıkları AT üyeleri için önemli bir ekonomik yük de oluşturmuştur.³³⁷

³³³ Esen ve Şekeroğlu, ‘Elveda Brexit: Avrupa Bütünleşmesi ve Tr-Avrupa İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler, 2017: https://www.academia.edu/36603565/Alpan_B._2017_Brexit_ve_Avrupa_Kimli%C4%9Fi_T%C3%BCrkiye_AB_%C4%B0li%C5%9Fkileri_Tart%C4%B1%C5%9Fman%C4%B1n_Neresinde_in_E.Esen_and_D.%C5%9Eekero%C4%9Flu_eds._Brexit_Elveda_Avrupa_%C4%B0ngiltere_nin_AB_den_Ayr%C4%B1lmas%C4%B1ndan_Sonra_Avrupa_B%C3%BCt%C3%BCnle%C5%9Fmesi_ve_T%C3%BCrkiye_AB_%C4%B0li%C5%9Fkilerinde_F%C4%B1rsatlar_ve_Tehditler_Ankara_Siyasal_Yay%C4%B1nevi (erişim tarihi: 21.02.2019).

³³⁴ Tatoğlu, 2006: 30-32.

³³⁵ Öztürk ve Saygın, 2016: 1-2.

³³⁶ 1973’te meydana gelen Arap-İsrail savaşında İsrail ordusuna destek veren Batılı devletlere yönelik OPEC ülkelerinin başlattığı bir petrol ambargosunun kısa vadede çarpıcı etkileri olmuştur. Petrol fiyatlarının yaklaşık

AB için sıkça kullanılan “ekonomik dev, siyasi cüce” deyiminin çıkış noktası da ortak bir dış politikanın var olmamasından kaynaklanan parçalanmışlık görüntüsüdür. AB’nin dış ilişkilerinde Birlik’in en önemli devletleri olan Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya’nın kendi çıkarları doğrultusunda politikalar izlemeleri de, ortak bir dış politikanın geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu zafiyetin bir diğer önemli kaynağı ise AB kurumlarının ulusal kurumlar karşısındaki zayıflığından ileri gelmektedir.³³⁸ AB, enerji güvenliğinin sağlanması konusunda bir ortak enerji politikasının ve bir enerji iç pazarının oluşturulması kadar bir ortak dış politika oluşturulmasının da önemli olduğunun farkına varmalıdır. Ancak Almanya’nın kendi enerji ihtiyacını karşılamak adına Rusya ile Kuzey Akım Hattı için anlaşarak AB’yi orta ve uzun vadede Rus doğal gazına daha da bağımlı hale getirmesi ve AB kurumlarına dış ilişkiler konusunda daha çok yetki vermesi planlanan Lizbon Antlaşması’nın reddinin de gösterdiği üzere Birlik, bu konuda somut bir başarıyı halen yakalayamamıştır.³³⁹

Ancak yine de belirtmek gerekir ki, tüm bu sonuçsuz çabalar ve olumsuz gelişmelere rağmen AB için ortak bir enerji politikasına sahip olabilmek ve bu bağlamda enerji güvenliğini sağlayabilmek hayati bir konudur. Enerjinin bir devlet ya da toplum üzerindeki politik, ekonomik ve sosyal etkilerinden daha önce bahsedilmiştir. AB’nin kendine özgü bir ulusüstü örgüt olması, onu, ortak bir enerji politikası oluşturamamanın, ama çok daha önemlisi, kendi enerji güvenliğini sağlayamamanın neden olacağı olumsuzluklardan korumayacaktır.³⁴⁰ Kaldı ki ortak bir enerji politikasının var olmaması AB’yi, OPEC ile karşı karşıya geldiği durumlarda başarılı müzakereler yapmaktan da alıkoymaktadır. AB, dünya enerji krizlerinde karşı karşıya geldiği durumlarla bir kez daha yüzleşmek istemiyorsa, o dönemde yaptığı gibi süratle hareket etmeli ve enerji konusunda derinleşme için daha fazla çaba harcamalıdır. AB bugün bir tek pazardır; bu pazarın tek olarak kalabilmesi içinse enerjide de tek pazar olmak zorundadır.³⁴¹

AB enerji güvenliğini anlamak amacıyla yapılan bu ilk analiz AB enerji politikalarının tarihçesine ilişkindi. Dayandığı temeller itibariyle bir enerji topluluğu olan AB’nin, altı üyeli bir kömür ve çelik örgütünden yirmi sekiz üyeli bir ekonomik süper güce dönüşmesini konu alan bu analiz, neredeyse 60 yıllık bir tarihe sahip bu entegrasyon hareketi içerisinde ortak

---

dört kat artması petrol ihraç eden ülkelerin ekonomilerini büyük oranda etkilemiş ve bu dönemde petrol gelirleri yön değiştirerek Orta Doğu ülkelerine doğru akmaya başlamıştır. Krizle birlikte üretim maliyetleri artmıştır ve dolayısıyla bu durum tüketicilere olumsuz olarak yansımıştır. Ülke ekonomilerinde daralmalar görülmüş ve bir durgunluk dönemi yaşanmaya başlanmıştır. Gelişen tüm bu olaylar stagflasyon dediğimiz olgunun ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

³³⁷ Öztürk ve Saygın, ‘The Economic Effects Of The 1973 Oil Crisis And Stagflation Case’, 2016: 2-3.

³³⁸ Meral, 2018: 2-3.

³³⁹ Saygın ve Ultan, 20016: 71-72.

³⁴⁰ Avrupa Birliği, 2014: https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=28 (erişim tarihi: 21.02.2019).

³⁴¹ Demir, 2008: 233.

enerji politikalarının yeri, oynadıkları roller, gelişim ve değişimleri ile Birlik'in günümüzdeki önemli uluslararası enerji program ve projelerini konu almaktadır.³⁴² İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bir enerji örgütlenmesi olarak temelleri atılan AB, Soğuk Savaş ve Dünya Enerji Krizleri sırasında derinleşerek ve genişleyerek günümüzdeki şekline kavuşmuş olmakla birlikte, görüleceği üzere bu evrim aynı zamanda Birlik enerji politikalarının serüvenini de sembolize etmektedir.³⁴³

Uluslararası Enerji Ajansı'nın projeksiyonlarına göre, petrol fiyatlarının yüksek seviyelerde seyretmesi ve GSYİH'nin beklenenden düşük ilerlemesi nedeniyle AB'nin 2007-2030 yılları arasındaki petrol talebinde yıllık yüzde 0.3-0.4'lük bir düşüş gerçekleşecek; Birlik'in 2007'deki günlük petrol talebi 13.4 milyon varil iken, 2030'da bu rakam 12.4 milyona gerileyecektir.³⁴⁴ Ancak yalnızca petrol talebindeki bu düşüşe bakılarak AB'nin petrole daha az bağımlı hale geleceği düşünülmemelidir. Nitekim 2006 yılında Birlik'in tükettiği toplam petrol miktarının yüzde 83,7'sinin ithal edilmiş olduğu ortaya çıkmakta, bu ithalatın yüzde 38'inin OPEC, yüzde 33'ünün Rusya kaynaklı olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2030 yılına gelindiğinde ise, Birlik'in tüketeceği petrolün yüzde 92'sinin ithal edileceği tahmin edilmektedir. Aynı yıl, ABD'nin ithal edeceği petrol miktarı, toplam tüketiminin yüzde 74'ünü, Çin'in ithal edeceği petrol miktarı ise toplam tüketiminin yüzde 77'sini karşılayacaktır.³⁴⁵ Ayrıca belirtmek gerekir ki, AB'nin toplam petrol talebindeki artış yavaş ve istikrarlı gerçekleşecekse de, sektörel açıdan bakıldığında bu durumun yanıltıcı olabileceği düşünülmektedir. Özellikle ulaşım sektöründe görülmesi beklenen hızlı talep artışı, AB'nin gelecekte de petrole olan bağımlılığının devam edeceğine işaret etmektedir. AB'nin sahip olduğu başlıca petrol üretim bölgesi Birleşik Krallık, Hollanda ve Norveç arasında kalan Kuzey Denizi olmakla birlikte, bu bölge artık olgunlaşmıştır: Kuzey Denizi'nde üretim maliyeti artmakta, üretim miktarı ise düşmektedir.³⁴⁶ Bu nedenlerle 2030 yılında tüketeceği petrolün yüzde 92'sini ithal edecek olan AB, ihtiyaçlarını karşılayabileceği istikrarlı ve güvenilir bir petrol kaynağı aramaktadır. Özellikle 1970'lerin enerji krizleri sırasında OPEC'le yaşadığı olumsuzluklar nedeniyle AB, artık Hazar Havzası, Doğu Akdeniz gibi hidrokarbon kaynaklarının olduğu bölgelere önem vermeye başlamıştır. Ayrıca günümüzde petrolün varil fiyatında meydana gelen her 10 dolarlık artışın AB'ye bir yılda 40

³⁴² Kaya v.d., 2009: 18

³⁴³ Tarakçı, 2014: 157.

³⁴⁴ International Energy Agency, 2015: 92-93.

³⁴⁵ International Energy Agency, 2015:105.

³⁴⁶ Bahgat, 28.

milyar avro ek masraf getirdiği hatırlandığında, Birlik'in enerji güvenliğini sağlamak için neden istikrarlı bir kaynak bölge aradığı daha da netlik kazanmaktadır.³⁴⁷

AB'nin enerji güvenliğini sarsan iki temel kriz söz konusudur. Bunlar Rusya-Ukrayna Krizleri ve Cezayir'deki In-Amenas krizidir. Rusya-Ukrayna arasında 2005-2006 yıllarında doğal gaz arzı, fiyatlar ve borçlarla ilgili anlaşmazlıklar gerçekleşmiş ve Ocak 2006'da, Ukrayna'nın Gazprom'un talep ettiği gaz bedelini ödemeyi reddetmesinden sonra Rusya'nın üç gün boyunca Ukrayna'ya gaz tedarikini durdurduğu kriz; 4 Ocak'taki akışlar normale döndüğünde nispeten hızlı bir şekilde çözülmüştür. Ocak 2009'daki bir sonraki doğal gaz anlaşmazlığında Rusya ve Ukrayna, 31 Aralık'ta sona eren sözleşmelerin bitiminden önce, Rusya'nın Ukrayna'ya yaptığı doğal gaz arzının fiyatını ve Rusya'nın Avrupa'ya geçişinin tarifelerini kabul etmemişlerdir. Bunun neticesinde 1 Ocak 2009'da Ukrayna'ya gaz ihracatının kesilmiş ve 2006 anlaşmazlığının aksine, 2009 anlaşmazlığının potansiyel olarak Avrupa için de daha ciddi sonuçları olmuştur. Her iki taraf da sıkıntının borçlar, fiyatlar ve transit tarifeleri konusundaki anlaşmazlıklardan, Avrupa'ya arzın tamamen kesildiği noktaya kadar yükselmesine izin vermiştir. Daha sonra, bu durum kış ortasında iki hafta devam etmiş, özellikle de güneydoğu Avrupa ülkeleri için ciddi olumsuz sonuçları olmuştur.³⁴⁸

Enerji altyapısına yönelik saldırılar nadirdir ve bu durum Cezayir'deki saldırıları daha da çarpıcı kılmaktadır. Orta Asya veya Kafkaslar gibi dünyanın bazı bölgelerinde, boru hatlarına karşı yerel sabotaj iyi bilinen bir risktir ancak olaylar nadiren enerji üretimi yapan şirketler için çalışan yerel halkın veya yabancıların güvenliğini etkilemiştir. Cezayir'de Avrupalı şirketler faaliyet gösterme konusundaki genel endişelerini dile getirmiştiler. Mali'deki çatışmanın yanı sıra özellikle Arap Baharı'nın bir parçası olarak Tunus, Libya ve Mısır'daki politik ayaklanmalar da Cezayir'in artan risk profiline katkıda bulunmuştur. Bu endişe, Ocak 2013'te radikal İslamcılar, In-Amenas gaz sahasındaki üretim tesisine saldırdıklarında gerçeklik boyutu kazanmıştır. Saldırıda uygulanan şiddetin büyüklüğü ve derecesi uluslararası topluma bir şok etkisi yaratmıştır. Yabancılar da dahil olmak üzere 38'i öldürülen saha çalışanlarının bir kısmı da birkaç gün rehin alınmıştır.³⁴⁹

Amenas'taki terörist saldırı, enerji söyleminin güvenceye alınmasına katkıda bulunmuştur. Saldırının nasıl olabileceğini açıklarken ya da anlarken, birçok tartışma öne çıkmıştır. Bunlardan biri, “teröre karşı savaş” ve özellikle de Afganistan ve Irak'taki ABD ve Batı kampanyalarıyla ilgili Batı karşıtı duyguların dolaylı olarak saldırı ile sonuçlanabileceği

³⁴⁷ Yiangou, 2006: 135.

³⁴⁸ Telli, 2014:374.

³⁴⁹ Gonzalo, 2013:90.

iddiasıdır. Güvenlik ve enerji arasındaki bağlantı bu krizler ile açıkça AB gündemine oturmuştur.³⁵⁰

Rusya-Ukrayna ihtilaflarının yanı sıra, enerji güvenliği politikası genel olarak AB'de, ülkelerin arz nedeniyle kesintiler yaşadığı bir iç mesele olmuştur. Mesela Stratejik Konsept 2010'da enerji güvenliği, siber güvenlik, terörizm ve proliferasyon³⁵¹ gibi yeni güvenlik tehditleri, Yükselen Güvenlik Mücadeleleri Birimi'nde birbirine bağlı ve organize olarak görülmektedir. Bununla birlikte, Rusya ile hassas ilişkileri olan yeni NATO üyelerinin birçoğu ittifak portföyüne enerji güvenliğini dahil etmekte isteksizdiler, bunun da Rusların tepkisine yol açmasından korkuyorlardı.³⁵²

Bu olaylar, Rusya'nın Avrupa'ya tedarikçi olarak ün kazanmasının yanı sıra Ukrayna'nın, Rusya'nın Avrupa'ya gazı için önemli bir geçiş ülkesi olma ününü de artırmıştır. Ayrıca, Gazprom'un yüksek fiyat politikası, 2008 ve 2012 yılları arasında Ukrayna'ya (yaklaşık 100 bcm'den 64 bcm'ye) ve Avrupa'ya (180 bcm'den 150 bcm'ye) ihracat satışlarında düşüşe yol açmıştır. Kasım 2013'te Ukrayna, fiyat anlaşmazlığının ardından tekrar Rusya'dan gaz ithal etmeyi durdurmuştur. Gaz ithalini durdurma kararı Ukrayna'nın AB ile birleşme anlaşmasının imzalanmasından önce çıkartılmış bu da enerjinin siyasileştirilmesinin bir örneğini teşkil eder boyut kazanmıştır.³⁵³

Rusya'nın enerji politikasının özelliği ülkesini yeniden dünya güçlerinin arasına sokmak amacıyla ulusal kaynaklarını stratejik olarak kullanmasıdır. Devlet otoritesi, Gazprom'a gaz ihracatı konusunda yasal bir tekel oluşturan kanun ile enerji sektörünün fiili millileştirilmesi şeklini almıştır. Böyle bir destekle Rus tekeli, Orta Asya ülkeleriyle ve Avrupa şirketleri ile katı ikili ilişkilerde enerji ilişkilerini yönetme eğilimi geliştirmiştir. Buna karşılık, AB'nin mütakabiliyete ve işbirliğine dayanan açık ve çok taraflı bir çerçeve oluşturma konusundaki istekliliği, Rusya ile AB arasında karşıtlığa neden olmaktadır. Diğer taraftan, AB'nin dış politikalarının kendi çıkarları açısından tarafsız olmadığı açıktır. Dahası, enerjinin henüz tam bir AB yetkinliği haline gelmemesi, üye devletlerin stratejik olarak kabul edilen bir sektörde egemenliği elinde tutmak istediklerini ve AB entegrasyonunun hala modernite adaletleriyle işaretlendiğini göstermektedir.³⁵⁴ Enerjinin kendi kalkınması üzerinde ne derece hayati bir rolü olduğunun bilincinde olan Rusya, enerjiyi politik çıkar sağlamak için silah olarak kullanabileceğini de fark etmiştir. Hidrokarbon kaynağı bulunan devletlerin enerji

³⁵⁰ Plessix, 2011:18.

³⁵¹ Nükleer, biyolojik, kimyasal silahlara ve balistik füzelere sahip ülkelerin sayısındaki artışı ifade eden terimdir <https://www.nato.int/docu/review/2017/Also-in-2017/nuclear-weapons-ban-treaty-scepticism-abolition/TR> (erişim tarihi: 13.05.2019).

³⁵² Telli, 2014: 376.

³⁵³ Graeger, 2014:8.

³⁵⁴ O'really, 2008: 73.

altyapısını kendisinin oluşturmasını engellemeye çalışan Rusya, bölgede yapılacak yeni enerji yatırımlarını, kendisine bu yatırımlarda ortaklık verilene kadar engellemeyi amaçlamaktadır.³⁵⁵

AB açısından kısmi bir enerji tekeli oluşturmayı başaran Rusya, daha sonra fiyatlandırma silahına sarılmıştır. Doğal gaz ihtiyacının yüzde 75'ini Rusya'dan karşılayan Ukrayna³⁵⁶örneğinde de görüldüğü üzere, Ocak 2005'de tamamlanan Turuncu Devrim ile birlikte Rus ekseninden kopan bu ülkenin, Rusya ile ilk olarak Ocak 2006 tarihinde yaşadığı ve sonraki her yıl kendini tekrarlamış olan doğal gaz fiyatlandırma krizi, Rusya'nın enerji konusundaki elinin ne kadar güçlendiğini ve gerektiğinde ne kadar kararlı olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.³⁵⁷ Haziran 2009'da Putin, Ukrayna Rusya'ya olan birikmiş doğal gaz ödemelerini yapmadığı takdirde, Ukrayna üzerinden Avrupa'ya ulaştırılan doğal gazı tekrar kesebilecekleri tehdidinde bulunmuştur.

AB'nde 2006 yılında tüketilen petrolün yüzde 21'inin ithal edildiği bölge olan Orta Doğu, sürekli olarak etnik ve dini mücadeleler ile mezhep kavgalarının ortasında olan, Dünya'nın en istikrarsız ve barışa hasret bölgelerinden biridir. Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık yüzde 60'ına ve doğal gaz rezervlerinin de yaklaşık yüzde 40'ına sahip olması Orta Doğu'yu, uluslararası enerji ilişkilerinde benzersiz bir konuma taşımıştır. Ancak bu bağlamda, dünyanın bu en istikrarsız bölgesinde meydana gelen kimi uluslararası krizler, dünyadaki pek çok devleti enerji kesintileri ile baş başa bırakmıştır.³⁵⁸ Günümüzde Filistin Sorununun bir çözüme kavuşmadan halen sürüp gidiyor olması, ama özellikle İsrail'in 2006 yılında, Lübnan'daki Hizbullah'a yönelik düzenlediği saldırının ve 2008-2009 yıllarında da Gazze'ye yönelik gerçekleştirdiği operasyonun ışığında bölgenin, topyekûn bir savaşa değilse bile, yine de enerji piyasalarını ve fiyatlarını altüst etmeye yetecek büyüklükte bir çatışmaya ilişkin riskler taşıdığı görülmektedir.³⁵⁹

Avrupa enerji politikası, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (2002'de sona eren) oluşturan 1951 Paris Antlaşması ve Avrupa'da Euratom'u kuran 1957 Antlaşması'yla bütünleşmenin merkezinde olmasına rağmen, henüz tam olarak entegre bir politika olmamıştır. 1980'lerde, Avrupa Komisyonu'nun takibinde enerji politikası serbestleşme perspektifinden ele alınmaya başlandı. Avrupa iç pazarını tamamlayacak iç enerji piyasası

³⁵⁵ Ratner, 2013: 26.

³⁵⁶ Baran ve Tuohy, 2006: 8.

³⁵⁷ Pirani, 2007: 101.

³⁵⁸ Belli, 2012: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/12/121221_turkey_foreign_policy_sectarian (erişim tarihi: 22.02.2019).

³⁵⁹ Özkoç, 'Lübnan Savaşı Üzerine', 2006: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/38102> (erişim tarihi: 22.02.2019).

serbestleşmesi, AB yetkilileri tarafından, arz güvenliği de dahil olmak üzere Avrupa enerji güvenliği endişelerini ele almanın ana aracı olarak sürekli olarak sunulmuştur.³⁶⁰

Rusya, AB ile olan enerji ilişkileri çerçevesinde, daha çok doğal gaz ihracatçısı ve bir enerji taşıma güzergahı olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Rusya'yı, AB ile olan enerji ilişkilerinde öne çıkartan şey yalnızca kendisinin sahip olduğu zengin doğal gaz rezervleri (dünya doğal gaz rezervlerinin yaklaşık yüzde 23'ü) değildir.³⁶¹ AB'ne ihraç edilen petrol ve doğal gaz kaynaklarının bir kısmı da Rus toprakları üzerinden taşınmaktadır. Rusya'nın, AB enerji ithalatında oynamakta olduğu önemli rolün temelini, O'nun hem bir kaynak ülke olması, hem de bir enerji taşıma güzergahı olması oluşturmaktadır. Belirtmek gerekir ki, 2006 yılında AB'nde tüketilen petrolün yüzde 33'ü ve doğal gazın yüzde 42'si Rusya'da üretilmiştir. Enerji güvenliğinin sağlanması adına, gerçekleştirilmesi gereken noktalardan birinin hem enerji kaynak bölgelerinin, hem de enerji taşıma güzergahlarının çeşitlendirilmesi olduğu hatırlandığında, AB'nin enerji ithalatı konusunda Rusya'ya olan bağımlılığı, kendi enerji güvenliği için başlı başına bir tehdit oluşturmaktadır.³⁶² Ukrayna Krizi; Orta Doğu gibi Rusya'nın da enerji konusunda güvenilir bir kaynak olduğu görüşünü güçlendirmiştir. Bu doğal gaz krizleri ışığında Ruslar, Ukrayna'nın AB için güvenilir bir transit ülke olmadığını dile getirmişler ve Ukrayna ile topraklarına Amerikan füze savunma sistemi kurulmasını kabul eden Polonya'yı bypass edecek olan Kuzey Akım Projesi'ni öne çıkartmışlardır.³⁶³

Enerji arzı güvenliği, özellikle ileri sanayi ekonomileri ve önde gelen askeri güçler açısından temel bir ulusal çıkar meselesi olarak görülmektedir. AB'de enerji güvenliği konusunun artan öneminin 2006-2009 Rusya-Ukrayna Enerji Krizleri ile daha da farkına varmış ve dış politikasına sistematik bir şekilde dahil etmeye başlamıştır. AB'nin artan enerji ihtiyacı onu alternatif kaynaklara yönelmektedir. AB enerji arzını çeşitlendirebilmek için Doğu Akdeniz enerji kaynaklarından yararlanmayı amaçlamaktadır. Avrupa Komisyonu uzmanı Bournoville, AB ekonomisi açısından doğal gazın önemini vurgularken Doğu Akdeniz devletlerinin bir arz yaratması durumunda hem enerji güvenliğine hem de üretici ve transfer ülkelerin ekonomilerinde gelişmeye sebep olacağına değinmiştir.³⁶⁴ Dolayısıyla enerji arzı güvenliği için aynı zamanda arz edilen enerjiyi taşıyan boru hatlarının da hem en güvenli, hem en az maliyetli alternatif yollardan Avrupa'ya ulaşması gerekmektedir.

³⁶⁰ Radoman, 2007:6.

³⁶¹ Güneş, 2018: <http://dergipark.gov.tr/ijhe/issue/36883/408129> (erişim tarihi: 22.02.2019).

³⁶² Dal ve Kurşun, 'Hazar Bölgesinde Rusya ve AB Ekonomi-Politik Çekişmesi ve "Ukrayna" Faktörü', 2017: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/306982> (erişim tarihi: 22.02.2019).

³⁶³ Görgülü, 'Avrupa Birliği'nin Enerji Arz Güvenliğinin Sağlanması', 2008: 54.

<http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/11180/227267.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (erişim tarihi: 22.02.2019).

³⁶⁴ Balkaş, 2019: 27

Görüldüğü üzere 28 üyeli ve dünya genelinde GSYİH'nin yüzde 30'una sahip olan AB, dünyadaki toplam enerji tüketiminde de yüksek bir orana sahiptir. Endüstriyel bir ekonomiye sahip olan AB'nin enerji kaynakları ve rezervi, artan talebi karşılayabilecek oranda değildir ve bu sebepten enerji kaynaklarına bağımlılık probleminin çözülebilmesi istikrarlı enerji politikasının oluşturulması AB için oldukça önemlidir.³⁶⁵

3.2. Avrupa Birliği Enerji Güvenliğinin Doğu Akdeniz'de Güvenlikleştirilmesi

Çoğu zaman uluslararası arenada karşı karşıya geldiği krizlerde bir bütünlük sergilemekten uzak kalmasına rağmen AB, yine de günümüz uluslararası sisteminin en önemli ve etkisi yadsınmaz aktörlerinden birisi konumundadır. Yirmi birinci yüzyılda, ekonomide olduğu kadar uluslararası politikada da etkinliğini arttırmayı hedefleyen AB için elbette karşı karşıya olduğu en önemli meselelerden biri enerjiyi olan bağımlılık durumu ve kendi enerji güvenliğini tesis edebilme mücadelesidir.³⁶⁶ AB, dünyanın en büyük ekonomik güçlerinden biridir. Ancak sahip olunan bu büyük ekonomik güç ve bu gücün devamlılığının sağlanabilmesi, başını petrol ve doğal gazın çektiği enerji kaynaklarına bağımlılığı da beraberinde getirmektedir.³⁶⁷

AB'nin enerji güvenliği problemi, uluslararası enerji sektöründeki gelişmelerin AB kurumları ve üye devlet hükümetleri tarafından bir tehdit olarak algılandığı 2000'li yılların ortasından bu yana Avrupa siyasi gündeminde öne çıkmıştır.³⁶⁸ Enerji güvensizliği; alıcı tarafın alternatifleri yoksa enerji kesintilerinin etkisinin ani ve potansiyel olarak şiddetli olduğu anlamına gelir. 2009 Rusya - Ukrayna gaz anlaşmazlığı, alternatif enerji seçeneği olmayan bir ülke için etkinin ne kadar vahim olabileceğinin bir göstergesidir. Rusya, Ukrayna'yı ekonomik ve sosyal tahribat yaratan bir durma noktasına getirmiş, aynı zamanda Rus gazına olan ciddi bağımlılığı nedeniyle AB'ye de kaygı ve güvensizlik getirmiştir. Bu durum kaçınılmaz ekonomik bir sorun olarak algılanmış ve AB için varoluşsal bir tehdit haline gelmiş ve bu nedenle de güvenlik altına alınmıştır. Bununla birlikte, mesele ekonomik bir tehdit değil, politik bir sorun olarak görülmüştür. Gerçekten de AB, Rusya'yı siyasi ilişkilerin parçalanmasına yol açabilecek siyasi tepkiler ve olağanüstü tedbirlerle tehdit etmiştir. Arap Baharı sonrası dönemde Orta Doğu, Doğu Akdeniz'de yeni bulunan enerji kaynaklarıyla birleştiğinde, enerji güvenliğinin ne kadar etkili olabileceğini göstermiştir.³⁶⁹

³⁶⁵ Aksoy, 2014: 797.

³⁶⁶ Kaçar, 2016: 100.

³⁶⁷ Dinç, 2012:80. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423876845.pdf> (erişim tarihi: 21.02.2019)

³⁶⁸ Yorkan, 2009:33.

³⁶⁹ Seppanen, 2006: 29.

2006 ve 2009 yıllarında Rusya ile Ukrayna arasındaki gaz krizleri, AB'ye geleneksel ekonomik yaklaşımın sınırlarına ulaştığını ve enerji sektöründeki yeni politikalara acilen ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Bu zorluk, AB düzeyinde, Komisyonun 2006 Yeşil Kitabında³⁷⁰ da gösterildiği gibi, uluslararası düzeyde “aynı sesle konuşmanın” önemini kabul etmektedir. Lizbon revizyonunun ardından AB anlaşmasında enerji arz güvenliği getirilmiş, böylece bu politika alanındaki gelecekteki gelişmeler için yasal bir temel sağlanmıştır. Özellikle Batı ülkelerinde uluslararası petrol şirketlerinin enerji kaynakları üzerindeki hakimiyeti 1970'lere kadar sürmüştür. 1960'taki OPEC'in ve 1973'teki petrol ambargolarının yansıttığı gibi, enerji üreten ülkeler kaynakları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmuşlardır. Enerji sektörünün, özellikle AB'de serbestleştirilmesi, enerjinin giderek daha fazla serbest piyasa mantığına maruz kaldığı anlamına gelmektedir. 2009 yılında, Avrupa'nın kendi petrol üretimi (özellikle Norveç ve Birleşik Krallık'ta) tüketiminin yaklaşık yüzde 14'ünü; geri kalanı Rusya'dan (yaklaşık üçte biri), Suudi Arabistan'dan (yüzde 9), Libya'dan (yüzde 8) ve İran'dan (yüzde 5) ithal edilmektedir. Ancak, bağımlılık oranları AB üye devletlerinde hem kaynak hem de seviye bakımından farklılık göstermektedir. Örneğin, Slovakya, Polonya, Macaristan ve Litvanya, Rusya'nın ithalatına neredeyse tamamen bağımlıdır.³⁷¹

Doğal gaz konusunda AB'nin güvenlik zorlukları, gaz piyasasının sahip olduğu belirli özelliklerle daha da artmaktadır. Gaz esas olarak, üretici ile alıcı arasında doğrudan ve uzun süreli karşılıklı bağımlılık yaratan sabit boru hatları üzerinden taşınır. Sıvılaştırılmış doğal gazın (LNG) gelişmesi gelecekteki durumu değiştirebilse de, küresel gaz pazarından ziyade bölgesel pazarlar vardır. AB'nin yerli gaz üretimi 1996'da zirve yapmış ve devam eden süreçte gerilemeye başlamıştır. İki ana AB gaz sağlayıcısı Rusya ve Cezayir haricinde sadece LNG terminalleri (Nijerya, Orta Doğu) veya boru hattıyla ithal edilen Afrika, Orta Doğu veya Hazar bölgesinden gelen enerji kaynakları da önemli çeşitlendirme seçenekleri olarak görülmektedir. Bir yandan enerji, modern toplumların yaşama biçiminin özünde olduğu ve evriminde çok önemli bir rol oynadığı için stratejik olarak düşünülebilir. Öte yandan, enerji de bir “güvenlikleştirme” süreci geçirdiği için bir güvenlik konusu haline gelmektedir. Fosil yakıtların artan tüketimine yönelik eğilimler ortaya çıktığında ve dolayısıyla bu enerji kaynaklarına bağımlılığın Batı tarafından bir meydan okuma olarak algılanmaya başladığında,

³⁷⁰ Avrupa Birliği Komisyonu tarafından belli bir konuyu Avrupa Birliği ülkeleri düzeyinde tartışmaya açmak ve bütün tarafların fikir üretmelerini sağlayarak konuyu olgunlaştırmak amacıyla hazırlanan temel yazılardır. Bu danışma süreci sonucunda Birliğin faaliyetlerini yönlendirmek amaçlı Beyaz Kitap meydana çıkabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Yeşil Kitap, Avrupa Birliği Komisyonu'nun bir "niyet göstergesi" olup mevcut politikalar açısından uyulması zorunlu bir belge değildir, ancak "Beyaz Kitap" haline dönüşmesi durumunda bağlayıcı olabilmektedir. Yine de gelecekteki politikaların oluşumuna basamak teşkil eden en önemli belge olarak Yeşil Kitap süreci önemli bir süreç sayılır. http://shortsea.org.tr/tr_tr/yesil-kitap/ (erişim tarihi: 09.07.2019).

³⁷¹ Öztürk ve Saygın, 2017: 9.

enerjinin stratejik boyutu açıkça ortaya çıkmaktadır. 1973 petrol krizi ve ardından OPEC petrol ambargosu, birçok Batı ülkesinin ekonomik modellerini tehlikeye sokmuş ve enerji kaynakları etrafında stratejik yansımaları tetiklemiştir.³⁷²

Enerji, aslında tüm ekonomilerin sorunsuz işleyişinde, fakat gelişmiş ekonomilerde daha da önemli bir rol oynamaktadır. Modern devletler, enerjinin, toplumsal yaşamın hemen hemen her yönüyle doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı olan genelde ekonomiyle ilgili temel siyasi hedefleri uygulamaya dayanmaktadır. Enerjiyi stratejik bir kaynak olarak analiz etmenin bir başka yolu, Kopenhag Okulu olarak adlandırılan güvenikleştirmenin teorik önerileri ile ilgilidir: Güvenikleştirme, konuyu siyasi arenada belirlemenin özel bir yolu olarak tanımlanmaktadır.³⁷³ Böyle bir söz edimi; enerji güvenliği ile ilgili beyan ve yorumların politik bir gerçeklik yaratıp somut siyasi kararlar alınmasını, toplumun güvenlik problemi olarak kabul etmesini, belirli bir politik konunun savunma güvenliğine izin verilmesi için destek toplanmasını amaçlanmaktadır. Örneğin, ABD Başkanları, ABD'nin dış petrol ithalatına bağımlılığını defalarca ABD ulusal güvenliği için büyük bir tehdit olarak sunmuştur. AB çerçevesinde, enerji sorunlarının güvenikleştirilmesine yönelik benzer bir hareket gözlemlenebilmektedir. 1974'ün başlarında, AB Komisyonu enerji güvenliği kavramını formüle etmiş ve Avrupa Parlamentosu da 1970'lerde enerji tartışmasında güvenikleştirmeyi ön plana çıkarmıştır. Ancak Avrupa Konseyi toplantısında konu yalnızca 2005 yılında, üye devletlerin iç enerji piyasası ile ilgili önemli meseleleri ele almayı kabul ettiği Hampton Court'ta ele alınmıştır. Üç kurum enerji güvenliğine değinmiş olsa bile güvenikleştirme teorisinde “varoluşsal olarak tehdit altında görülen ve hayatta kalmak için meşru bir iddiaya sahip” unsurları olarak tanımlanan referans nesnelere seçmemişlerdir. Komisyon'un analizi rekabetçiliğe ve Avrupa entegrasyon sürecinin kendisine odaklanmıştır. Avrupa Parlamentosu temel olarak enerji politikasının sosyal boyutuna odaklanırken, Konsey'deki üye devletler devletlerin enerji bağımlılığı ve özerklik arasındaki bağlantıya odaklanmıştır.³⁷⁴

Doğal gaz söz konusu olduğunda, 2030 yılına doğru AB'nin talebinin yıllık yüzde 1 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Böylelikle AB'nin doğal gaz talebi 2030 yılında 681 milyar metre küpe ulaşacaktır.³⁷⁵ Buradan yola çıkarak AB'nin dış kaynaklara bağımlı olacağı açıktır. AB'nin kendisine ait başlıca doğal gaz sahası, tıpkı petrolde olduğu üzere, yine Kuzey Denizi'dir. Ancak bu bölgeden doğal gaz çıkarmak oldukça maliyetlidir ve üstelik bölgenin

³⁷² Güneş ve Aslan, 2018: 38.

³⁷³ Özcan, 2011: 448.

³⁷⁴ Opçin, 2015:87.

³⁷⁵ International Energy Agency 2015: 110.

doğal gaz üretim miktarı da düşmektedir. Ayrıca sektörel olarak bakıldığında, 2030 yılında AB'nin elektrik ihtiyacının karşılanabilmesi için geniş doğal gaz stoklarına sahip olması gerektiği ortaya çıkmıştır; bu tarihte AB'nin doğal gaz stoklarının yüzde 50'si elektrik üretiminde kullanılacaktır. Bu nedenlerden ötürü 2006 yılında yüzde 60.8 oranında ithal doğal gaza bağımlı olan AB'nin³⁷⁶ 2030 yılına gelindiğinde toplam doğal gaz tüketiminin yüzde 81'ini ithalat yoluyla karşılamak zorunda kalacağı tahmin edilmektedir.³⁷⁷ Her ne kadar doğal gaz, tankerler vasıtasıyla sıvılaştırılmış olarak taşınabilse de, bu oldukça maliyetli bir yöntemdir. Bu nedenle de doğal gazın boru hatları vasıtasıyla taşınması gerekmekte; kaldı ki günümüzde bile AB, ithal ettiği doğal gazın yüzde 93'ünü boru hatlarıyla taşımaktadır.³⁷⁸ AB'ye boru hatları vasıtasıyla doğal gaz sağlayabilecek en istikrarlı ve güvenilir bölge ise, tıpkı petrolde olduğu üzere yine Hazar Havzası ve muhtemel Doğu Akdeniz Bölgesi'dir.

AB, Orta Doğu ve Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak ve 2030'lu yıllarda yüksek boyutlara tırmanacak enerji ihtiyacını karşılayabilmek için Doğu Akdeniz Bölgesi'ne yönelik proaktif politikalar geliştirmeye başlamıştır. Böylelikle AB, yirmi birinci yüzyılın enerji mücadelesinde bir yandan kendi enerji güvenliğini garanti altına alırken, bir diğer yandan da Doğu Avrupalı yeni üyelerinin Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmayı planlamaktadır. Doğu Akdeniz, Hazar ve benzeri bölgelerin enerji kaynaklarına erişim elde etmekle AB ayrıca bölgenin huzur ve istikrara kavuşarak sürekli ve güvenilir enerji akışına izin verir duruma gelmesini, rakip güçlerin enerji kaynakları ve enerji taşıma hatları üzerinde tekel kurmasını engellemeyi ve kendi enerji şirketlerinin de bölgeden pay almalarını amaçlamaktadır.³⁷⁹

Orta Doğu ve Rusya kaynaklı enerji ithalatı her ne kadar AB'nin enerji dengesi içinde oldukça önemli bir yer teşkil etse de, enerji güvenliğini sağlamak ve güçlendirmek adına Birlik, bu iki güvenilir kaynağa tamamen olmasa bile en azından bir noktaya kadar alternatif olabilecek olan Doğu Akdeniz Bölgesine ilgi göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda AB, bölgenin ekonomik kalkınmasını hızlandırıp istikrarını arttıracak, bölge ile ilişkilerini geliştirip işbirliğini derinleştirecek, bölgede serbest piyasa ekonomisi ve hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik rejimlerin gelişmesini sağlayacak ve en önemlisi bölgenin enerji rezervlerini tam olarak tespit edecek, bölgenin enerji altyapısını modernize edecek, bölgenin enerji üretimini arttıracak ve bölge enerji kaynaklarının Avrupa piyasalarına en az

---

³⁷⁶ Galluftland, 2004: 66.

³⁷⁷ Gonzalo, 2013:91.

³⁷⁸ Bogdan, 2012:89.

³⁷⁹ Hoeymissen, 2013: 23.

maliyetle ve en güvenli şekilde ulaşmasını sağlayacak pek çok plan, program, proje, girişim ve ortaklığı devreye sokmuştur.³⁸⁰

Bir ticaret merkezi, zengin Orta Doğu kaynaklarının transfer noktası ve keşfedilen enerji kaynakları ile potansiyelini ortaya çıkaran Doğu Akdeniz bölgesi uluslararası aktörlerin gündeminde yer almaktadır.³⁸¹ Doğu Akdeniz bölgesi parçalı coğrafi altyapıya sahip kıyıdaş ülkelere sahiptir. Bölge hem sahip olduğu kaynakları sayesinde hem de enerji arzında büyük yer tutan Orta Doğu'nun enerji kaynaklarının Avrupa'ya aktarımında kilit konumdadır. AB'nin güvenliği ve istikrarı bağlamında çok önemlidir. Doğu Akdeniz Bölgesi yapılan hidrokarbon keşiflerinin ardından, uluslararası sistem çerçevesinde süregelen rekabete dahil olmuş, bölge ülkelerinin, içselleştirmiş oldukları tarihsel meseleler, toplumsal gerginlikler ve siyasal sorunlarla birleştiği noktada çözümsüzlükler ortaya çıkmıştır.³⁸²

Doğu Akdeniz'in dünya jeopolitiğindeki yeri katlanarak önem kazanırken kıyıdaş devletlerden Suriye'nin iç krizinde aktif rol alan Rusya; bölgede askeri varlığını kanıtlamıştır ve bölgeye müttefikleri olan Mısır, Türkiye, İsrail aracılığıyla nüfuz etmeye çalışan ABD bölgenin etkili aktörlerinden biridir.³⁸³

Enerji arzını çeşitlendirme yolunda AB için önem katsayısını yüksek bir yapı taşı olarak gördüğü Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının çıkarımı ve taşınması konusunda üye devletlerden Yunanistan ve GKRY'nin hukuksuz adımlarını desteklemesi bölgede politik ve ekonomik anlamda en yeterli ülke olan Türkiye'nin yok sayılması, AB'nin bölgedeki yetkinliğini Rusya ve ABD'ye oranla düşürmektedir.³⁸⁴

AB için bölgedeki çıkacak rezervlerin geleceği, güvenlik meselesi olarak kabul edilmektedir. Doğu Akdeniz'i ekonomik olarak güvenlikleştirirken AB'nin tehdit olarak algıladığı asıl konu bölgedeki rezervlerin taşınması problemidir. Avrupa'nın bölgede izlemesi gereken politika; Doğu Akdeniz'de zengin doğal gaz rezervlerinin keşfinin ardından bu rezervlerin Avrupa'ya taşınmasıdır. Afrodit sahasında yapılan keşifler sonrası önemi pekişen Kıbrıs Adası, Tamar, Leviathan ve Zohr yataklarında da yapılan keşifler neticesinde enerji arzı denkleminde İsrail ve Mısır gibi ülkelerinde dahil olması ile bu ülkelerden doğal gaz alınması, bunun için gerekli boru hatlarının fizibilite çalışmalarının yapılmasıdır. Doğu Akdeniz potansiyel doğal gaz arzı, AB stratejisine mükemmel uyum sağlayacak gibi görünmekte ve AB doğal gaz arz güvenliği mimarisi için potansiyel bir çeşitlendirme

³⁸⁰ Aydın, 'Türkiye İle Rusya Arasındaki Doğal Gaz İşbirliğinin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkisi', 2016: https://www.researchgate.net/publication/301682253_TURKIYE_ILE_RUSYA_ARASINDAKI_DOĞAL_GAZ_ISBIRLIGININ_TURKIYE'NIN_ENERJI_GUVENLIGINE_ETKISI (erişim tarihi: 22.02.2019).

³⁸¹ Tüysüzoğlu, 2014: 105.

³⁸² Tüysüzoğlu, 2014: 87.

³⁸³ Dağcı ve Çaman, 2013: 24.

³⁸⁴ Dağcı ve Çaman, 2013: 29.

seçeneği sunmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun 2017 yılı Enerji Birliği hakkındaki ikinci raporunda; 'Doğu Akdeniz aynı zamanda AB için gelecek vaat eden bir doğal gaz tedarik kaynağıdır. Böyle çeşitlendirme fırsatlarının artması ve tek tedarikçiden ithalat yapma bağımlılığının azaltılması Enerji Birliği'nin temel amacıdır.' şeklinde vurgulanmıştır.³⁸⁵

2020 yılında uygulanması planlanan ve AB'ye yılda yalnızca 10 milyar metreküp doğal gaz aktaracak olan Güney Doğal Gaz Koridoru (AB doğal gaz ithalatı ihtiyacının yaklaşık yüzde 5'ine denk gelmektedir.) gerçekleşirse; Doğu Akdeniz doğal gazı, AB'nin doğal gaz tedarikini çeşitlendirme hedefine katkıda bulunabilecektir.³⁸⁶

AB Enerji Birliği girişimi çerçevesinde, Akdeniz için birlik (UfM) üye devletleri ve bölgedeki diğer enerji paydaşları arasında karşılıklı güven ve şeffaflığa dayalı olarak ortaklıkları kolaylaştırmak amacıyla, Avrupa Komisyonu tarafından 2015 yılında üç adet üst düzey enerji platformu kurulmuştur. Bunlar; Bölgesel Elektrik Piyasası Platformu, Yenilenebilir Enerji ve Enerji Etkinliği Platformu ve Doğal Gaz Platformudur. Batı Akdeniz'deki doğal gaz işbirliği (AB-Cezayir, AB-Libya) gerek altyapı ve gerekse ticari bakış açısından yeterli olduğundan UfM Doğal Gaz Platformu, Akdeniz doğal gaz işbirliğine özel olarak odaklanıp, Doğu Akdeniz doğal gaz potansiyelinin geliştirilmesine pozitif katkı sağlayabilecektir.³⁸⁷

AB'nin Akdeniz konusundaki güvenlik yaklaşımı ekonomik liberalleşmeyi, demokrasinin tesisini, sosyal işbirliğini ve stratejik amaçları içine alan geniş bir güvenlik anlayışına dayanmaktadır.11 Eylül terör saldırısı, Arap-İsrail çatışmasının yoğunlaşması ve Irak krizinin yaşanması, AB'nin politikalarını daha stratejik bir öneme sahip olan Güney Akdeniz kıyısına yoğunlaştırmasını beraberinde getirmiştir. 1995 yılında gerçekleştirilen Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (Euro-Mediterranean Partnership - EMP) ile AB, Güney Akdeniz devletlerini kapsayan (Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, İsrail, Filistin, Suriye, Lübnan ve Türkiye) bir barış ve istikrar bölgesi geliştirmeyi tasarlamıştır.³⁸⁸

Bu strateji ile birlikte güvenlik politikasında önemli bir dönüşüm gerçekleştirilmek istenmiştir. AB, Akdeniz Havzası'nda hüküm sürecektir sosyal, ekonomik ve siyasi alanda etkisini gösterecek geniş kapsamlı ve proaktif bir strateji geliştirmeyi amaçlamıştır. Avrupa Akdeniz Ortaklığı, geleneksel güvenlik anlayışının ötesine giden ve geniş kapsamlı işbirliğini ve diyalogu içerisine alan stratejik uyumu geliştirmek için dizayn edilmiştir. AB'nin söz

³⁸⁵ Özcan, 2017: 27.

³⁸⁶ Özcan, 2017: 28.

³⁸⁷ Özcan, 2017: 28-30.

³⁸⁸ Marketos, 2017: 108.

konusu politikası hem sektörel işbirliğini kapsayan fonksiyonalist modeli hem de yapısalcı (constructivist) manada ortak anlayış ve değerler oluşturma anlayışını içermektedir.³⁸⁹

Uygulamada ise Avrupa politikası/AB politikası 1995'den beri Akdeniz konusunda kısa görüşlülük, ticari çıkarları ön planda tutma, stratejik çevreleme (belirgin sınırlar çizme), tehditlere karşı hemen savunmaya geçme gibi nedenlerle eleştirilmektedir. Bu anlamda Akdeniz'e ilişkin AB politikası yanlış bir şekilde yönlendirilmiş, yolundan saptırılmış bir politika olarak değerlendirilmektedir.³⁹⁰ Avrupa Güvenlik stratejisinde Avrupa'ya yönelen beş temel güvenlik riskine değinilmektedir. Bunlar: terörizm, kitlesel silahların yayılması, bölgesel çatışmalar, devletlerdeki otorite boşluğu ve organize suçlardır.³⁹¹ AB'nin birbirinden farklı olan bu sorunları devletlerarası diyaloglarla, bir dizi girişimlerle, insani yardım ve askeri önlemlerle karşılaması gerekmektedir. AB'nin söz konusu tehditleri bertaraf edebilmesi için eğitimli potansiyel gücünü harekete geçirmesi gerekmekte olup, muhtemel tehditlere karşı aktif bir faaliyet göstermesi gerekmektedir. Akdeniz Havzası'nda meydana gelebilecek en ufak bir sorun karşısında bölgenin güvenliğinin Birliğin kendisi tarafından güvensizleşebileceği sonucu doğacağı öngörülmektedir.

AB enerji kaynağı tedarikçisi Rus Gazprom firması ödenmemiş faturalar sebebiyle Ukrayna ile yaşadığı gerginlik sonucu gaz akışını durdurmuş, doğal gaz arzının yüzde 25'ini Ukrayna boru hattı üzerinden sağlayan AB için bu durum enerji güvenliği konusunda bir dönüm noktası olmuştur. Avrupa enerji otoriteleri o tarihten beri Rus gazına bağımlılığı azaltmak için çalışmalar yürütmektedirler.³⁹²

Rusya jeoekonomiyi³⁹³ bir strateji olarak yorumlayarak; 'başka bir ülkeyi etkilemenin bir yolu ekonomik araçlar kullanarak, hedef ülkenin başka türlü yapmayacağı bir şey yapmasını sağlamak' olarak vurgulamaktadır. Rusya devlet ve şirket politikaları arasındaki sınırları belirsiz hale getirip Kremlin'e Gazprom'u devlet işlerinin bir parçası olarak kullanma şansı vermektedir. Rusya'nın jeoekonomiyi olumsuz kullanmasının iyi bir örneği olan 2006-2009'daki gaz krizleri Rusya'nın AB için güvenilmez bir ortak olduğunu ortaya çıkarmasının yanı sıra AB'nin krizleri çözüme siyasi bir aktör olarak rolünün zayıf olduğunu göstermiştir.

³⁸⁹ Sandıklı ve Emekler, 2011: 63.

³⁹⁰ Youngs, 2003: 414-431.

³⁹¹ <http://www.eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/european-security-strategy> (erişim tarihi: 28.03.2019).

³⁹² <https://www.fmo.org.tr/wp-content/uploads/2011/07/Rusya-Federasyonu-Do%C4%9Falgaz-%C5%9Eirketi-Gazprom-Gaz-Arz%C4%B1-ve-K%C3%BCresel-Do%C4%9Falgaz-Bollu%C4%9FuKar%C5%9F%C4%B1s%C4%B1nda-Avrupa-Birli%C4%9Fi-AB-Gaz-Marketleri-ile-AB-Do%C4%9Falgaz-Piyasas%C4%B1.pdf> (erişim tarihi: 13.01.2019).

³⁹³ Jeopolitik hedeflere ulaşmak için ekonomik araçların kullanılması anlamına gelen jeoekonomi terimi 1990'da Edward Luttwaktarından literatüre dahil edilmiştir. Gazprom gibi devlet temelli bir ekonomik güç jeoekonomiğin uygulamasında önemli bir örnektir. <https://www.jeopolitik.net/jeoekonomi-nedir/> (erişim tarihi: 13.05.2019).

AB bunlardan ders alarak enerji güvenliğini sağlamaya yönelik eylemler başlatmış ve üye devletler arasında dayanışmayı teşvik etmiştir.³⁹⁴

Enerji güvenliğini güvenlikleştirirken Avrupa Komisyonu tarafından tespit edilen temel tehdit kaynakları; küresel enerji piyasalarındaki enerji arzının işlev bozuklukları, enerji ithalatına artan bağımlılık ve sadece birkaç ülke ve bölgede rezerv yoğunluğu, güvenilir ekonomik ve sürdürülebilir enerji akışı eksikliği ve enerjiyi politik bir kaldıraç olarak kullanabilen tedarikçilerin düşük güvenilirliğidir.³⁹⁵

Öncelikle güvenlikleştirmenin ilk adımı hedef kitlenin, izleyicilerin kabulüdür. Bu yolla enerji arzındaki tehdidi güvenlikleştirmek için Avrupa Parlamentosu'nda bir takım çalışmalar yürütülmüştür. 2006 yılı ilk Rusya-Ukrayna gaz krizinin ardından toplanan Avrupa Parlamentosu'nda açılış konuşmasını yapan, o dönem AB Komisyonu Başkanı Martin Bartenstein; enerji arz güvencesizliğini tehdit olarak tanımlamış, bu tehdidin varoluşsal boyutuna dikkat çekmiş ve tehdidi yok etmek için harekete geçme gereğini vurgulamıştır.³⁹⁶ Avrupa'nın doğal gaz tedariki gelecekte garanti edilemeyecek ve güvence altına alınmayacak boyuta ulaşacağını, enerji alanındaki zorlukların giderek arttığını ve bunlarla yüzleşmek ve üstesinden gelmek için Avrupa'nın daha fazla harekete geçmesi gerektiğini, tek bir enerji politikasının olmamasının getirdiği zorluklara ek çabalarını arttırmak zorunda olduğunu; çünkü 2030 yılına kadar Avrupa fosil enerji kaynaklarının ithalatına daha belirgin bir şekilde bağımlı hale geleceğine dikkat çekmiştir.³⁹⁷

Bartenstein'a göre enerji güvenliğine yönelik tehditlerin giderilmesi için ilk olarak doğal gaz tedarik kaynakları çeşitlendirilmeli, ki bu da beraberinde yeni boru hatları inşa etme anlamına gelir, nakliyesi boru hattı gerektirmeyen LNG kullanımını arttırmak bu açıdan daha mantıklıdır. Ayrıca fiyatları istikrarlı hale getirerek hidrokarbon piyasasının şeffaf olması yapılan yatırımların artırılması açısından önemlidir.³⁹⁸

Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk, 2014'te Financial Times'daki görüşünde güçlü bir aktör olmayı hedeflerken enerji tedarikçilerine büyük ölçüde bağımlı olan AB'nin Rus doğal gaz ithalatına bağımlılığını azaltmak için ortak ve uyumlu bir enerji politikası oluşturma gerekliliğini vurgulamıştır. Enerji güvenliğini güvenlikleştirme adına yapılan bu konuşma enerji güvenliğini arttırmak için Birlik içerisinde diyalogu geliştirme inşasıdır. AB'nin 2014'te yayınladığı Avrupa Enerji Güvenliği Stratejisi AB'nin bu konudaki yaklaşımını en iyi temsil eden belgedir. AB, Rusya'yı gaz arz güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılamakta

³⁹⁴ Naturski ve Surreales, 2008: 79.

³⁹⁵ Kesbiç be Şimşek, 2001: 7.

³⁹⁶ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-06-556_en.htm (erişim tarihi: 13.05.2019).

³⁹⁷ Ratner, 2013:13.

³⁹⁸ Plessix, 2011: 18.

enerji güvenliği enerji politikasının bir hedefi haline gelmektedir. Ayrıca birliğin enerji güvenliğine odaklanan tek belge olduğundan önemi büyüktür.³⁹⁹

Doğu Akdeniz’de keşfedilen doğal gazın Avrupa’ya ulaştırılmasında Güneydoğu Avrupa mantıklı bir çıkış noktası olmuştur. Bu sebeple ilk olarak 2012 yılında önerilen East-Med projesi AB enerji güvenliği için önemli bir konumdadır. Doğu Akdeniz keşifler ile canlanmaya başladığı sırada Avrupa’da Azerbaycan’dan Şahdeniz 2 boru hattı ile gaz almaya hazırlanmıştır.⁴⁰⁰ Trans Adriyatik Boru Hattının dahil edilmesi ile İtalya-Yunanistan Enterkonnetörü gibi boru hatları ve gemilerde gaz miktarında düşüşler gerçekleşmiştir. Ama devamında ortaya atılan East-Med projesi bu bölgelere bir alternatif olarak karşılanmaktadır. Bölgede şu bir gerçektir ki, İsrail ve Kıbrıs açıklarında yapılan keşiflere ek ilave gaz keşfi yapılamamıştır. Bu da keşfedilen gaz miktarının büyük çapta yatırımlara gerek olmadığı sorununu doğurmaktadır. Doğu Akdeniz keşiflerinde ihtiyaç olan şey yeni bir ihracat yolu değildir, keşfedilen gazın birçok farklı alanda, farklı ülkelerde farklı sahipleri mevcut ve bu gazın toparlanması gerekmektedir. Bölgeden bir gaz üreticisinin ya da Avrupa’dan bir alıcının bu toplayıcı rolü üstlenmeye hazır olmadığı da yapılan analizlerle gözlenmektedir.⁴⁰¹

Proje ile tahmin edilen; Yunanistan ve İtalya üzerinden AB’ne yaklaşık 10 milyar metreküp doğal gaz gelmesidir. AB, projeyi desteklemekte ve doğal gaz ithalatını ağır yaptırımlara uğramış Rusya Federasyonu’ndan uzaklaştırarak ve Kuzey Denizi’nde doğal gaz üretimini azaltmaktadır. East-Med projesi, AB’nin öngörülen doğal gaz ihtiyaçlarını kabaca yüzde 10-15 oranında karşılayacaktır. AB aynı zamanda, büyük ölçüde otoriter ve savaşın yıktığı bir bölgede büyüyen üçlü ittifakı demokrasi ve istikrarın bir kalıntısı olarak görmektedir. Aslında bu ittifakın temelinde giderek daha dengesiz ve çatışmalara yatkın bir Doğu Akdeniz karşısında askeri bağların derinleşmesi yatmaktadır. Bu ittifak, bölgesel bir güç olan Türkiye’ye karşı güvenlik sağlamak amacıyla kurulmuştur. Türkiye, Rusya ve İran, bölgede giderek daha aktif durumdadırlar.⁴⁰²

East-Med projesinden üçlü ittifak içindeki devletlerin iç ekonomileri oldukça yararlanacaktır. Kıbrıs ve İsrail’in, Yunanistan üzerinden büyük AB pazarına ihracat yapabilmesi, ekonomilerini büyütme anlamında fayda sağlayacaktır. Yunanistan’ın ekonomisi de boru hattının altyapısını desteklemek için gereken yatırımdan dolayı bir artış görecektir. Boru hattını operasyonel Mısır Zohr Sahasına bağlama olasılığı da projeyi destekleyen

³⁹⁹ Seppanen, 2006: 33.

⁴⁰⁰ Ünay, 2019: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kuresel-ekonomi-politik-ve-dogu-akdeniz-de-enerji-dugumu/1475042> (erişim tarihi: 09.07.2019).

⁴⁰¹ <https://www.csis.org/analysis/can-east-med-pipeline-work> (erişim tarihi: 19.04.19).

⁴⁰² Yorgan, 2009: 28.

olumlamalardan biri olarak görülmektedir.⁴⁰³ AB ise enerji kaynaklarını çeşitlendirmekten fayda sağlayacak, Kuzey Denizi'nin üretimi düşerken AB'nin üye devletlerine bir miktar enerji güvenliği temin etmesini sağlayacaktır.⁴⁰⁴

Tamar, Leviathan ve Afrodite sahalarındaki keşiflerle iç piyasada kullanılmayacak fazla gazın ihracı AB enerji arzı güvenliği açısından taşıdığı önemin sonucu olarak bölgede (Türkiye harici) işbirliği projeleri yürütmektedir. Önerilen East-Med boru hattının maliyetinin yüksek verimliliğinin düşük olacağına farkına varılmasının üzere Türkiye harici kıyıdaş ülkelerle yapılan toplantılarda üretim fazlası gazın Avrupa'ya ihracı için Yunanistan üzerinden bir boru hattı projesi tasarlanması için anlaşılmıştır. Bu açık politik desteğe rağmen, böyle bir boru hattı yatırımcılar açısından mantıklı görülmemektedir. Bunun üzerine Kıbrıs'ta LNG tesisleri kurulması ya da LNG'ye oranla daha verimli CNG gemileri ile gazın transferinin yapılması üzerine düşünülen alternatif güzergahlardandır. 2019 yılı başında Mısır başkentinde bir araya gelen Doğu Akdeniz kıyı devletleri (yine Türkiye harici) bölgesel gaz pazarı için bir gaz forumu oluşturma ve bu yolla üretici ve tüketici ülkelerin haklarını güvence altına alma, yatırımları maksimum oranda sağlama gibi başlıklara yer vererek bölgede bir işbirliğini teşvik etmektedir.⁴⁰⁵

Doğu Akdeniz bölgesinin jeopolitiği yalnızca bölgesel aktörleri değil, aynı zamanda diğer aktörleri de içerir ve yeni bir Doğu Akdeniz Enerji Koridoru, AB ve enerji görünümü için öncelikli olarak önem taşımaktadır. Ama şaşırtıcı bir şekilde, Doğu Akdeniz Enerji Koridoru'nun gelişmesi için büyük bir tehdidin İsrail tarafından temsil edileceği düşünülmektedir. Doğu Akdeniz'deki en büyük doğal gaz rezervine sahip olan ülke, gelişmekte olan Doğu Akdeniz doğal gaz mimarisinde önemli bir role sahiptir.⁴⁰⁶

2011 yılının Ekim ayında, İsrail Hükümeti İsrail'deki doğal gaz endüstrisi hakkındaki hükümet politikasını incelemek için bakanlıklar arası bir komite atamıştır. Enerji ve Su Kaynakları Bakanlığı Genel Müdürü başkanlığındaki komite, dünyadaki doğal gaz sektöründe kabul gören politikayla ilgili karşılaştırmalı bir çalışma yapmıştır. Amaç tahakkuk eden uluslararası deneyimlerden öğrenmek ve en iyi uygulamaları belirlemek ve buna göre İsrail Hükümetine İsrail'deki doğal gaz endüstrisi için en uygun politikayı önermek olmuştur. Gaz kaynaklarının İsrail ekonomisinin ve toplumunun geleceği için önemi nedeniyle, komite bu

⁴⁰³ Alevli, 'Yunanistan'da Yeni Ekonomik Kalkınma Fonu (TANEO) tekrar sahneye çıkıyor' <https://www.dunya.com/kose-yazisi/yunanistanda-yeni-ekonomik-kalkinma-fonu-taneo-tekrar-sahneye-cikiyor/438178> (erişim tarihi: 23.05.2019).

⁴⁰⁴ <https://globalriskinsights.com/2019/01/eastmed-pipeline-project-in-perspective/> (erişim tarihi: 19.04.19).

⁴⁰⁵ Balkaş, 2019: 28.

⁴⁰⁶ Yorulmaz, 2014:118.

sınırlı kaynakların İsrail halkı için değerlerini en üst düzeye çıkarmak ve ülkenin toplumuna katkıda bulunacak şekilde kullanılmasını sağlamak için büyük önem atfetmiştir.⁴⁰⁷

Komite tarafından önerilen hükümet politikası, yerel gazın ihtiyaçlarına yönelik doğal gaz tedarikini, ekonomik fizibilite hususlarını ağırlaştırmış ve özellikle gaz kaynaklarının bir kamu kaynağı olduğu vurgusunu yapmıştır. Bu nedenlerden dolayı, komite İsrail'in 2037 yılına kadar mevcut gaz kaynaklarını 500 bcm'den daha fazla ihraç edemeyeceğini belirtmiştir. Şu an için belirsiz olan hükümet politikası, doğal gaz endüstrisinin tüm tedarik zincirinde belirsizlik yaratmaktadır. Bu belirsizliğin bedeli yalnızca İsrail için değil, aynı zamanda tüm Doğu Akdeniz Enerji Koridoru konsepti için de çok yüksek olacağı öngörülmektedir.⁴⁰⁸

Kıbrıs, Mısır ve İsrail gaz ihracatının altyapı maliyetini düşürmek için bir araya gelirken, stratejik avantajlarını bulmak için de rekabete devam etmektedirler. EMGF'yi bir araya getiren en büyük değişim Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki gazın keşfedilmesiyle İsrail ile ilişkilerini iyileştirme konusundaki stratejik kararı olmuştur. 2010'da, İsrail ve Kıbrıs, MEB ve karasularını belirlemiş ve 2012'de Benjamin Netanyahu, Lefkoşa'yı ziyaret eden ilk İsrail başbakanı olmuştur. Ada, coğrafi konumu ve AB üyeliğinden dolayı Akdeniz gazının bölgesel merkezi olmayı hedeflemektedir.⁴⁰⁹ Kıbrıs, Yunanistan ve İsrail Aralık ayında, Doğu Akdeniz'i AB ile Yunanistan üzerinden AB'ne bağlayan 2.000 kilometrelik bir boru hattının inşasına başlamayı kabul etmiştir. Bu AB destekli ve ABD destekli East-Med boru hattının inşaatının yüksek maliyetle altı ila yedi yıl sürmesi beklenmektedir. Bu proje finansal olarak uygun olmayabilir, ancak Türkiye üzerinden Avrupa'ya daha uygun maliyetli rotayı atlatmak için tasarlanmıştır.⁴¹⁰

EMGF'nin etkisini sınırlayabilecek üç faktör vardır. İlk olarak, Doğu Akdeniz doğal gaz rezervleri, dünyadaki toplam kanıtlanmış petrol/gaz rezervlerinin yüzde birinden daha azını oluşturur ve Rusya, Norveç veya Katar gibi geleneksel gaz güçleriyle rekabet edemez durumdadır. İkincisi, ortaya çıkan doğal gaz teknolojileri, yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki petrol dinamiğinin aksine, pazarlık gücünü tedarikçiler yerine tüketicilere kaydırmakta; bu, AB'nin EMGF'deki kaldıraç oranını açıklamaktadır. Üçüncüsü, ihracatı taşımak için daha ucuz bir boru hattı ve sıkıştırılmış doğal gaz (CNG) seçeneğini kullanmanın lojistik kısıtlamaları, Doğu Akdeniz ülkelerini birbirleriyle veya komşu ülkelerle ticaret yapmaya ve bölgenin dışına çıkmaya zorlamamak için motive etmektedir. Bu nedenle EMGF, Doğu

⁴⁰⁷ Özgen, 2013: 107.

⁴⁰⁸ Arslan, 2017: 93.

⁴⁰⁹ Demirci, 2019: <https://tr.euronews.com/2019/05/05/dogu-akdeniz-dogalgaz-bilmecesi-turkiye-nasil-etkilene>

⁴¹⁰ <https://tr.euronews.com/2019/05/05/dogu-akdeniz-dogalgaz-bilmecesi-turkiye-nasil-etkilenecek-israil-kibris-misir-exxon-abd> (erişim tarihi: 23.05.2019).

Akdeniz ülkelerinin altyapı maliyetlerini düşürmesine ve rekabetçi gaz fiyatları sunmasına yardımcı olabileceği öngörülmektedir.⁴¹¹

AB'nin Doğu Akdeniz'deki amacı alternatif kaynak sağlayabilmek için Rus gazı ile rekabet edebilir olmasıdır. Ama yapılan çalışmalarda Doğu Akdeniz gazının Avrupa'ya varış fiyatının 7 dolar olacağı hesaplanıyor oysaki Rus gazı 4.9 dolardan giriş yapmaktadır.⁴¹²

Doğu Akdeniz'deki gelişmelere dahil olmaya çalışan ABD'de hazırlanan yasa tasarısında Senatör Menendez;

Amerika Birleşik Devletleri'nin Yunanistan, Kıbrıs ve İsrail'le güçlü ve gelişen ilişkileri sayesinde Doğu Akdeniz'deki çıkarları önemli boyutlardadır. Bu ülkeler arasında son yıllarda enerji eksenli gelişen işbirlikleri daha geniş kapsamlı bölge güvenliği, ekonomi ve enerji ile ilgili işbirliklerine kapı aralamıştır. Birleşik Devletleri'n bu işbirliğini derinleştirmek ve Doğu Akdeniz'i daha güvenli hale getirmek ve bu işbirliğini kullanmak için devreye girme zamanı gelmiştir. Bu tasarı barış, refah ve uluslarımızın güvenliği adına ortak çabalarla bu dostluk ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

demidir.⁴¹³

Orta Doğu'da kalıcı bir barışa ulaşmadan, hükümet ve hükümet dışı örgüt ve kurumlar bir arada çalışmadan Akdeniz'de istikrarlı bir güvenlik tesis edilemeyeceği unutulmamalıdır.⁴¹⁴ Doğu Akdeniz'de deniz alanları ve enerji kaynakları da bölgesel güvenliği etkileyen önemli bir husustur. Doğu Akdeniz'de, enerji ve deniz alanlarının paylaşılması konusunda öteden beri var olan gerginlik devam etmektedir. AB, bu konuda önemli bir güce sahiptir. AB, bölge devletlerinin çabalarını koordine edecek bir rol üstlenmeli, Güney Kıbrıs Rum Yönetimini ve Yunanistan'ı tek taraflı desteklemek yerine tüm Doğu Akdeniz'de refahı ve güvenliği sağlayacak politikalar üretme çabasına girmelidir. AB, bölgede tansiyonu artıracak politika ve eylemlerden uzak durmalı, bölge devletleriyle uzun vadeli işbirliğinin önünü açacak politikalar benimsemelidir.

3.3. Avrupa Birliği Enerji Güvenliğinde Türkiye'nin Rolü

Avrupa, Asya ve Afrika'nın kesiştiği bir yerde, dünyanın jeopolitik olarak en önemli noktalarından birinde bulunan; Batı dünyası ile üye olduğu OECD ve NATO aracılığıyla oldukça yakın ilişkilere sahip; 2005 yılından itibaren AB ile tam üyelik müzakerelerine başlamış; 2009-2010 dönemi için rekor oyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne geçici

⁴¹¹ http://arabcenterdc.org/policy_analyses/the-eastern-mediterranean-gas-forum-reinforces-current-regional-dynamics/

⁴¹² Balkaş, 2019: 30.

⁴¹³ ABD'nin Doğu Akdeniz Kanun Tasarısı, 2019: <https://politikmerkez.com/konular/politika/abdnin-dogu-akdeniz-kanun-tasarisi/> (erişim tarihi: 07.06.2019).

⁴¹⁴ Ağca, 2016: 157-172.

üye olarak seçilmiş ve Orta Doğu barışı için Suriye-İsrail arasındaki görüşmelerde aracılık görevini üstlenmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası politikadaki ağırlığı görüldüğü üzere gitgide artmaktadır.⁴¹⁵ Yirmi birinci yüzyılda bölgesinde önemli bir güç merkezi olma hedefiyle hareket eden Türkiye'nin, karşı karşıya olduğu en önemli meselelerden biri ise enerji güvenliğini sağlayabilmek ve güçlendirebilmektir.

Türkiye için bu yüzyılda önemli roller üstlenebilmenin ilk şartı, tıpkı AB'nin yapmaya çalıştığı gibi, artan enerji ihtiyaçlarını güvenli bir şekilde karşılayabilmek için enerji güvenliğini sağlayabilmektir. Bu açıdan Türkiye'nin coğrafi konumu, ona eşsiz fırsatlar sunmaktadır. Türkiye'nin güneyi, kuzeyi ve doğusunda bulunan devletlerin büyük bir bölümü, dünyanın en zengin petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip devletleridir.⁴¹⁶ Türkiye'nin batısında bulunan devletler ve AB ise, kendi enerji güvenliklerini sağlayabilmek ve artan enerji ihtiyaçlarını karşılayabilmek için rezerv sahibi ülkelere erişmek istemektedirler. Böyle bir coğrafyada Türkiye'nin kendi enerji güvenliğini tesis edebilmesi, bir yandan ekonomik kalkınmasını sürdürebilmesini ve uluslararası politikadaki konumunu sağlamlaştırmasını sağlayacak; bölgesinin enerji dağıtım merkezi haline gelecek⁴¹⁷ ve batısında bulunan alıcı devletler ile doğusunda bulunan rezerv sahibi devletler arasında bir enerji merkezi ve koridoru olacaktır. Bu bağlamda enerji güvenliğini tesis etmek isteyen Türkiye, bölgesindeki rezerv ülkeleri ile ilişkilerini iyileştirmek ve yakınlaşmak zorunda kalacak; bu da Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya'nın barış, huzur, güvenlik ve istikrarına önemli katkılarda bulunacaktır.⁴¹⁸

Enerji konusunda Türkiye'nin bir transit ülke ve enerji merkezi olma potansiyeli, bulunduğu coğrafyada kendi topraklarındaki boru hatlarının güvenliğini tam olarak sağlayabilecek tek ülke olması ve dünya enerji taşımacılığı açısından da stratejik noktalar olarak kabul edilen Boğazlara sahip olması, Türkiye'nin bu mücadeledeki elini kuvvetlendirmektedir.⁴¹⁹ Özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın faaliyete geçmesi ve Azeri petrolünün Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılmasıyla birlikte Türkiye, Orta Doğu kökenli istikrarsız petrol kaynaklarına olan bağımlılığını azaltmış; elde ettiği geçiş ücreti ile ek gelir sahibi olmuş; enerji güvenliğini sağlama konusunda da Batı dünyası, özellikle de AB için önemli ve işlevsel bir ortak olduğunu kanıtlamış ve Kafkasya ile Orta Asya bölgelerindeki nüfuzunu arttırarak pozisyonunu sağlamlaştırmıştır.⁴²⁰

⁴¹⁵ Şahin, 2017: 74.

⁴¹⁶ Bahgat, a.g.e., s. 151.

⁴¹⁷ Balkaş, 2019: 33.

⁴¹⁸ Cebeci, 2014: 58.

⁴¹⁹ Baysol, 2012: 65.

⁴²⁰ Seppanen, 2006: 33.

BTC Hattı'nın devreye girmesiyle AB, artık istikrarlı ve güvenilir olarak kabul etmediği Orta Doğu ve Rus enerji kaynaklarına alternatif olabilecek bir kaynağa erişimini sağlamıştır. Üstelik bu erişim, güvenilirliği tartışılan bir güzergah olan Rusya üzerinden değil; NATO üyesi ve AB ile tam üyelik müzakerelerini yürütmekte olan Türkiye üzerinden sağlanmıştır. Aynı şekilde Doğu Akdeniz Hidrokarbon kaynaklarının da Türkiye gibi güvenilir bir güzergah üzerinden kendi piyasalarına ulaştırmayı başardığı takdirde AB, Orta Doğu ve Rusya gibi güvenilir olmayan tedarikçilerden kurtulacak ve kendi enerji güvenliğini sağlayabilecektir.⁴²¹ Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının AB piyasalarına ulaştırılması, bölge devletlerinin ilişkileri ve işbirliklerini geliştirecek; bu devletlerin ekonomik kalkınmalarının önünü açarak bu devletleri güçlendirecek; bölge devletlerine liberal ekonomi ve çoğulcu demokrasi kültürünün yerleşmesine katkı sağlayacaktır.

Doğu Akdeniz Bölgesi, AB için yalnızca sahip olduğu zengin enerji kaynakları ve bu sayede AB'nin enerji güvenliğine yapabileceği katkılar nedeniyle Avrupa'nın ilgisini üzerinde toplamamakta, aynı zamanda bölge tansiyonu yüksek politik ve ekonomik istikrarsızlıklardan kaynaklanan radikalizm gibi Avrupa'nın güvenliğini tehdit eden başlıca sorunların dünyada en yoğun yaşandığı coğrafyalardandır.⁴²²

Bu bağlamda Türkiye'nin, AB'ye tam üye olmasının AB enerji güvenliğine sağlayacağı büyük katkılar Birlik tarafından da kabul edilmiştir. AB Komisyonu'nun 6 Ekim 2004 tarihinde yayımladığı "Türkiye'nin Üyelik Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar" başlıklı çalışmasında, Türkiye'nin komsularının önemli enerji kaynaklarına sahip olduğu; bu kaynaklar vasıtasıyla Türkiye'nin önemli bir enerji merkezi ve koridoru olabileceği; AB'ye tam üye olduğu takdirde Türkiye'nin, AB için önemli enerji güzergahlarının güvenliklerinin sağlanmasına katkıda bulunacağı ve enerji kaynaklarını güvenlik içinde AB'ye ulaştıracağı⁴²³ üzerinden geçecek boru hatları ve sahip olduğu Türk Boğazları nedeniyle bölgesinin enerji merkezi ve koridoru haline gelmiş bir Türkiye'nin, Rusya ve Orta Doğu'ya alternatif bir kaynak bölge olarak öne çıkmaya başlayan Hazar Havzası ve Doğu Akdeniz'e erişimde AB için kritik bir ortak durumuna yükseleceği; böylelikle Türkiye'nin, AB enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesine katkı sağlayacağı ve Türkiye'nin dış enerji ilişkilerinin, AB'nin Rusya ve İran'la ilişkilerini geliştirmesine yardımcı olacağı belirtilmiştir.⁴²⁴

⁴²¹ Gözügüzelli, 2019: 22.

⁴²² Bogdan, 2012: 91.

⁴²³ AB İlerleme Raporu, <https://www.icisleri.gov.tr/arem/> (erişim tarihi: 22.02.2019).

⁴²⁴ Commission of the European Communities, Issues Arising from Turkey's Membership Perspective, 2004 http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/issues_paper_en.pdf (erişim tarihi: 20.04.2017).

Türkiye'nin enerji tedarik haritasına bakacak olursak; doğal gaz ithalatı konusunda Türkiye'nin en eski ortağı Rusya olmuştur. 1986 yılında Türkiye ile SSCB arasında 25 yıllık bir doğal gaz alım sözleşmesi yapılmıştır. 1988'de Cezayir ve 1995'te Nijerya'dan sıvılaştırılmış doğal gaz alımına başlayan Türkiye, 1996 yılında bu sefer İran'la bir anlaşma yapmıştır. 1997'de ise Türkiye ve Rusya bir kez daha ortaklığa gitmişler ve Karadeniz altına döşenen doğal gaz boru hattıyla Mavi Akım Projesi gerçekleştirilmiştir. 1998'de ise Türkiye ve Rusya 23 yıllık yeni bir doğal gaz anlaşması yapmıştır.⁴²⁵ En nihayetinde Türkiye ile Azerbaycan arasındaki enerji diyalogu doğal gaz konusunda da kendisini göstermiş ve 2006 tarihinde, Şahdeniz Projesi olarak da bilinen ve bu bölgenin doğal gazını Gürcistan üzerinden Türkiye'ye taşıyacak olan Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal gaz Boru Hattı faaliyete geçmiştir.⁴²⁶

Güney Akım Hattı, Trans-Balkan Hattı gibi Türkiye'nin bir enerji merkezi ve koridoru olma hedefine Rusya tarafından indirilmiş oldukça olumsuz darbelerde mevcuttur. Güney Akım Hattı'nın, Nabucco Projesi gerçekleşmeden hayata geçirilmesi yalnızca Türkiye'nin enerji merkezi ve koridoru olma hedefini zedelemeyecek; ayrıca AB'yi Rus doğal gazına daha da bağımlı hale getirecektir.⁴²⁷

Doğu Akdeniz kaynaklarının Avrupa'ya transferi projelerinde East-Med'e oranla enerji kaynaklarının Türkiye vasıtasıyla taşınmasında East-Med boru hattından daha az bir mesafe katedecek ve haliyle maliyet düşecektir. Türkiye'ye ulaştırılan gaz halihazırdaki TANAP hattına bağlanması ile Avrupa'ya ulaştırılabilecektir.⁴²⁸

Şu durum göz ardı edilmemelidir ki AB'nin Doğu Akdeniz'de izlediği Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini saf dışı bırakmaya yönelik politikalar aslında kendisinin Rusya karşısındaki bağımlılığını uzatmaktadır. En önemli kıyıdaş devletlerden biri olan Türkiye ile işbirliğinden kaçınma; bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının Avrupa'ya aktarılmasını geciktirmektedir. Aynı zamanda Türkiye ile Avrupalı müttefikleri arasındaki uyuşmazlıkları fırsata dönüştüren Rusya, Doğu Akdeniz'deki askerî ve siyasi etkisini arttırmaktadır. Türkiye, Kıbrıs'ta yaşayan Türk halkının devre dışı bırakılması yoluyla yapılan anlaşmalara ve doğal gaz arama faaliyetlerine karşı çıkmış ve KKTC ile yaptığı anlaşmayla kendi enerji sahalarını belirleyip ilan etmiştir. Bu sahalarda petrol ya da doğal gaz aranmasına müsaade etmeyeceğine ise, GKRY ile yaptıkları anlaşma çerçevesinde bölgede arama

⁴²⁵ BOTAS, Doğal Gaz Alım Anlaşmaları, <http://www.botas.gov.tr/index.asp> erişim tarihi: 18.12.2018).

⁴²⁶ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Doğal Gaz, <http://www.enerji.gov.tr/index.php?sf=webpages&b=dogalgaz&bn=221&hn=12&nm=384&id=385> erişim tarihi: 18.12.2018).

⁴²⁷ Trenin, 2008: 21.

⁴²⁸ Balkaş, 2019: 26.

faaliyetleri yapan şirketlerin gemilerine müdahale ederek göstermiştir. Burada Türkiye, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından kendi payını istemektedir.⁴²⁹

Özellikle katılım müzakerelerine başlamasıyla birlikte, Türkiye'nin Birlik enerji politikalarını ve enerji mevzuatını benimsemek adına yaptığı uyum çalışmaları ve bu uyum çalışmaları çerçevesinde yeniden yapılandırılmasına devam edilen Türk enerji politikası ve piyasasının durumu olumlu artan bir trende girmiştir.⁴³⁰

Rum Kesimi'nin adanın etrafını on üç parsele ayırarak petrol ve doğal gaz aranması için ihaleye çıkarması ile Türkiye henüz keşfedilmemiş olan hidrokarbon rezervlerini güvenlikleştirme adımlarını atmaya başlamıştır. Kıbrıs'ın çok uzun süredir politik olarak güvenlikleştirilmiş bir alan olması sebebiyle Türk kamuoyunun bölgedeki çıkacak rezervlerin geleceğini güvenlik meselesi olarak kabul etmesi olağan bir durumdur. Çünkü adada bulunan iki taraf arasındaki ilişkiler askeri, siyasi ve toplumsal güvenlik şartlarını taşımaktadır. Ancak Rum kesiminin arama izni vermesiyle beraber bölgede yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Adadaki güvenlikleştirilmiş mevcut durum Doğu Akdeniz'in tamamına yayılma eğilimi göstermektedir.⁴³¹ Kıbrıs Adası çevresinin Rumlar tarafından parsellenmesi ve rezervlerin keşfedilme ihtimali Türkiye tarafından en başta ekonomik güvenlik sorunu olarak güvenlikleştirilmiştir, çünkü söz konusu bölgede bulunacak ve çıkarılacak rezervler adanın tek taraflı olarak güneyi tarafından faydalanılması iddiası ve bunun gerçekleşmesi söz konusudur. Ancak, Türkiye Doğu Akdeniz'i ekonomik olarak güvenlikleştirirken tehdit olarak algıladığı asıl konu bölgedeki ihtilafli egemenlik meselesi olmuştur. Türk Dışişleri Bakanlığı 2011 yılının Ağustos ayında Rumların Doğu Akdeniz'de sınırlandırma anlaşma girişimlerini 'kurucu halk olan Türklerin sözü olmadan tek taraflı olarak gerçekleştirmesini hukuka uygun olmadığı' şeklinde uyarmıştır. Bu açıklamanın ardından hem Yunan hem de Rum tarafından gerçekleşen karşı açıklamalarda öne çıkan önce Türkiye'nin Uluslararası Deniz Hukuku Anlaşması'nı uygulaması yönündedir.⁴³² Kuzey Kıbrıs yönetiminin tavrı ise, eğer güney arama-çıkarma faaliyetlerini askıya almazsa kendilerinin de anlaşmalar yaparak petrol ve doğal gaz aramalarına başlayacakları yönündedir. Türkiye'nin Rum Kesiminin başlattığı hidrokarbon aramalarına tepkisi, bu durumu önce bir sorun haline getirmek olmuştur. O dönem için keşfedilmesi muhtemel olan rezervlerin veya arama çalışmaları

⁴²⁹ İnat, 2018: 'Avrupa'nın Doğu Akdeniz Yanlışı' <https://www.setav.org/avrupanin-dogu-akdeniz-yanlisi/> (erişim tarihi: 27.03.2019).

⁴³⁰ TC. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, Fasıl 15: Enerji: https://www.ab.gov.tr/fasil-15-enerji_80.html (erişim tarihi: 22.02.2019).

⁴³¹ <https://www.dw.com/tr/do%C4%9Fu-akdenizde-t%C3%BCrkiye-ile-i%C5%9Fbirli%C4%9Fi-yapan-%C5%9Firketler-hakk%C4%B1nda-yasal-i%C5%9Flem/a-49443526> (erişim tarihi: 09.07.2019).

⁴³² Alpar, 2019: <https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/dogu-akdenizdeki-enerji-mucadelesinin-guvenlik-acisindan-muhtemel-sonuclari-kose-yazisi-9523> (erişim tarihi: 09.07.2019).

yapılan bölge uluslararası anlaşmalara dayanarak Kuzey Kıbrıs'taki Türk halkının çıkarlarını koruyan Türkiye tarafından ekonomik bir tehdit olarak algılanmış ve kamuoyunda güvenlik meselesi haline getirilmiştir. Bu durum üzerine KKTC ile MEB anlaşması imzalanmış ve bu sayede Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının da bölgede araştırma başlatarak fiili bir durum oluşturması hedeflenmiştir.⁴³³

Afrodit sahasında Noble Energy tarafından keşfedilen doğal gaz deposu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin de iddia ettiği sularda yer almaktadır. Güney Kıbrıs Rum hükümetinin adanın doğal kaynakları ile ilgili karar alma yetkisi bulunmadığını gündeme getiren Türkiye'nin bu konuya yaklaşımı Kıbrıs Sorunu çözülene kadar tek yanlı karar alınmamasıdır. Güney Kıbrıs tarafından yürütülen sondaj programına yanıt olarak, KKTC, Kuzey Kıbrıs'taki açık deniz alanlarının araştırılması için Türkiye Petrollerini (TPAO) görevlendirmiştir.⁴³⁴ Türkiye bu sondaj-araştırmalara katılan şirketleri kara listeye almakla tehdit etmiştir. Bununla birlikte bu şirketler Türkiye ile olan ilişkilerini, açık denizdeki doğal gaz için riske atmaya hazır görünmektedir. Noble Energy'nin yanı sıra 2013'te sahaya dahil olan Eni üç blokta arama ve üretim sözleşmelerini imzalamıştır. Kıbrıs'ın Eni'yi ülkenin doğal gaz arama ve üretim faaliyetine dahil etme kararı, diğer AB üye ülkeleriyle ekonomik bağlantısını güçlendirmek amacına uygun bir hareket olarak kayda geçmiştir.⁴³⁵

İsrail, Kıbrıs ve Yunanistan arasında ortaya çıkan enerji ekseni, Akdeniz jeopolitiğinde potansiyel bir istikrarsızlaşma unsurunu ve ayrıca Türkiye ile yeni bir gerilim kaynağını temsil etmektedir. Aslında doğal gaz konusundaki bu işbirliği planı, savunma sektörünü de içeren daha geniş bir işbirliğine uymaktadır. İsrail, Yunanistan ve ABD, Doğu Akdeniz çevresi gaz sondaj tesislerini savunmak için ortak hava ve deniz tatbikatları yapmaktadırlar. 2010 Türkiye-İsrail krizine kadar bu tatbikatları Türkiye ile birlikte yapmış ama o zamandan beri İsrail, Yunanistan ve Kıbrıs arasındaki askeri ve ekonomik bağlar derinleşmiştir. Hidrokarbon keşiflerinin ardından bölgede oluşan yeni ittifak zincirinin bölgenin geleceğini giderek karmaşık hale getirdiği gözlemlenmektedir.⁴³⁶ Türkiye gelişmiş enerji altyapısına ve konum olarak hidrokarbon rezervlerinin en ucuz ve en karlı yoldan aktarılması şansına sahip olduğu için işbirliğine gitmesi durumunda bölge liderliği hedefine ulaşabilecek konumdadır.⁴³⁷

⁴³³ Yıldız, 2015: 12.

⁴³⁴ Altuner, 2015: 51.

⁴³⁵ <https://www.dw.com/tr/k%C4%B1br%C4%B1staki-sondaj-krizinin-sebebi-daha-derinlerde/a-42616732> (erişim tarihi: 23.05.2019).

⁴³⁶ Stavris, 2012.

⁴³⁷ Tanrıverdi, 2013.

Türkiye'ye yönelik bölgede yürütülen frenleme politikası, İsrail, AB, Yunanistan ve GKRY arasında yürütülen anlaşmalarla ve en bariz gösterge olan East-Med projesi ile Türkiye'yi bölgeden dışarı itme politikası ile yürütülmektedir. Kendi haklarını ve KKTC'nin haklarını savunan Türkiye'ye karşı, ihtilaflara rağmen AB üyesi yapılan Kıbrıs üzerinden gidilmektedir. Türkiye'nin sahip olduğu enerji taşımacılığı hatları ile aslında güçlü bir konumda olması ve son dönemde edindiği araştırma ve sondaj gemileri, bölge devletlerine ve uluslararası güçlere rahatsızlık vermektedir. Doğu Akdeniz Enerji Forumu net bir şekilde Türkiye'yi bölgede dışlama aracıdır. Bu hattın kırılması için, Türkiye'nin Yunanistan ve GKRY ile arasındaki güç dengesinden dolayı bölgede İsrail ve Mısır ile ilişkilerini kuvvetlendirmesi gerekmektedir.⁴³⁸

Türkiye'nin enerji koridoru olma konusunda elde edeceği kazanımlar, bu süreçte işbirliği yapacağı ve ortaklıklar kuracağı dost ve komşu ülkelerin de kalkınmaları ve güçlenmelerinde önemli bir rol oynayacaktır. Türkiye ile bu devletlerin bağları kuvvetlenecek; bu devletler, uluslararası sisteme daha çok entegre olacaklardır.⁴³⁹ Bir enerji merkezi ve koridoru haline gelecek olan Türkiye, enerji ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gelecekte önemli boyutlarda dış kaynaklara bağımlı hale gelecek olan AB için de güvenilir ve istikrarlı bir ortak olabileceğini gösterecektir. Bu gelişme ise hiç şüphesiz Türkiye'nin, AB'ye tam üye olma sürecine oldukça önemli bir katkı yapacak ve ayrıca AB kamuoyunun büyük çoğunluğunun paylaştığı Türkiye karşıtı atmosferi biraz olsun yumuşatacaktır.

3.4. Doğu Akdeniz'de Türkiye-Avrupa Birliği Enerji İlişkilerinde Güvenlikleştirme

2008 küresel krizinden beri dünya sanayisindeki gerileme, enerji yatırımlarını da istikrarsızlığa sürüklemiştir. Ayrıca krizlerin oluşturduğu kırılmalar ve yansımaları, enerjinin üretimi ve temini konularının önemini daha da vurgulamıştır. Küreselleşme ile birlikte çevre ve enerji güvenliği gibi, faktörlerin etkisine açık hale gelen güvenlik kavramı; Soğuk Savaş sonrası askeri odaklı realist çerçeveden çıkarak daha geniş bir tehdit yelpazesine sahip olmuştur.⁴⁴⁰

1970'lerde Orta Doğu'daki petrol arzı kesintileri ve artan enerji tüketimi enerji kaynaklarına erişimin kilit önemini göstermiştir. AB'nin üç ana enerji tedarik bölgesi mevcuttur ve bu enerji kaynaklarını çeşitlendirmesi zor görünmektedir. Avrupalılar açısından Türkiye, İran, Irak, Azerbaycan, Türkmenistan ve hatta Rusya'dan doğal gazın nakli açısından güvenilir bir güzergaha sahiptir. 2006-2009 enerji krizleri de Türkiye'nin enerji koridoru

⁴³⁸ Atun, 2019: <https://avim.org.tr/Blog/RUMLARIN-DOGALGAZ-HIKAYESI-ENERJI-ENSTITUSU-08-03-2019>

⁴³⁹ <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> (erişim tarihi: 22.02.2019).

⁴⁴⁰ Engin ve Göllüce, 2015: 28.

rolünün önemini arttırmıştır.⁴⁴¹ AB'nin güvenlikleştirme sürecine dahil başlıca aktörler; çok uluslu enerji şirketleri, İsrail, Yunanistan ve GKRY'dir. AB'nin yüksek düzeyde bağımlılık gösterdiği dış enerji kaynakları, enerji politikasında farklı yaklaşımlar ve Ortak Avrupa Enerji Politikası oluşturulmasını hedeflemesine sebep oldu. Bu durumda enerji güvenliğini güvenlikleştirme sürecine girildi.

Türkiye jeopolitik konumu nedeniyle birçok sorunla yüz yüze gelen bir ülkedir. Kıbrıs adası Türkiye için birçok açıdan önemlidir ve adada meydana gelmiş/gelebilecek problemler sadece adayı değil Türkiye'yi de etkiler boyuttadır. Türkiye'nin Batı dünyası ve AB ile olan ilişkilerinde artık belirleyici bir probleme dönüşen Kıbrıs Sorunu, ada civarında keşfedilen enerji yatakları nedeniyle hızla enerji politiğin de odağındaki bir sorun haline gelmiştir. Türkiye'nin tarihsel ilişkileri ve sorunları göz önüne alındığında adada tek bir Türk olmasa bile Kıbrıs Adası, Türkiye için özel önemi olan bir adadır ve Türkiye'nin güvenlik sorunları nedeniyle Kıbrıs Adası ile ilgili her türlü gelişme Türkiye'yi ilgilendirmektedir.⁴⁴²

Keşfedilen yeni enerji kaynakları dolayısıyla günümüzde petropolitiğin merkezi üslerinden birisi haline gelen Doğu Akdeniz; Türkiye, Yunanistan, KKTC, GKRY, İsrail, Suriye, Lübnan, Mısır, Ürdün ve Filistin'in kuşattığı alanlardan oluşmaktadır. BMDHS gereği bölgedeki ülkelerin hiç birisinin bölgenin tamamında diğer ülkeleri dışlayacak şekilde egemenlik hakkı yoktur. Uluslararası hukuk ilkelerine göre kıyı ülkelerinin 200 mil boyunca hakları söz konusudur ve hakların söz konusu olduğu bu alan MEB olarak adlandırılmaktadır. Dolayısı ile bölgede birçok ülkenin MEB'leri kesişmekte ve bölgedeki kaynakların ülkeler tarafından paylaşılması uluslararası bir sorun haline dönüşmektedir.⁴⁴³

İsrail'in MEB'inde büyük miktarlarda hidrokarbon yataklarının, özellikle de 2010 yılının Aralık ayında Leviathan ismi verilen doğalgaz bölgesinin keşfedilmesi, Rum Kesimi'nin de Doğu Akdeniz sularına olan ilgisini artırmıştır. Leviathan bölgesinde büyük bir miktarlarda enerjiye rastlanması aynı yatağın Kıbrıs MEB'ine de uzanabileceğinin habercisiydi. Bunun üzerine Rum Kesimi adanın etrafını on üç parsel ayırarak petrol ve doğalgaz aranması için ihaleye çıktı. Ancak Kıbrıslı Rumların adanın kuzeyindeki de facto⁴⁴⁴

⁴⁴¹ Yazar, 2011: 63-65.

⁴⁴² Koday, 1998: 421.

⁴⁴³ Mengü, 2019: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/dogu-akdenizde-kuresel-oyunlar-52439yy.htm> (erişim tarihi: 09.07.2019).

⁴⁴⁴ De Facto kavramı, bir "facto"dan yani "olgu"dan bahseder. Yani gerçekte var olan ve gerçekliği tanınan, ancak söz konusu gerçekliği hukukî açıdan tanınmamış olaylar, devletler ve kişiler için kullanılmaktadır. <http://www.siyasalhayvan.com/de-facto-de-jure-kavramlari-nedir/> (erişim tarihi: 23.07.2019). Dünya'da De Facto bölgelere en güzel örneklerden birisi olan KKTC bağımsız bir devlettir. KKTC uluslararası ilişkilerde Türkiye ve Libya tarafından tanınmış bir devlettir. Bu kadar az ülke tarafından tanınması KKTC'yi uluslararası alanda yok sayamaz. Çünkü o bölgeye gittiğinizde, De Facto kavramında geçen "gerçekte olan-fiili" durumla karşılaşılacaktır. Şöyle ki, KKTC'de dalgalanan bir bayrak, Türk askeri veya bağımsız bir meclis bulunmaktadır.

yönetimin söz hakkını ihmal eden bu hareketinin ardından, Türkiye henüz keşfedilmemiş olan hidrokarbon rezervlerini güvenlikleştirmek için adımlarını atmaya başladı. Kıbrıs'ın çok uzun süredir politik olarak güvenlikleştirilmiş bir alan olması sebebiyle Türk kamuoyunun bölgedeki çıkacak rezervlerin geleceğini güvenlik meselesi olarak kabul etmesi olağan bir şeydi. Çünkü ada üzerindeki iki taraf arasındaki ilişkiler askeri, siyasi ve toplumsal olarak uzunca bir süredir güvenlik şartlarını taşıyordu. Ancak Rum kesiminin arama izni vermesiyle beraber bölgede yeni bir durum ortaya çıktı. Adadaki güvenlikleştirilmiş mevcut durum Doğu Akdeniz'in tamamına yayılma eğilimi göstermekteydi. Kıbrıs Adası çevresinin Rumlar tarafından parsellenmesi ve rezervlerin keşfedilme ihtimali Türkiye tarafından en başta ekonomik güvenlik sorunu olarak güvenlikleştirildi. Çünkü söz konusu bölgede bulunacak ve çıkarılacak rezervler adanın tek tarafı olarak güneyi tarafından faydalanılması iddiası ve bunun gerçekleşmesi söz konusuydu. Ancak, Türkiye Doğu Akdeniz'i ekonomik olarak güvenlikleştirirken tehdit olarak algıladığı asıl konu bölgedeki ihtilafli egemenlik meselesiydi. Türk Dışişleri Bakanlığı 2011 yılının Ağustos ayında Rumların Doğu Akdeniz'de sınırlandırma anlaşma girişimlerini kurucu halk olan Türklerin sözü olmadan tek tarafı olarak gerçekleştirmesini hukuka uygun olmadığı şeklinde uyardı.⁴⁴⁵ Kuzey Kıbrıs yönetiminin tavrı, eğer güney arama-çıkarma faaliyetlerini askıya almazsa kendilerinin de anlaşmalar yaparak petrol ve doğalgaz aramalarına başlayacakları yönündedir.

Türkiye'nin Rum Kesiminin başlattığı hidrokarbon aramalarına tepkisi bu durumu önce bir sorun haline getirmek oldu. O dönem için keşfedilmesi muhtemel olan rezervlerin veya arama çalışmaları yapılan bölge uluslararası anlaşmalara dayanarak Kuzey Kıbrıs'taki Türk halkının çıkarlarını koruyan Türkiye tarafından hem ekonomik hem de enerji güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılandı ve kamuoyunda güvenlik meselesi haline getirildi. Konunun Türkiye ve Kıbrıs Türk kamuoyunun gündemine oturması süreci Başbakan Erdoğan'ın 20 Temmuz 2011'de Kuzey Kıbrıs'a gerçekleştirdiği ziyaretin öncesinde başladı. Bu ziyaretin öncesinde ve ziyaret sırasında Rum Kesiminin 2012 yılının ikinci yarısında üstleneceği AB dönem başkanlığına yönelik demeçler verdi. Erdoğan'ın AB ile ilişkilerin dondurulacağına yönelik açıklaması ilerleyen dönemlerde Türkiye'nin Rum Kesimi'ne karşı sergileyeceği tavra açıklık kazandı. Böylece, seçimlerden güçlü bir biçimde çıkan AKP yeni dönemdeki dış politika alanındaki ilk manevrasını Türk kamuoyunda daima önemli bir yeri olan ve güvenlikleştirilerek siyaset dışına taşınan bir alan olan Kıbrıs Adasına ve Doğu

---

<https://www.stratejikortak.com/2018/06/siyasi-cografyasinda-de-facto-de-jure-kavramlari-ve-bolgeleri.html> (erişim tarihi: 23.07.2019).

⁴⁴⁵ No.181, 5 Ağustos 2011, GKRY'nin Doğu Akdeniz'de Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Hk. www.mfa.gov.tr (erişim tarihi: 23.07.2019).

Akdeniz'e yönelik gerçekleştirmiştir. Rumların AB dönem başkanlığına yönelik tavrını sertleştiren AKP hükümeti ada açıklarında tek taraflı olarak yapılan arama ve sondaj çalışmalarını Kıbrıs'taki Türk toplumunun da desteğini almak için gündeme taşıyarak güvenikleştirme sürecini başlatmıştır. Güvenikleştirme süreci rezervler üzerinde adanın iki kısmının da söz hakkı olduğu ve refahın paylaşımının adadaki iki tarafa da yapılması gerektiği söylemi üzerinden sürdürülmüştür. Türk Dışişleri Bakanlığı 2011 yılının Ağustos ayında bir açıklamayla Rum tarafının Ada'nın bütününe ait olan kaynaklar hakkında herhangi bir yetkiye sahip bulunmadığını ilan ederek Rum Kesimi'ni uyarmıştır. Bu gelişme KKTC açısından ekonomik bir dezavantaj olarak algılandığı söylenebilir çünkü adaya ait kaynakların eşit paylaşılmaması açıkça Kıbrıs Türklerinin aleyhine bir durumdur. Adada Londra Anlaşmasına göre garantör devlet konumunda olan, 1974 Harekatı'nı gerçekleştirmiş bir aktör olarak Türkiye, Kıbrıs Türklerinin haklarını Kıbrıslı Rumlara ve aynı anlaşmaya göre onların garantörü olan Yunanistan'a karşı savunmaktadır. Bakanlığın Eylül ayındaki açıklamasında ise Türkiye'nin tavrı şu şekilde belirtilmektedir: “Doğu Akdeniz'in bir barış, istikrar ve işbirliği sahasına dönüşmesini sağlayacak kalıcı bir uzlaşmaya varılması ve Kıbrıs'ın doğal zenginliklerinin Ada'nın ortak sahibi olan iki halk tarafından hakça paylaşılması böylece mümkün olabilecektir.” Bakanlık seçim atmosferinin geride kaldığı dönemde gelen bu açıklamada söylemini yumuşatmış, ancak konuya olan ilgisini sürdürmüş ve konunun gündemde kalmasını sağlamıştır.⁴⁴⁶ Bu açıklama Eylül ayının başında düzenlenen başka bir toplantıyla da ilgili olabilir. Rum Kesimi ve Yunanistan Dışişleri Bakanları meseleyi 2-3 Eylül tarihlerinde Polonya'da düzenlenen AB Dışişleri Bakanları toplantısında dile getirdiler. Bu toplantıda Türkiye'nin tehdit dolu tavrının uluslararası hukuka aykırı olduğunu ve bölgede istikrarsızlığa sebep olduğunu iddia ettiler. Ayrıca Rum Kesimi olası bir gerginlik durumunda Türkiye'nin AB müzakere sürecini tümüyle bloke edebileceği uyarısında bulundu. İki hafta sonra Rum Politis gazetesinde Türk donanmasına ait bir korvetin sondaj için gelen platformu uzaktan takip ettiğini ve iki Türk F-16'sının da bölgede görüldüğünü öne sürmesi Türk basınına yansıdı. Yine Politis'in iddiasını aktaran başka bir haberde sekiz Türk savaş uçağının İsrail uçaklarının radarlarında görüldüğüne yer verildi. İlgili haberlerde yazarların doğruluk payına sahip olduğunu bu haberden iki gün sonra Türkiye yüksek makamlarından gelen açıklamalarda görülebilir. Askeri araçların kullanımıyla gerginliğin artırılmasının yanı sıra Başbakanlık düzeyinde yapılan güçlü bir söz edimiyle meselenin aciliyeti ortaya konarak hızla güvenikleştirme yoluna girildi. Başbakan Tayyip Erdoğan “Bu konuyla ilgili de askeri noktada gerek firkateynler ve hücum botlarımızla gerekse bu noktada hava kuvvetlerimizin

⁴⁴⁶ <http://dergi.cicr.yalova.edu.tr/article/view/5000161241/5000172670> (erişim tarihi: 23.07.2019).

bölgede sürekli buraları takip etmek suretiyle bizim de yapacaklarımız var” diyerek konunun Türk kamuoyunda önemli bir şekilde gündemi kuşatmasını sağladı. Nitekim Erdoğan’ın bu çıkışı ve bölgeye savaş gemilerinin gönderilmesi Mısır’da Mübarek rejiminin devrilmesinin ardından gelmiştir ve bu durum açıkça Türkiye’nin manevra kabiliyetini kolaylaştırmıştır.⁴⁴⁷

Bu gelişmeler Türkiye’nin bölgede olağanüstü bir durum algısıyla hareket ettiğini doğrulamaktadır. Hatta olağanüstü araçları meşru bir biçimde kullanmak için gerekli zemini hazırlamaktadır. 6 Eylül tarihli bir haberde Avrupa Birliği Bakanı Egemen Bağış’ın Doğu Akdeniz’de tek yanlı doğalgaz sondaj çalışmasıyla ilgili olarak “donanmamız bunun için var” açıklamasına ve Yunan ordusunun Türk ordusuna karşı alarma geçtiği iddiasına yer verilmiştir. Türk makamlarınca ardı ardına yapılan açıklamalar meselenin güvenlikleştirilmesini hızlandırmıştır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, Türkiye’nin Rumların adımına karşılık olarak, KKTC ile MEB anlaşması imzalayacağını ilan etmiştir. Bu sayede TPAO da bölgede araştırma başlatarak fiili bir durum oluşturması hedeflenmiştir. Bakan Yıldız ayrıca sismik arama gemilerine Türk donanmasının da eşlik edeceğini sözlerine eklemiştir. Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç açıklamasında “Güney Kıbrıs Rum Kesimi vardır ve bu adanın tamamını temsil hakkına sahip değildir” diyerek Türkiye’nin paylaşımına dair söylemini sürdürmüştür. Arınç, Rumların tek yanlı enerji aramasının oluşturduğu gerginlikle ilgili “umarım Türkiye’yi güç kullanmak mecburiyetinde bırakmazlar” diye eklemiştir.⁴⁴⁸

Doğu Akdeniz Havzası’nın ortasında yer alan GKRY, 2004 yılında bölgede enerji kaynakların olduğunu keşfedince Nisan 2004’te çıkardığı bir kanun ile 24 millik bitişik bölge ve 200 millik MEB ilan etmiş, ardından da bölge ülkeleri ile söz konusu enerji kaynaklarının işletilmesi ve paylaşılmasını amaçlayan anlaşmalar imzalamaya yönelmiştir. Türkiye’nin karşı çıkmasına karşın GKRY, 2005 yılında deniz tabanında sismik araştırmalar başlatmış, 2003 yılında Mısır ile imzaladığı MEB anlaşmasının benzerlerini Lübnan ve İsrail ile de imzalamıştır.⁴⁴⁹ Politik olarak AB üyesi olmanın da verdiği avantajlara sahip olan GKRY’nin bu girişimlerine karşılık Türkiye, bölgedeki kaynaklara Rumlarla Türklerin eşit bir şekilde sahip olduğunu ileri sürerek KKTC ile 21 Eylül 2011’de, Akdeniz Kıta Sahaneliği’nin Sınırlandırılması Anlaşması’nı imzalamıştır. Fakat Türkiye’nin itirazlarına rağmen GKRY, aynı günlerde daha önce kendi başına ruhsatlandırma yaptığı bölgelerde sondaj faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye’nin bölgede TPAO ile aramalara dahil olmasının arkasında GKRY’nin yapılan tüm uyarılara rağmen bölgede parselleme yaparak uluslar arası şirketlerle arama ve

⁴⁴⁷ <http://dergi.cicr.yalova.edu.tr/article/view/5000161241/5000172670> (erişim tarihi: 23.07.2019).

⁴⁴⁸ <http://dergi.cicr.yalova.edu.tr/article/view/5000161241/5000172670> (erişim tarihi: 23.07.2019).

⁴⁴⁹ Kütükçü ve Kaya, 2016: 82.

çıkarma anlaşması yapmayı sürdürmesi vardır. Rumların 2011 yılında tek taraflı olarak Afrodit olarak adlandırdığı bölgede ABD’li Noble Energy’ye arama ruhsatı vermesinin ardından İsraili Delek firmasını da bu aramaya dahil ettiği görülmektedir. Rumların aktif olarak arama ve sondaj faaliyetlerinde bulunmaktan vazgeçmemesi üzerine KKTC de TPAO ile anlaşmalar yaparak KKTC’nin deniz alanında arama ruhsatı vermiştir. Ruhsatlandırmadan kısa bir süre sonra da Türk Yurdu-1 adı verilen kuyuda sondaj çalışmasına başlanmıştır.⁴⁵⁰

Kıbrıs Sorunu, AB’nin GKRY’yi adanın tamamını temsilen üyeliğe almasıyla daha karmaşık bir hal almıştır. Devamında ise Doğu Akdeniz’de önemli miktarda petrol ve doğal gaz yataklarının keşfedilmesi, Kıbrıs’ı bir anda geleneksel Kıbrıs Sorunu’nun ötesinde şekillenen küresel enerji siyasetinin de bir nesnesi haline getirmiştir. Türkiye, AB ile ilişkileri zora sokmamak adına adanın tamamını temsilen Rumların AB üyesi yapılmasına fazla ses çıkarmamıştır. Yunanistan’ın AET üyeliği ile kısmen adadaki soruna taraf olan AB, hem Rumların AB üyeliği hem Türkiye’nin AB’ye üye olma ve bu uğurda taviz vermeye hazır olmasından hareketle Kıbrıs Sorunu’nun en önemli taraflarından birisi haline gelmiştir.⁴⁵¹

Doğu Akdeniz Havzası’nın kuşkusuz en güçlü devleti olan İsrail, Aralık 2010’dan itibaren GKRY ile imzaladığı MEB dolayısıyla bölgedeki enerji kaynaklarının paylaşımında aktif bir ülke konumuna gelmiştir. Esasında İsrail, Leviathan Sahası olarak adlandırılan deniz yatağında 1998’den bu yana çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Fakat Kıbrıs’ı ilgilendirecek şekilde meseleye dahil olması, GKRY’nin Türkiye-İsrail ilişkilerindeki gerilimi kendi lehine kullanma çabaları ile olmuştur. Türkiye ile İsrail arasında 2009 yılında Mavi Marmara olayı nedeniyle büyük bir gerilim çıkmış ve Rumlar bundan istifade ederek İsrail ile Aralık 2010’da MEB imzalayarak Yunanistan-GKRY-İsrail eksenini oluşturmuşlardır.⁴⁵² Rumların bu girişimi ile bölgenin en güçlü devletinin Rumların yanında yer alacak şekilde meseleye aktif olarak dahil olması, Türkiye-İsrail arasında uzun zamandır planlanan bazı enerji projelerinin rafa kaldırılmasına da yol açmıştır. Fakat yaklaşık 6 yıl süren Türkiye-İsrail gerginliğinin 2015 yılından itibaren son bulmasının ardından Leviathan Sahası’ndaki kaynakların Türkiye üzerinden piyasalara ulaşmasını öngören bir mutabakatın imzalanması ile denge tekrar Türkiye lehine kurulmuştur. İsrail ile tekrar normalleşen ilişkiler bağlamında geleneksel Türkiye-İsrail işbirliğinin gerek Leviathan Sahası kaynakları gerekse GKRY’nin tekeline almaya çalıştığı enerji kaynakları bakımından süreceğini söylemek mümkündür. İsrail’in Türkiye’nin karşısında olmaması bile önemli bir kazançtır. İsrail enerji kaynaklarının Türkiye

⁴⁵⁰ Kurban ve Gündüz, 2018: 478.

⁴⁵¹ Orhun, 2017: 40.

⁴⁵² Özbe, 2018: <http://www.gercek hayat.com.tr/dunya/kibrisin-afroditi-israilin-leviathani-misirin-zohru/> (erişim tarihi: 09.07.2019).

üzerinden pazarlara ulaşması yönündeki mutabakatın işlerlik kazanması ise gelecek dönemde hiç kuşkusuz Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de elini daha da güçlendirecektir.⁴⁵³

Türkiye'nin enerji geçiş ülkesi olma yolundaki deneyimleri ve sahip olduğu coğrafi konum, bölge kaynaklarının özellikle Avrupa pazarlarına ulaştırılmasında Türkiye'yi öne çıkarmaktadır. Kendi münhasır ekonomik sahasında verimli kaynaklar olmayan Türkiye, sahip olduğu bu avantajı sayesinde başta GKRY olmak üzere ülkelerin sahip olduğu enerji kaynaklarını Avrupa'ya ulaştırmasında önemli roller üstlenme potansiyeline sahiptir. Türkiye'nin sahip olduğu mevcut alt yapı, Türkiye'ye alternatif ulaşım güzergahlarının hepsine karşı önemli maliyet avantajları sağlamaktadır. Bu da sahip olduğu kaynakları uluslar arası pazarlara açmak isteyen GKRY, İsrail gibi ülkelerin Türkiye ile yakın bir işbirliğine gitmesini zorunlu kılmaktadır.⁴⁵⁴ Bunlara ek olarak Doğu Akdeniz Havzası'nda keşfedilen enerji kaynakları dolayısıyla adadaki soruna geçmişten bu yana müdahil olan ülkelerin ilgi alanının enerjiye yöneldiğini söylemek mümkündür. Özellikle Rusya ve ABD, küresel enerji siyasetinin en büyük aktörleri olarak Kıbrıs Sorunu temelinde hem Rumlar hem Türkler nezdindeki pozisyonlarında yenilikler yapmaktadır. Ada'nın güneyindeki bankalardaki mevduatların çok önemli bir kısmının esasında Rus vatandaşlarına ait olması da Rusya'nın ada merkezli sorunlarla yakından ilgilenmesine yol açmaktadır.⁴⁵⁵ ABD ise bölgede keşfedilen kaynakların kullanımının tek bir ülkenin tekelden olması yerine çok uluslu bir paylaşımı daha makul bulduğunu belirtmektedir. Bunun yanında ABD'li şirketlerin bölgedeki arama çalışmalarına katıldığı da görülmektedir. ABD'nin bölgede keşfedilen kaynakların paylaşımının geleneksel tarafların ötesinde bütün bölgeyi ilgilendirdiğine yönelik açıklamaları, GKRY'nin de beklentilerinin tam olarak karşılanamayacağını göstermektedir.

Bunlara ek olarak; AB'nin de denkleme dahil olması ile Doğu Akdeniz'de ilişkiler ağı daha da karmaşık bir hal almış olsa da Türkiye'nin Akdeniz'deki bölge ülkeleri ile geçmişten gelen yakın ilişkileri, Türkiye'ye bölgede yürüttüğü politikalarda güç vermektedir. Kıbrıs ve çevresindeki enerji kaynakları, birçok ülkenin enerji ihtiyacına cevap verebilecek bir kaynak olup küresel pazarlara erişim durumunda da önemli ekonomik kazançlar sağlama potansiyeline sahiptir. Bölgede keşfedilen kaynakların çıkarılması, işlenmesi ve uluslararası pazarlara nakledilmesi açısından Türkiye'nin bölgedeki geleneksel konumu ve rolünün

⁴⁵³ Aktaş, 2013: 43.

⁴⁵⁴ Kavaz, 2018: <https://www.timeturk.com/analiz-dogu-akdeniz-deki-enerji-denklemi/haber-966278> (erişim tarihi: 09.07.2019).

⁴⁵⁵ Kirazlı, 2018: <http://www.gercek hayat.com.tr/dosya/enerji-alaninda-tek-paydas-turkiye/> (erişim tarihi: 09.07.2019).

önemli avantajlar sağlayabileceği düşünülmektedir.⁴⁵⁶ Bunun yanında Türkiye'nin enerji kaynaklarının taşınması ve taşıma/nakil hatlarının projelendirilmesi, inşası ve işletilmesi konusundaki Mavi Akım, Kerkük Ceyhan, BTC gibi tecrübeleri ve sahip olduğu nakil alt yapısı, Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda bu kaynakların aktif hale getirilmesinde önemli imkânlarla sahip olma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Bunun yanında Türkiye'nin bölgesindeki en büyük fosil yakıt tüketicilerinden birisi olması, Türkiye'yi bölgede keşfedilen kaynaklar için çok önemli bir pazar haline getirmekte ve Türkiye'nin tüketici rolü ile bölgede oluşan yeni denklemlerde güçlü bir şekilde yer almasına imkân tanımaktadır.⁴⁵⁷

Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının keşfedilmesi, Kıbrıs meselesinin geçmişten gelen sorunlar bağlamından çıkarak enerji kaynaklarının adil ve dengeli paylaşımı bağlamında yeniden ele alınmasına yol açmaktadır. Büyük bir enerji açığı olan Avrupa'nın güvenli yollardan gelecek enerji kaynaklarına olan bağımlılığı Türkiye'nin uzun dönemde elini güçlendirmektedir. Çünkü 1990'lı yıllardan bu yana güvenli enerji geçiş ülkesi politikasını başarı ile uygulayan Türkiye, halen inşası devam eden ve doğudan batıya enerji naklinin en önemli taşıma hatları olan petrol ve doğal gaz boru hatlarının merkez ülkesi konumundadır.⁴⁵⁸ Türkiye, AB'ye katılmak için aday ülke olmanın yanı sıra, büyük bir enerji ithalatçısı olup aynı zamanda Kafkasya, Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve Orta Asya'dan Avrupa'ya taşınan doğal gaz için önemli bir transit ülke olma potansiyeline de sahiptir. Bu nedenle, Güney Gaz Koridorunun Trans Anadolu boru hattının inşasıyla geliştirilmesi konusunda Türkiye'nin rolü hayati önem taşımaktadır. AB, Türk gaz ve elektrik piyasalarının Birliğin iç enerji piyasası ile entegre edilmesini sağlamak için Türkiye ile işbirliği yapmaktadır. Türkiye ayrıca, Enerji Topluluğu ve Avrupa Elektrik İletim Sistemi Operatörleri Ağı (ENTSO-E) içerisinde gözlemci olarak yer almaktadır. 16 Mart 2015 tarihinde AB ile Türkiye arasında Yüksek Düzeyli Enerji Diyaloğu başlatılmıştır.⁴⁵⁹ Bu alandaki ilk toplantı 28 Ocak 2016 tarihinde düzenlenmiştir.⁴⁶⁰ Bunun yanında İsrail ile yürütülmekte olan İsrail enerji kaynaklarının piyasalara açılması görüşmeleri Türkiye'nin enerji geçiş ülkesi (enerji hub) politikasının önemini artırmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren Kıbrıs meselesini enerji ihtiyacı çerçevesinde ele almaya başlayan Avrupa Birliği'nin güvenli enerji kaynaklarına ulaşımı açısından Türkiye'nin bu politikası en sağlıklı çözümlerden birisi olarak görünmektedir. Dolayısıyla

⁴⁵⁶ İncekaya, 2019: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-dogu-akdenizde-proaktif-iliskiler-yurutmeli/1501920> (erişim tarihi: 09.07.2019).

⁴⁵⁷ <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol-Boru-Hatlari> (erişim tarihi: 09.07.2019).

⁴⁵⁸ Sandıklı, 2016: <http://www.bilgesam.org/incele/2316/-dogu-akdeniz-deki-enerji-kaynaklari-ve-etkilerinehuby> (erişim tarihi: 09.07.2019).

⁴⁵⁹ Ercan, 2011: 3.

⁴⁶⁰ <https://www.avrupa.info.tr/tr/enerji-alaninda-ab-ve-turkiye-isbirligi-59> 19.06.2019.

ilerleyen dönemlerde Türkiye ile AB'nin Kıbrıs sorununun çözümünde Türkiye'nin Kıbrıs tezlerine zarar vermeyecek bir noktada buluşması yüksek bir ihtimal olarak görünmektedir. Bunlara ek olarak Ukrayna Krizi nedeniyle AB'nin Rusya kaynaklı enerji kaynaklarına ulaşımının güvenli olmaktan uzaklaşması, Orta Doğu bölgesinde Suriye, Irak gibi istikrarsızlaşan ülkelerde yaşanan problemler ve terör sorununun Orta Doğu enerji kaynaklarına ulaşımı zorlaştırması ve diğer başka sorunların enerji arz güvenliğini tehdit etmesi, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına güvenli ulaşımı önemli kılmaktadır. Bölgedeki istikrarlı siyasi yapısı ve enerji nakil hatları konusundaki güçlü alt yapısı ile Türkiye'de işlenecek enerji kaynaklarının Avrupa'nın geleneksel enerji kaynaklarına önemli bir alternatif oluşturacağı ileri sürülmektedir. Uzun vadede enerji arz güvenliği probleminin Türkiye'nin elini güçlendirmektedir ve bu durum keşfedilen kaynakların yeni bir şekil verdiği Kıbrıs Sorunu'nun çözümünde Türkiye'nin pazarlık masasındaki konumunu etkileyecektir. Özellikle Türkiye'nin enerji arz güvenliği konusunda atacağı adımların taraf ülkelerin konuya yaklaşımını etkileme potansiyeli bakımından önem taşımaktadır.⁴⁶¹

Doğu Akdeniz keşifleri, Adalar sorunu ve Kıbrıs Sorunu ile ilişkilerin hep gergin olduğu Yunanistan Başbakanı Aleksis Çipras, 5-6 Şubat 2019 tarihlerinde Türkiye'ye bir çalışma ziyareti gerçekleştirmiştir. Dördüncü kez Türkiye'ye gelen Çipras, Heybeliada Ruhban Okulu'nu ziyaret eden ilk Yunanistan Başbakanı olarak tarihe geçmiştir. İki ülke arasında yıllardır süren Ege Sorunu, Kıbrıs Sorunu, karşılıklı azınlık sorunları (Türkiye Rumları ve Batı Trakya Türkleri) ve Doğu Akdeniz doğal gaz kaynaklarının paylaşımı gibi stratejik konularda bu ziyaretle önemli bir mesafe kat edilememesine rağmen, güvenikleştirmenin hedef kitlesi olan kamuoyuna olumlu bir portre çizilmiştir.⁴⁶² Yunanistan Başbakanı Aleksis Çipras, ziyaretinin hemen öncesinde yayınladığı Twitter mesajlarında, göç, ekonomi, enerji ve Orta Doğu'daki gelişmeler gibi konularda Türkiye-AB diyalogunun önemine vurgu yapmış ve Ankara'yı Ege ve Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuka uygun davranmaya davet etmiştir. Aslında bu ziyaretin temelinde iç politikadaki karışıklıklar sebebiyle kamuoyundan destek alma amacı yatmaktadır. İki ülkede de seçim öncesi yapılan bu ziyaret hem ulusal hem uluslararası kamuoyunun desteğini alma amacındadır.⁴⁶³ Solcu Çipras, Heybeliada Ruhban Okulu ziyaretiyle Ortodoks muhafazakâr tabana yönelik hoş bir açılım yaparken, Batı kamuoyunda demokrasiden uzaklaştığı ve otoriter bir lider olduğu

⁴⁶¹ Orhun, F.Ç. (2017) 'Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri' Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi 36-54

⁴⁶² <http://politikaakademisi.org/2019/02/07/yunanistan-basbakani-aleksis-ciprasin-turkiye-ziyareti/> (erişim tarihi: 09.07.2019).

⁴⁶³ Günaydın, 2019: <https://tr.euronews.com/2019/06/21/yunanistan-basbakan-cipras-ab-turkiyeye-acik-bir-mesaj-verdi-dogu-akdeniz-dogal-gaz-kibris> (erişim tarihi: 09.07.2019).

yorumları yapılan Cumhurbaşkanı Erdoğan da, Yunanistan gibi Türkiye'nin ezeli bir rakibi karşısında bile diplomatik jestler yapabilen reformist bir lider olduğu algısını yaratmaya çalışmıştır. Buna karşın görüşmelerde, iki ülkenin ticari ve siyasi ilişkilerini yavaş yavaş geliştirmeleri dışında hiçbir ciddi soruna kalıcı çözüm bulunamamıştır. Ege Sorunu, Kıbrıs Sorunu, azınlıkların durumu ve son yıllarda ortaya çıkan yeni bir ihtilaf konusu olarak Doğu Akdeniz enerji kaynakları sorunu hala çözümsüz alanlardır.⁴⁶⁴

Doğu Akdeniz'de AB Türkiye ilişkilerinin analizi, enerjinin güvenlikleştirilmesinin kanıtıdır. Enerjide aynı AB gibi dışa bağımlı Türkiye için Doğu Akdeniz kaynaklarının önemi tartışılmazdır. Ama Türkiye'nin Doğu Akdeniz keşiflerinden sağlayacağı yarar ve enerji koridoru olma ihtimali güvenliğe ulusal ve uluslararası düzeyde farklı farklı bakan AB için tehdit oluşturmaktadır. Güvenlikleştirici aktörlerin hedef kitleleri enerjiyi bir tehdit olarak sunmaları ve güvenlikleştirmelerinin üzerine Türkiye, AB ilişkilerinde Doğu Akdeniz ayrı bir başlık olarak yer almaktadır. Buna rağmen Türkiye'nin AB enerji güvenliğinin sağlanmasında göz ardı edilemez bir yeri olduğu açıktır.

---

⁴⁶⁴ <http://politikaakademisi.org/2019/02/07/yunanistan-basbakani-alexis-ciprasin-turkiye-ziyareti/> (erişim tarihi: 08.04.2019).

SONUÇ

Enerji güvenliğinin ulusal stratejinin bir parçası haline gelmesi ile önemi pekişmiştir. Dünya ekonomisinin en gelişmiş sekiz ülkesinin yer aldığı G8 zirvelerinde bile ana başlık enerji güvenliği olmuştur. Enerji güvenliği çok ince bir çizgide yer alır ve yüksek fiyatlar (ki geçtiğimiz yıllarda enerji kaynakları fiyatları ikiye katlanmıştır), terörizm, istikrarsızlık, üretici ulusların milliyetçi eğilimleri, kaynak yetersizliği, jeopolitik rekabet gibi faktörlerden etkilenmektedir.

Gelişen teknoloji ile birlikte yenilenemez enerji kaynaklarına muhtaç olan dünya enerji piyasası yetersiz kaynak problemi ile karşılaşmıştır ve hatta enerji güvenliği endişeleri sadece petrol ve doğal gazla yönelik değil, örneğin elektrik üreten sistemlerin yetersizliği de enerji güvenliği tehdidi olarak nitelendirilmiştir.

Küreselleşme ile kırılabilirlik oranı yükselen uluslararası politikada enerji güvenliğine ilk tehdit 1973 krizi ile gelmiştir. 2006 Rusya-Ukrayna gaz anlaşmazlığı ile geçici olarak Avrupa'nın kaynağının kesilmesi, aynı dönemde İran'ın fiyatları yükselterek bir petrol krizi çıkarma çabası, In-Amenas gibi petrol tesislerine yönelik terör saldırıları enerji güvenliğinin önemini altını çizen olaylardır. Bu olaylar enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesinde AB'ye öncü olmuştur. Rusya 2000'li yıllara kadar Orta Doğu kaynakları haricinde AB için güvenilir bir enerji tedarikçisi olmuştur. Fakat Yirmi birinci Yüzyılda endüstrinin temel maddelerinden olan enerjinin birçok devlet için ulusal güvenliğin bir parçası haline gelmesiyle enerji bir dış politika aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Neticesinde Rusya enerji kaynaklarını bir silah olarak kullanarak üzerindeki kontrolü arttırmış ve enerji güvenliği AB gündeminin en başına taşınmıştır. Halbuki hem AB hem Türkiye için ana tedarikçi birçok boru hattı güzergahı ile Rusya olmuştur.

Enerji arz güvenliği AB enerji politikasının temel amaçlarından biridir. Siyasi ve ekonomik bloklardan kopmuş bir dünya içerisinde gelişmiş olan enerji piyasası, enerji arzı güvenliğini mecbur kılmaktadır. Enerji politikası, AB dış ticaretinin, dış ilişkilerinin, güvenlik politikasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. AB Doğu Akdeniz ve Afrika'da ki üretici ülkelerle diyaloguna aktif yatırım arz çeşitliliği enerji stratejisini desteklemektedir.

Enerji kaynağı çeşitlendirmede enerji nakil hatlarının önemi yadsınamaz boyuttadır. Güvenli bir enerji nakil güzergahına sahip olmak enerji güvenliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Türkiye'de sahip olduğu konum sayesinde enerji üreten ülkelerle, enerji ithal eden devletler arasında bir enerji koridoru/enerji terminali rolü üstlenmektedir. 2000'lerden itibaren dış politikasında enerjiye ağırlık vererek büyük uluslararası projelerin gerçekleştirilmesinde sahip

olduğu coğrafya avantajını kullanmaktadır. Örneğin BTC Boru Hattı enerji koridoru fikrinin gerçekleşmesinin mümkün olduğunu gösteren öncü bir projedir. BTC ve beraberindeki birçok boru hattı ve boru hattı projesi hidrokarbon kaynaklarının Türkiye üzerinden güvenli, bir şekilde Avrupa'ya taşınmasının göstergesidir. Orta Asya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz kaynaklarının Avrupalı pazarlara taşınmasında Türkiye'nin en rasyonel ve ekonomik yol olduğu tartışılmazdır.

Doğu Akdeniz'de keşfedilen gazın en kısa ve güvenli yoldan taşınması için planlanan ve ön hazırlıkları yapılan East-Med projesi ilgili otoriteler tarafından yüksek maliyeti nedeniyle hayata geçirilememektedir. AB bölgede mevcut siyasi, ekonomik ve güvenlik konusundaki istikrarsızlığın yanı sıra doğal gaz endüstrisindeki iç yapısal değişiklikleri çözmek zorunda kalacaktır. Ne İsrail ne de Kıbrıs büyük ölçekli doğal gaz projeleri geliştirme konusunda herhangi bir deneyime sahip değildir. Bölgede bir enerji koridoru olmayı hedefleyen Türkiye için, transfer projeleri ihtilaflıdır. Böyle bir konjonktürde AB gerekli tedbirleri almaktan uzak görünmektedir.

AB enerji politikası, 1970 enerji krizi ile başlayan enerji bağımlılığı ve enerji tedarikçileriyle ilişkiler konusundaki güvensizlik söylemini varoluşsal bir tehdit olarak vurgulamaktadır. Daha fazla entegrasyona ihtiyaç duyan AB bu konuda olağanüstü tedbirler almayı meşru kılmayı amaçlamış, enerjiyi bir güvenlik konusu olarak inşa etmiştir. Ortak bir enerji politikası oluşturmada yetersiz kalan AB enerji konusunda hararetli tartışmalarla ortak enerji politikası oluşturulması çağrısında bulunmuş ama henüz yeterli desteği alamamış, güvenlikleştirme başarıya ulaşamamış, AB üye devletleri güvenlik çerçevesinde ortak enerji politikasını meşrulaştırmaya isteksiz davranmıştır.

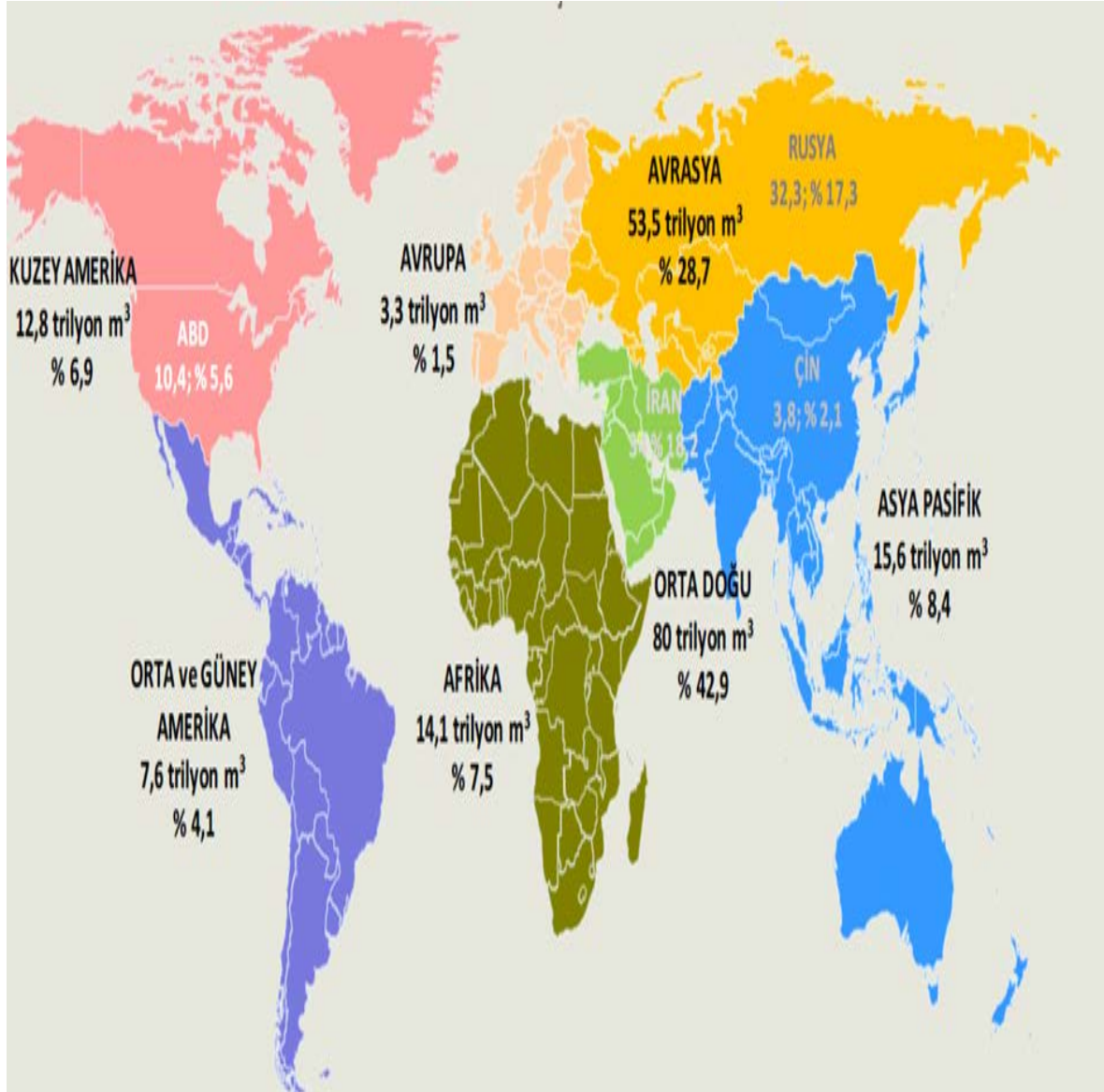
Arz güvenliği tehdidi ile AB'nin ortak enerji politikası geliştirmesi için güvenli hale getirilen enerji, daha fazla entegrasyon için bir gerekçe olarak kullanılmasına rağmen, üye devletlerin egemenliklerini paylaşım konusunda direnmeleri sonucu enerji güvenliğine yönelik tedbirler alınamamıştır. Bu görünür paradoksun aşılması, sadece enerji kaynaklarının güvenlik kaygısı olup olmadığı konusunda anlaşmaya değil, aynı zamanda ne tür güvenlik kaygıları olduğuna dair anlaşmaya da gereksinim duyacaktır. Artan gaz talebi, her üye devlette güvensizlik – güvenlikleştirme veya riskten korunma gibi farklı yönetim modları ile şartlandırılmıştır. Bu sebeple Avrupa Komisyonunun AB enerji birliği teklifi gibi daha fazla entegrasyon çabası sınırlı kalmaktadır.

Kıbrıs Rum Kesimi'nin bölgede doğalgaz arama çalışmalarını başlatması Türkiye için zaten güvenlikle doldurulmuş bir alan olan Kıbrıs sorununu yeni bir alana taşımıştır. Daha önce askeri ve siyasi olarak güvenlikleştirilen Kıbrıs bu kez enerji güvenliği konusu olarak

güvenlikleştirilmiştir. Bunun görünen sebebi Rumların tek başına arama çalışmalarına başlaması ve rezervlerden doğacak refahı adanın kuzeyiyle paylaşmayacak olmasıdır. Türk karar vericileri söylemler aracılığıyla hem kendi hem de KKTC kamuoyunu söylemler aracılığıyla ikna ederek Doğu Akdeniz’de olağanüstü girişimlerde bulunabilmiştir. Türkiye diğer yandan bölgede bir süredir sorunlar yaşadığı İsrail’in Rumlarla yaklaşmasından ve enerji konusunda işbirliği yapması ihtimalinden ötürü tehdit algılamasına sahip olmuştur. Mavi Marmara hadisesiyle bölgeyi olağanüstü hal uygulamaları için mümkün hale getirmiştir. Türkiye’nin tehdit algılamasındaki asıl sebep Doğu Akdeniz’deki egemenlik meselesidir. Türkiye süreç içerisinde egemenlikle ilgili bazı kazanımlar elde etmiştir. KKTC ile yapılan Kıta Sahaneliği anlaşması KKTC’nin yetki alanlarının bir kısmını Türkiye ile paylaşmasını sağlamıştır. Türkiye bölgede donanmasını dolaştırmasını uluslararası kamuoyuna meşru bir zeminde anlatmaya çalışmıştır. Bu kazanımlar güvenlikleştirme sürecinin başarılı bir şekilde yürütülmesinin bir sonucudur. Türkiye ve KKTC halkları söz edimleri vasıtasıyla meselenin aciliyetine yönelik ikna edilmişler ve Türkiye bu sayede bölgede olağanüstü politikalar izleyebilmiştir.

AB, Rusya’ya karşı enerji güvenliğini güvenlikleştirerek, enerji arzını çeşitlendirme ve ortak bir enerji politikası üretme yolunu izlemiştir. Enerji arzını çeşitlendirme politikalarında bir potansiyel olarak Doğu Akdeniz bölgesi enerji kaynakları görülmüş lakin burada da Türkiye’ye karşı bir güvenlikleştirme oluşturularak; keşfedilen gazın AB’ye taşınmasında en uygun maliyetli ve istikrarlı transfer ülke Türkiye olmasına rağmen, AB üyesi GKRY ve Yunanistan üzerinden transferine yönelik projeler tasarlanmaktadır. Bölgede doğal hakları ihlal edilmeye çalışılan KKTC ve Türkiye olmaksızın bir düzen kurulması uluslararası hukuka aykırıdır. Bölgede istikrarın sağlanması ve doğal gazın Avrupa’ya transferi için Türkiye’nin de katıldığı şartlarda işbirliğine gidilmesi şarttır.

EKLER

Ek 1: 2014 yılı dünya kanıtlanmış doğal gaz rezervleri dağılımı⁴⁶⁵

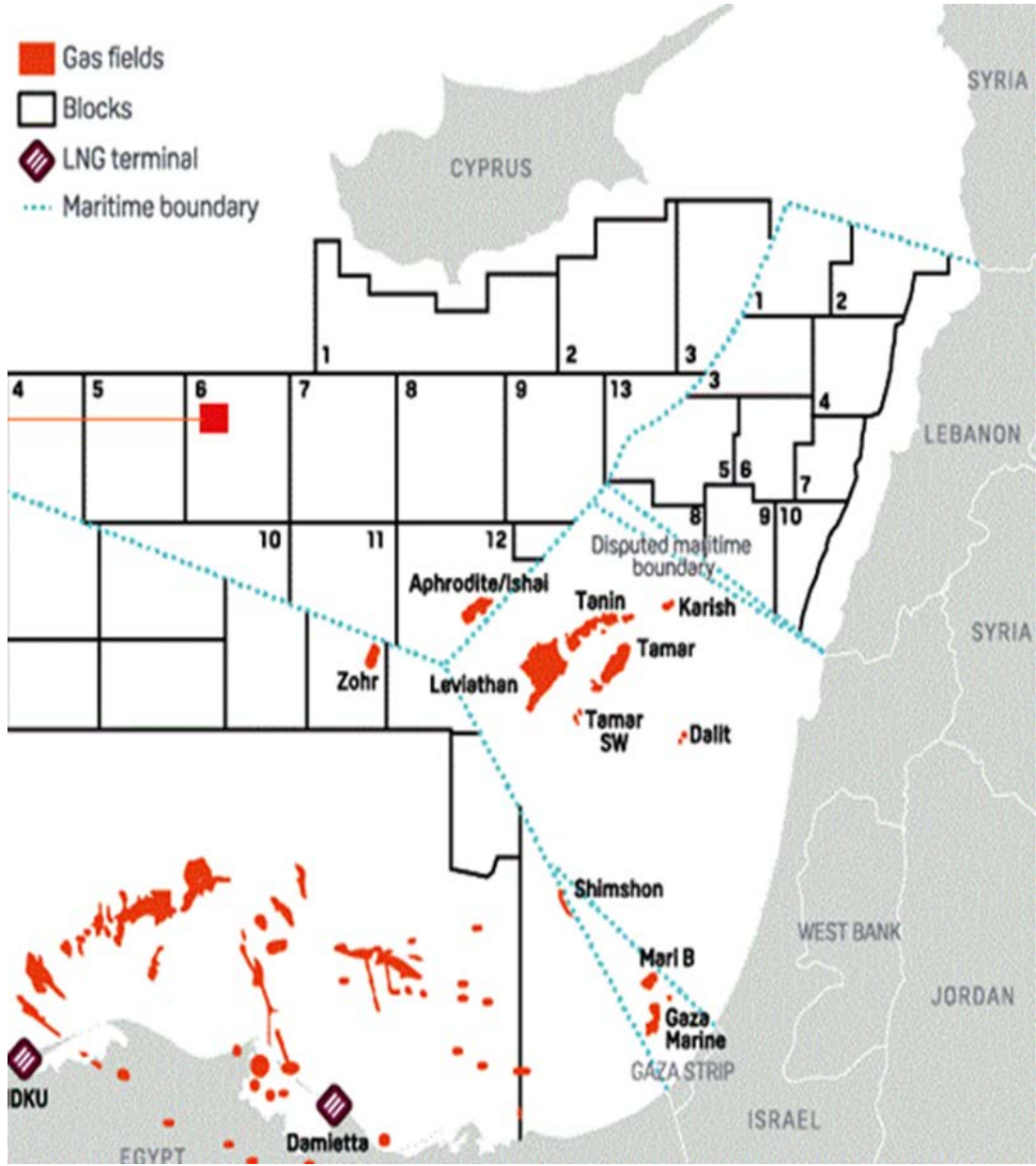
⁴⁶⁵https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FSekt%C3%B6r%20Raporu%2FTP_HAM_PETROL-DOGAL_GAZ_SEKTOR_RAPORU_2015.pdf (erişim tarihi: 25.04.2019).

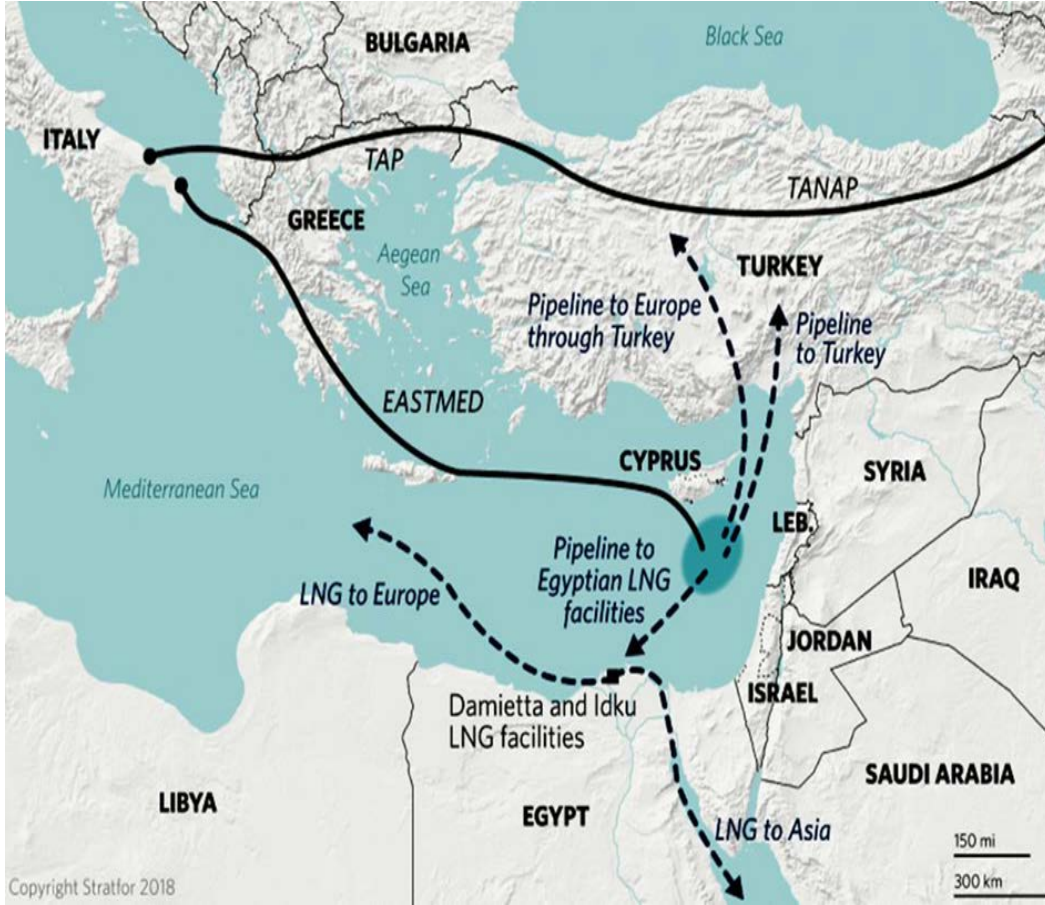
Ek 2: Keşfedilen Hidrokarbon Kaynakları Yatakları⁴⁶⁶

⁴⁶⁶ https://www.google.com/search?q=do%27de+ke%259Ffedilen+petrol+ve+do%259Falgaz+rezerv+yerleri&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiw9ujD467iAhUx2aYKHZJzBOgQ_AUIDigB&biw=1360&bih=657#imgrc=o5OtlIQSBogtM: (erişim tarihi: 15.04.2019).

Ek 3: Doğu Akdeniz'de Doğal Gaz Sahaları ve Arama Alanları⁴⁶⁷

⁴⁶⁷ https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/9a30643920bb533_ek.pdf (erişim tarihi: 02.05.2019).

Ek 4: Doğu Akdeniz'de Keşfedilen Kaynakların Potansiyel İhraç Yolları⁴⁶⁸

⁴⁶⁸ https://www.researchgate.net/figure/Potential-Export-Routes-for-Eastern-Mediterranean-Stratfor-Worldwide-View-2018_fig13_329453610 (erişim tarihi: 26.04.2019).

Ek 5: East-Med Boru Hattı Projesi⁴⁶⁹

⁴⁶⁹ Gözügüzelli, 2019:6.

KAYNAKÇA

- Adamides, C. (2014)." Energy in Security And The Impact On Securitization Relationships In The Eastern Mediterranean". *Cyprus Center for European and International Affairs*, 1-4.
- Agency, I. E. (2017). 'World Energy Balances: Overview'. *International Energy Agency*. 1-100
- Akgül, S., ve Burucu, H. (2013). "Petrol ve Doğal Gaz Fiyatları Arasındaki İlişki". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 453-468.
- Aktaş, A. (2011). "Güvenlikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşüm". *Sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 7-47.
- Aktaş, S. (2013). 'Doğu Akdeniz'de GKRY-İsrail Yakınlaşmasının Türkiye Açısından İncelenmesi'. *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, 1-127.
- Alpöge, A. (2011). "Ekolojik Çağın Eşiğinde Ulaşım". *TMH*, 39-50.
- Alptekin, G. (2015). "Akdeniz Enerji Keşiflerinden Sonra Akdeniz Uyumu Fırsatı ve Bölge Devletlerinin Politikaları (2009 – 2015)". *BİLGESAM*, 523-542
- Altay, H. ve Nugay, U. (2013). "Orta Doğu Bölgesi Enerji Kaynaklarının 21. Yüzyıl Dünya Ekonomisi İçin Stratejik Önemi". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-35.
- Altuner, G. (2015). ' Kıbrıs'ta Yeni Bulunan Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorunu Çözümüne Etkisi'. *İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, 1-78.
- Anlar, A. (2017). "Farklı Bakış Açuları İle Enerji Güvenliği Üretici, Tüketici ve Transit Ülkeler: Türkiye Örneği". *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 60-88.
- Arends, J. F. (2009). "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları". *Uluslararası İlişkiler Akademik dergisi*, 3-33.
- Arslan, T. (2017). "Avrupa Birliği'nin Enerjide Rusya'ya Bağımlılığı Sorunsalında: Türkiye ve Doğu Akdeniz". *Yüksek Lisans Tezi Ufuk Üniversitesi*, 1-140.
- Ataman, M. (2009). "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti". *Alternatif Politika*, 1-41.
- Aydın, M. (1996). "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71-115.
- Baran, Z. Ve Tuohy, E. (2006). ' Energy Security: Ukraine's Existential Challenge'. *Washington D.C., Hudson Institute*, 6-27.

- Bakan, D. Z. (2007). "Soğuk Savaş Sırasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları". *21. yüzyıl dergisi*, 35-50.
- Bakırtaş, İ., ve Tekinşen, A. (2004). "Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 83-100.
- Balkal, U. B. (2009). "Doğu Akdeniz'deki Deniz Alanlarında Jeopolitik Değişimler ve Türkiye'ye Yansımaları". *Yüksek Lisans Tezi Ufuk Üniversitesi*, 1-102.
- Balkaş, Ö. (2019). "Doğu Akdeniz'de Doğal Gaz Keşifleri, Pazarlama Senaryoları, Enerji Güvenliği ve Jeopolitika". *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 1-38.
- Baylis, J. (2008). "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı". *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 69-85.
- Bayraç, H. N. (2010). "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 115-142.
- Baysal, B. ve Lüleci, Ç. (2011). "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi". *Güvenlik Stratejileri dergisi*, 61-96.
- Baysol, E. (2012). "Bölgeselleşme Olgusu Çerçevesinde Doğu Akdeniz'in Yenilenen jeopolitiği". *Doktora Tezi. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü*, 1-193.
- Baysoy, E. (2009). "Rusya, AB, ABD İlişkileri Bağlamında Enerjinin Ekonomi Politikası ve Küreselleşmenin Jeopolitiği". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 59-82.
- Bayraklı, E. ve Boyraz, H. M. (2016). 'Türkiye'nin Kıbrıs Politikası'. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*, 397-418.
- BP. (2017). BP Statistical Review OF World Energy. *US Securities and Exchange Commission*.
- Brauch, H. G. (2008). "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü". *Uluslararası ilişkiler Akademik dergisi*, 1-47.
- Bogdan M. P. (2012). "EU – Russia Energy Dialogue: Between Cooperation and Conflict". *Monitor Strategic*, 81-93.
- Çıkrıkçı, T. (2014). "Realizmin Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'in Güvenliği ". *Bilge Strateji*, 526-539.
- Dilek, M. S. (2012). "Akdeniz'de Yaşanan Güvenlik Sorunu ve Büyük Güçlerin Politikası". *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 1519-1540.

- Ercan, M. (2011). 'Avrupa Birliği'nin Enerji Politikasında Türkiye'nin Önemi'. *Akademik Bakış Dergisi*, 1-11.
- Fischendler, I. ve Nathan, D. (2014). 'In The Name Of Energy Security: The Struggle Over The Exportation Of Israeli Natural Gas'. *Energy Policy*, 152-162.
- GalLuftand, A. K. (2004). "Terrorism Goes To Sea". *Forreign Affairs*, 56-98.
- Göllüce, E. ve Engin, C. (2015). '2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye Üzerine Yansımaları'. *KSU İİBF Dergisi*, 27-40.
- Gözügüzelli, E. (2019). "Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Faaliyetleri ve Projeler". *Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 1-21.
- Güneş, M. ve Aslan, T. (2018). 'Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı'. *International Journal of Humanities and Education*, 32-60.
- Gül, M. (2016). "Güvenlikteki Kavramsal Değişim ve Türkiye'nin Güvelik Yaklaşımı ve Politikalarına Etkileri". *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 303-320.
- Judge, A. ve Moltby, T. (2017). 'European Energy Union? Caught Between Securitisation And 'Riskification''. *European Journal of International Security*, 179-202.
- Kara, M.ve Tayfur, L. ve Basık, H. (2009)." Küresel Ticarete Lojistik Üstlerin Önemi ve Türkiye". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 69-84.
- Karagöl E.T. ve Özdemir B.Z. (2017). 'Türkiye'nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz'in Rolü'. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 1-66
- Kaun, V. (2018). "European Narratives On Eu's Energy Security Vıs-À-Vıs Russian Natural Gas". *Department of Social Sciences and Philosophy*, 1-71.
- Kedikli, U. ve Deniz, T. (2015). "Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı". *Alternatif Politika Dergisi*, 399-424.
- Kesbiç, C.Y. ve Şimşek, H. (2001). 'Avrupa Birliği Ortak Enerji Politikası'. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 1-19.
- Keskin, M. H. (2006). "Stratejik Açıdan Avrupa Birliği Enerji Politikası ve Uluslararası Güvenlik Sistemine Etkisi". *Doktora Tezi Dokuz Eylöl Üniversitesi*, 1-380.
- Khrushcheva, O. (2011). "The Creation of an Energy Security Society as a Way to Decrease Securitization Levels between the European Union and Russia in Energy Trade". *Journal of Computer And Education Research*, 216-230.
- Kırchner, E. ve Berk, C.(2010) "European Energy Security Co-Operation: Between Amity And Enmity". *Journal of Comman Market Studies*, 859-880.
- Kızılkaya, E., ve Engin, C. (2004). "Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeo-Ekonomik Mücadele". *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 197-204.

- Koday, Z. (1998). 'Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi'. *Türk Coğrafya Dergisi*, 419-428.
- Kolb, R. W. (2012). 'The Natural Gas Revolution and Central Asia'. *The Journal of Social, Political, and Economic Studies*, 141-180,
- Koç, E. ve Şenel, M. C. (2013). "Dünyada ve Türkiye’de Enerji Durumu - Genel Değerlendirme". *Mühendis ve Makine dergisi*, 32-44.
- Kurban, S. ve Gündüz, A. (2018). ' Tarihselliği İçinde Çok Boyutlu Bir Mücadele Alanı Olarak Kıbrıs Sorunu'. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 470-494.
- Kutlay, M. (2012). "Yeni Türk Dış Politikası”nın Ekonomi Politikası: Eleştirel Bir Yaklaşım". *Uluslararası İlişkiler Akademik dergi*, 101-127.
- Kütükçü, M.A. ve Kaya, İ. S. (2016). ' Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz’deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye’nin Hukuki Durumu'. *Batman University Yaşam Bilimleri Dergisi*, 81-96.
- Marketos, T. N. (2017). "Eastern Mediterranean Energy Geostrategy on Proposed Gas Export Routes". *Foundation pour la Recherche Strategique*, 102-110.
- Metais, R. (2013). " Ensuring Energy Security in Europe: The EU between a Market-based and a Geopolitical Approach". *EU Diplomacy Papers*, 1-32.
- Miş, N. (2011). "Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi". *Dergipark*, 345-383.
- Natorski, M., ve Surrallés, A. H. (2008). "Securitizing Moves To Nowhere? The Framing of the European Union’s Energy Policy". *Journal of Computer And Education Research*, 71-89.
- Nyman, J. (2014). ' ‘Red Storm Ahead’: Securitisation of Energy in US–China Relations’. *Millennium: Journal of International Studies*, 43-65.
- Oğuztimur, S. (2008). "Denizyolu Yük Taşımacılığında Küresel Liman Rekabet Koşullarının Rekabet Koşullarının Mersin Limanı Örneğinde Değerlendirilmesi". *Doktora Tezi Yıldız Teknik Üniversitesi*, 1-276.
- Oktay, E. ve Çamkıran, R.F. (2006). 'Avrupa Birliği’nin Enerji Güvenliği Açısından Türkiye’nin Önemi’. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 153-173.
- Okur, N. (2008). ' Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sosyal Devletin Geleceği'. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Siyaset Bilimi) Doktora Tezi*. 1-135.
- Olçar, K. (2011). "Uluslararası Çatışmaların Enerji Politik Analizi". *Güvenlik Stratejisi dergisi*, 93-127.

- Opçin, A. (2015). "Natural Gas - A Game Changer In The Cyprus Conflict? ". *Yüksek Lisans Tezi. Sabancı Üniversitesi*, 1-93.
- O'reilly, C. (2008). "Primetime Patriotism: News Media and the Securitization of Iraq". *Journal Of Politics And Law*, 69-103.
- Orhun, F. Ç. (2017). ' Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri'. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 36-54.
- Özer, M. A.ve Ayhan, U. ve İrdem, İ. (2017). "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Bölgesel Güvenlik". *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 167-187.
- Özgen, C. (2013). "Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekatı". *Akademik ORTA DOĞU*, 101-115.
- Özcan, A.B. (2011). " Uluslararası Güvenlik Sorunları ve ABD'nin Güvenlik Stratejileri". *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 445-465.
- Özcan, S. (2015)." Evolution Of The European Union's Energy Securitization Process: Analysis Of The European Discourses To The Energy Crises Of The 1973/1979 Oil Crises And The 2006/2009 Natural Gas Crises". *Faculty of Sociology at Bielefeld University* , 1-15.
- Öztürk, M. Yüksel, Y. E. (2011) 'A Bridge between East and West: Turkey's natural gas policy Energy Policy' *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 4286-4294.
- Öztürk, S. ve Saygın, S. (2017). 'The Economic Effects Of The 1973 Oil Crisis And Stagflation Case'. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-12.
- Özpek, B. B., & Şantana, N. (2010). "A.B.D ve Türkiye'de Geçmişten Günümüze Güvenlik Çalışmaları". *Ortadoğu Etütler*, 75-144.
- Plessix, C. d. (2011). "The European Union and Israel". *Bulletin du Centre de recherche français à*, 1-19.
- Pirani, S. (2007). 'Ukraine's Gas Sector'. *Oxford Institute for Energy Studies*, 99-103,
- Radoman, J. (2007). "Securitization Of Energy As A Prelude To Energy Security Dilemma". *The Central and Eastern European Online Library*, 1-10.
- Ratner, M. (2013) 'Europe's Energy Security: Options and Challenges to Natural Gas Supply Diversification'. *Congressional Research Service Report for Congress*, 1-29.
- Sancak, K. (2013). "Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü". *KTÜ Sosyal Bilimler enstitü dergisi*, 124-134.
- Sandal, E. K., Karabulut, M., & Gürbüz, M. (2005). "Sosyo-Ekonomik Kriterler Bakımından Türkiye'nin Konumu ve Avrupa Birliği" . *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-14.

- Sandıklı, A. ve Emeklier, B. (2011). "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm". *Bilge İnsanlar Stratejik araştırma dergisi*, 1-68.
- Sevim, C. (2012). "Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği". *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 4378 - 4391.
- Seppanen, O . (2006) 'Ventilation and Performance in Office Work'. *International Journal of Indoor Environmet and Health* 28-36.
- Şahin, İ. (2016). "İngiltere'nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs". *Internationaljournalof Social Sciences*, 149-176.
- Şanlı, S. (2012). "Uluslararası İlişkiler Bağlamında Güvenlik ve Strateji Boyutunda Akdeniz". *Yüksek Lisans Tezi Atılım Üniversitesi*, 1-144.
- T. P. (2017). *Ham Doğal Gaz Sektör Raporu*. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı. Ankara.
- Tarakçı, N. (2014). ' İpek Yolundan Enerji Yollarına'. *Avrasta Etüdleri*, 155-170.
- Tamçelik, S., ve Kurt, E. (2015). "İsrail'in ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (Gkry) İzlediği Hidrokarbon Politikası ve Türkiye'ye Muhtemel Etkileri". *Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu*, 673-699.
- Tan, R. (2015). "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Çalışmalarına İlişkin Teorik Tartışmalar". *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1-11.
- Taner, A. C. (2018). "Mısır Keşfedilen Doğu Akdeniz Gaz Kaynakları Sayesinde Enerji Arz Güvenliği Sorunları Aşılması ve Doğal gaz İhracatçısı Ülkeler Konumuna Gelmesi". *Fizik Mühendisleri Odası Dergisi*, 1-5
- Tanrıverdi, A. (2013). "Gas Resources In The Eastern Mediterranean: Implications For Turkish Energy Policies". *Yüksek Lisans Tezi Fatih Üniversitesi* , 1-107.
- Telli, A. (2014). 'Rusya-Ukrayna Krizinin Enerji Güvenliğine Etkileri'. *BİLGESAM*, 369-383.
- Trenin, D. (2008). "Energy geopolitics in Russia-EU relations, Pipelines, politics and power: The future of EU-Russia energy relations". *CentreforEuropean Reform*, 21-48.
- Tüysüzoğlu, G. (2014). "Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Güvenlikleştirme Yaklaşımı". *Karadeniz Araştırmaları dergisi*, 87-109.
- Ural, A. (2009). "ABD'nin Enerji Hakimiyeti Teorisi ve Ortodoğu Projesi". *Akademik ORTA DOĞU dergisi* , 130-142.
- Ünay, S. (1998). "Yapısal realizm ve Ötesi". *Divan*, 207-216.
- Üste, R. B. (2007). "Siyaset Bilimi ve Üniversite Gençliği" . *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 201-220.

- Üstün, N. (2016). "Doğu Akdenizde Enerji Politikaları ve Kıbrıs Müzakerelerine Etkisi". *Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü. Konya Ticaret Odası*, 1-12.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company, Inc. , Philippines.
- Yaycı, D. C. (2012). "Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu Ve Türkiye". *Bilge Strateji*, 1-70.
- Yaylar, Y. (2013). "Uluslararası Güvenlik Ve Strateji". *Academia*, 1-14.
- Yergin, D. (2006). 'Ensuring Energy Security'. *Foreign Affairs*, 69-82.
- Yıldız, A. M. (2015). "Türkiye’nin Doğu Akdeniz’i Güvenlikleştirilmesi". *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1-25.
- Yılmaz, E. (2018). 'Doğu Akdeniz’de Enerji Çıkmazı'. *SETA*, 1-5.
- Yiangou, G. (2006). "European Energy Security: The Mediterranean Dimension". *Section Two: Political and Security Issues, Euro-Mediterranean Observatory*, 135-153.
- Yorkan, A. (2009). "Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası Ve Türkiye’ye Etkileri". *Bilge Strateji dergisi*, 24-39.
- Yorulmaz, M. (2014). "Değişen Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Değişmeyen Güvenlik Paradoksu" . *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 103-135.

İnternet Kaynakları

- Alpar, G. <https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/dogu-akdenizdeki-enerji-mucadelesinin-acisindan-muhtemel-sonuclari-kose-yazisi-9523> (erişim tarihi: 09.07.2019).
- Avrupa Birliğinin Tarihçesi, 2013: https://www.ab.gov.tr/_105.html (erişim tarihi: 21.02.2019).
- Atun, A. 'Rumların Doğalgaz Hikayesi', <https://avim.org.tr/Blog/RUMLARIN-DOGALGAZ-HIKAYESI-ENERJI-ENSTITUSU-08-03-2019> (erişim tarihi: 09.07.2019).
- Aydın, 'Türkiye İle Rusya Arasındaki Doğal Gaz İşbirliğinin Türkiye’nin Enerji Güvenliğine Etkisi’, https://www.researchgate.net/publication/301682253_TURKIYE_ILE_RUSYA_ARA_SINDAKI_DOGAL_GAZ_ISBIRLIGININ_TURKIYE'NIN_ENERJI_GUVENLIGI_NE_ETKISI (erişim tarihi: 22.02.2019).
- Buzan, B. 'People, States and Fear'. https://www.academia.edu/4780500/People_States_and_Fear_An_Agenda_For_Intern

- [ational Security Studies in the Post-Cold War Era - Barry Buzan?auto=download](#). (erişim tarihi: 23.12.2018).
- İskender, S. "Enerji Ağlarıyla Örülmüş Avrasya ve Türkiye'nin Önemi". <https://www.dunya.com/gundem/enerji-aglariyla-orulmus-avrasya-ve-turkiye039nin-onemi-haberi-64403> , (erişim tarihi: 11.11.2018).
- Demirci, M.C. 'Doğu Akdeniz'de doğal gaz bilmecesi, bölgede kilit ülke Mısır' <https://tr.euronews.com/2019/05/05/dogu-akdeniz-dogalgaz-bilmecesi-turkiye-nasil-etkilenecek-israil-kibris-misir-exxon-abd> (erişim tarihi: 22.05.2019).
- Edison, <http://www.edison.it/edison/export/sites/default/en/download/press-releases19nov2007> (erişim tarihi: 13.12.2017).
- Erbaş, 'Enerjinin Jeopolitiği: Karadeniz Enerji-Politiği Örneği' https://scholar.google.com.tr/scholar?start=10&q=enerji+politi%C4%9Fi&hl=tr&as_sdt=0,5 (erişim tarihi: 05.02.2018).
- Ercümen, M. 'Dünya'nın Enerji Görünümü'. https://insamer.com/tr/dunyanin-enerji-gorunumu_388.html, (erişim tarihi: 18.03.2019).
- Esen ve Şekeroğlu, 'Elveda Brexit: Avrupa Bütünleşmesi ve Tr-Avrupa İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler' [https://www.academia.edu/36603565/Alpan B. 2017 Brexit ve Avrupa Kimli%C4%9Fi_T%C3%BCrkiye_AB_%C4%B0li%C5%9Fkileri_Tart%C4%B1%C5%9Fman%C4%B1n_Neresinde_in_E.Esen_and_D.%C5%9Eekero%C4%9Flu_eds._Brexit_Elveda_Avrupa_%C4%B0ngiltere_nin_AB_den_Ayr%C4%B1lmas%C4%B1ndan_Sonra_Avrupa_B%C3%BCt%C3%BCnle%C5%9Fmesi_ve_T%C3%BCrkiye_AB_%C4%B0li%C5%9Fkilerinde_F%C4%B1rsatlar_ve_Tehditler_Ankara_Siyasal_Yay%C4%B1nevi](https://www.academia.edu/36603565/Alpan_B._2017_Brexit_ve_Avrupa_Kimli%C4%9Fi_T%C3%BCrkiye_AB_%C4%B0li%C5%9Fkileri_Tart%C4%B1%C5%9Fman%C4%B1n_Neresinde_in_E.Esen_and_D.%C5%9Eekero%C4%9Flu_eds._Brexit_Elveda_Avrupa_%C4%B0ngiltere_nin_AB_den_Ayr%C4%B1lmas%C4%B1ndan_Sonra_Avrupa_B%C3%BCt%C3%BCnle%C5%9Fmesi_ve_T%C3%BCrkiye_AB_%C4%B0li%C5%9Fkilerinde_F%C4%B1rsatlar_ve_Tehditler_Ankara_Siyasal_Yay%C4%B1nevi) (erişim tarihi: 21.02.2019).
- Güler, G. 'East-Med' projesi kime hizmet ediyor?' <https://www.tespam.org/east-med-projesi-kime-hizmet-ediyor/> (erişim tarihi: 22.05.2019).
- Günaydın, E. 'Yunanistan Başbakanı Çıpras: AB Türkiye'ye açık bir mesaj verdi', <https://tr.euronews.com/2019/06/21/yunanistan-basbakan-cipras-ab-turkiyeye-acik-bir-mesaj-verdi-dogu-akdeniz-dogalgaz-kibris> (erişim tarihi: 09.07.2019).
- Güney, A.N. 'Doğu Akdeniz'de Doğalgaz Bilmecesi, Bölgede Kilit Ülke Mısır', <http://www.bilgesam.org/incele/2297/-enerji-guvenligi--kritik-enerji-alt-yapisi-ve-turkiye/#.XSQ5Fz8zbcc> (erişim tarihi: 09.07.2019).

- Görgülü, ‘Avrupa Birliği’nin Enerji Arz Güvenliğinin Sağlanması’,
<http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/11180/227267.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (erişim tarihi: 22.02.2019).
- Hope, K. Troev, T. “Bulgaria taps into gas pipeline to end reliance on Russia”,
<http://www.ft.com/cms/s/0/4a63c326-70d6-11de> (erişim tarihi: 13.12.2017).
- İncekaya, G. ‘Türkiye Doğu Akdeniz’de proaktif ilişkiler yürütmeli’,
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-dogu-akdenizde-proaktif-iliskiler-yurutmeli/1501920>
- Kirazlı, H. ‘Enerji Alanında Tek Paydaş Türkiye’,
<http://www.gercekhayat.com.tr/dosya/enerji-alaninda-tek-paydas-turkiye/>
- Roma Antlaşması, <http://www.tuicakademi.org/roma-antlasmasi-1957/> (erişim tarihi: 02.02.2019).
- Sandıklı, A. ‘Doğu Akdeniz’deki Enerji Kaynakları ve Etkileri’,
<http://www.bilgesam.org/incele/2316/-dogu-akdeniz-deki-enerji-kaynaklari-ve-etkileri/#.XSRYFT8zbcc> (erişim tarihi: 09.07.2019).
- Shuckman, D. ‘Avrupa, Rusya’ya enerji bağımlılığından kurtulabilir mi?’
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140502_avrupa_rusya_enerji (erişim tarihi: 22.05.2019).
- Tiryakioğlu, M.B. ‘Doğu Akdeniz’de enerji denklemi -1’
<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-enerji-denklemi-1/1474137> (erişim tarihi: 11.12.2018).
- World Petroleum Resources Project, 2010 <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/> (erişim tarihi: 17.06.2018).
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/391852>(erişim tarihi: 28.03.2019).
- <http://enerjiensitüsü.de/2019/02/11/enerji-guvenliginde-hizla-yukselen-ulke-turkiye/> (erişim tarihi: 29.03.2019).
- <http://www.yeniduzen.com/dogu-akdeniz-enerji-ve-kibris-81812h.htm> (erişim tarihi:17.06.2018).
- <https://www.setav.org/avrupanin-dogu-akdeniz-yanlisi/> (erişim tarihi:08.04.2019).
- http://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye-_kkkc-kita-sahanligi-sinirlendirma-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa (erişim tarihi: 13.05.2019).
- <https://www.setav.org/avrupanin-dogu-akdeniz-yanlisi/> (erişim tarihi:08.04.2019).
- http://www.europarl.europa.eu/meps/en/28233/REBECCA_HARMS/all-activities/motions/6 (erişim tarihi: 14.05.2019).

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/231925> (erişim tarihi: 13.05.2019).

<http://www.tuicakademi.org/vestfalya-antlasmasi/> (erişim tarihi: 27.06.2018).

<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/emniyet> (erişim tarihi: 27.06.2018).

<https://www.google.com.tr/search?q=g%C3%BCvenlik+s%C3%B6zl%C3%BCk+anlam%C4%B1&oq=g%C3%BCvenlik+s%C3%B6zl%C3%BCk+anlam%C4%B1&aqs=chrome..69i57j0l5.6359j1j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8> (erişim tarihi: 27.06.2018).

<http://politikaakademisi.org/2012/08/07/uluslararasi-iliskilerde-guvenlik-algisi/> (erişim tarihi: 15.08.2018).

<http://www.stratejikanaliz.com/guc-dengesi/> (erişim tarihi: 24.07.2018).

<http://akademikperspektif.com/2015/03/16/kuresellesme-ekseninde-degisen-guvenlik-algisi/> (erişim tarihi: 09.07.2018).

<http://acikerisim.ikc.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11469/614/T000025.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (erişim tarihi: 21.05.2019).

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/209555> (erişim tarihi: 18.11.2018).

<http://akademikperspektif.com/2015/03/16/kuresellesme-ekseninde-degisen-guvenlik-algisi/> (erişim tarihi: 09.07.2018).

https://www.academia.edu/33083217/Neil_Faulkner_Marksist_Dunya_Tarihi (erişim tarihi: 29.03.2019).

<http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa> (erişim tarihi: 06.02.2018).

<http://www.unienerji.com/arsivler/3797> (erişim tarihi: 30.05.2018).

<https://radore.com/blog/enerji-nedir-turleri-nelerdir.html> (erişim tarihi: 05.02.2018).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ENERJ%C4%B0 (erişim tarihi: 05.02.2018).

<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/enerji> (erişim tarihi: 05.02.2018).

<http://blog.arabulucu.com/2008/03/kazan-kazan-yaklasimi-win-win-approach/> (erişim tarihi: 30.05.2018).

<http://www.uiportal.net/uluslararasi-iliskileri-aciklamakta-kullanilan-teoriler.html> (erişim tarihi: 30.05.2018).

<http://www.lngcng.org.tr/lngnedir.aspx> (erişim tarihi: 31.05.2018).

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/12/17/7927/sadadasd> (erişim tarihi: 16.06.2018).

<https://www.yenisafak.com/hayat/tarihi-perspektifte-dogu-akdenizin-stratejik-onemi-2491100> (erişim tarihi: 16.06.2018).

- https://insamer.com/tr/dunyanin-enerji-gorunumu_388.html (erişim tarihi: 18.03.2019).
- <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/12/17/7927/sadadasd> (erişim tarihi: 16.06.2018).
- <http://uluslararasi gündem.com/john-mackinder-ve-kara-hakimiyet-teorisi/> (erişim tarihi: 29.05.2018).
- <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2010/09/Uluslararası-İliskilerde-Klasik-Jeopolitik-Teoriler-ve-Cagdas-Yansimalari.pdf> (erişim tarihi: 29.05.2018).
- http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf (erişim tarihi: 29.05.2018).
- http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf (erişim tarihi: 29.05.2018).
- (http://www.dogalgaz.com.tr/yayin/219/kaya-gazi-shale-gas_6551.html#.WyTvydIzbcc erişim tarihi: 16.06.2018).
- <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199235810.001.0001/oxfordhb-9780199235810-e-28>(erişim tarihi. 17.08.2018).
- <http://www.beycan.net/1059/1916-sykes-picot-antlasmasi.html> (erişim tarihi:17.06.2018).
- <http://www.dw.com/tr/ortado%C4%9Fuda-yeni-ticaret-yolu/a-17281746> (erişim tarihi: 17.06.2018).
- <http://politikaakademisi.org/2017/08/08/kibris-adasinda-yeni-bir-jeopolitik-mucadele-araci-olarak-dogalgaz-kaynaklari/> (erişim tarihi: 18.06.2018).
- <https://search.proquest.com/openview/00bd4ce7b16828fa99308f61ce32e70c/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1006528>(erişim tarihi. 17.06.2018).
- https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FSekt%C3%B6r%20Raporu%2FTP_HAM_PETROL-DOGAL_GAZ_SEKTOR_RAPORU_2015.pdf (erişim tarihi: 25.04.2019).
- <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-enerji-denklemi-1/1474137> (erişim tarihi: 03.11.2018).
- <https://www.enerjigunlugu.net/noble-energy-israil-turkiye-boru-hatti-uzerinde-calisiliyor-3117h.htm> (erişim tarihi: 03.11.2018).
- <http://www.yeniduzen.com/dogu-akdeniz-enerji-ve-kibris-81812h.htm> (erişim tarihi:17.06.2018).

- <http://www.gunes.com/yazarlar/kayahan-uygur/dogu-akdeniz-enerji-oyunu-turkiye-ve-srail-649991> (erişim tarihi: 17.06.2018).
- <http://www.star.com.tr/yazar/dogu-akdenizde-enerji-oyunu-yazi-1311293/> (erişim tarihi:17.06.2018).
- https://www.google.com/search?q=do%C4%9Fu+akdeniz%27de+ke%C5%9Ffedilen+petrol+ve+do%C4%9Falgaz+rezerv+yerleri&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiw9ujD467iAhUx2aYKHZJzBOgQ_AUIDigB&biw=1360&bih=657#imgrc=o5OtlIQSBogtnM: (erişim tarihi: 15.04.2019).
- <https://www.timeturk.com/israil-misir-yunanistan-ucgeninde-dogu-akdeniz-de-enerji-jeopolitigi/haber-346769> (erişim tarihi: 17.06.2018).
- http://insamer.com/tr/dogu-akdeniz-enerji-rekabeti_366.html (erişim tarihi: 17.06.2018).
- https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/9a30643920bb533_ek.pdf (erişim tarihi: 02.05.2019).
- <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/dogu-akdeniz-gazi-yeni-bir-diplomatik-firsat-mi>(erişim tarihi. 17.06.2018).
- https://www.researchgate.net/figure/Potential-Export-Routes-for-Eastern-Mediterranean-Stratfor-Worldwide-View-2018_fig13_329453610 (erişim tarihi: 26.04.2019).
- <https://www.haberler.com/enerji-denklemi-ekseninde-dogu-akdeniz-de-buyuk-11036596-haberi/>. Erişim Tarihi: 13.12.2018.
- <https://greece.greekreporter.com/2019/01/01/how-greece-will-benefit-from-east-med-gas-pipeline/> (erişim tarihi: 22.05.2019).
- <https://www.timesofisrael.com/israel-cyprus-greece-italy-said-to-agree-on-east-med-gas-pipeline-to-europe/> (erişim tarihi: 27.03.2019).
- <https://www.dunya.com/sektorler/enerji/dogu-akdenizde-dogal-gaz-boru-hatti-anlasmasi-haberi-433195> (erişim tarihi: 22.05.2019).
- <https://www.csis.org/analysis/can-east-med-pipeline-work> (erişim tarihi: 18.04.2019).
- <http://www.tevhidhaber.com/urdun-ve-israil-arasinda-su-boru-hatti-anlasmasi-110380h.htm> (erişim tarihi: 29.03.2019).
- <https://itrade.gov.il/turkey/israil-turkiye-ile-dogalgaz-anlasmasi-imzalamaya-yakin/> (erişim tarihi: 29.03.2019).
- <https://tr.euronews.com/2019/05/05/dogu-akdeniz-dogalgaz-bilmecesi-turkiye-nasil-etkilenecek-israil-kibris-misir- Exxon-abd> (erişim tarihi: 22.05.2019).
- <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdeniz-enerji-denklemi-2/1475013> (erişim tarihi: 22.05.2019).

- <https://www.fmo.org.tr/wp-content/uploads/2018/07/Misir-Kesfedilen-Dogu-Akdeniz-Gaz-Kaynaklari-Sayesinde-Enerji-Arz-Guvenligi-Sorunlari-Asilmasi-ve-Dogalgaz-Ihracacisi-Ulkeler-Konumuna-Gelmesi-1.pdf> (erişim tarihi: 16.02.2019).
- http://www.trans-adriaticpipeline.com/tap-project/technical-2_.html (erişim tarihi: 13.12.2017).
- http://www.trans-adriatic-pipeline.com/taproject/route_.html (erişim tarihi: 13.12.2017).
- http://www.trans-adriaticpipeline.com/tap_project/capacity_.html (erişim tarihi: 13.12.2017).
- <http://www.trans-adriatic-pipeline.com/news/egl-statoilhydrocomplete-> (erişim tarihi: 13.12.2017).
- http://www.downstreamtoday.com/news/article.aspx?a_id=16842&AspxAutoDetectCookieSupport1 (erişim tarihi: 13.12.2017).
- http://www.mfa.gov.tr/no_116_-06-temmuz-2009_-nabucco-projesine-iliskin-hukumetlerarasi-anlasma-hk_.tr.mfa (erişim tarihi: 22.05.2019).
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48225246> (erişim tarihi: 22.05.2019).
- <https://www.thesisat.org/dogal-gaz-boru-hatlari-projeleri.html> (erişim tarihi: 22.05.2019).
- <https://tr.euronews.com/2019/02/12/suriye-turkiye-s-n-r-nda-patlama> (erişim tarihi: 13.10.2018).
- <https://www.thesisat.org/dogal-gaz-boru-hatlari-projeleri.html> (erişim tarihi: 22.05.2019).
- <https://www.voltairenet.org/article204107.html> (erişim tarihi: 13.05.2019).
- <https://insidearabia.com/eastern-mediterranean-gas-forum/> (erişim tarihi: 31.03.2019).
- <http://www.genc.org.tr/2017/03/29/dogu-akdenizde-enerji-denklemi/> (erişim tarihi: 29.03.2019).
- <https://www.aydinlik.com.tr/east-med-projesi-ne-bulgaristan-dahil-oluyor-dunya-kasim-2018> (erişim tarihi: 11.11.2018).
- <http://bruegel.org/2019/03/an-opportunity-for-natural-gas-in-the-eastern-mediterranean/> (erişim tarihi: 17.05.2019).
- <https://www.nato.int/docu/review/2017/Also-in-2017/nuclear-weapons-ban-treaty-scepticism-abolition/TR/index.htm> (erişim tarihi: 13.05.2019).
- https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/12/121221_turkey_foreign_policy_sectarian (erişim tarihi: 22.02.2019).
- <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423876845.pdf> (erişim tarihi: 21.02.2019)
- <https://www.google.com/search?q=do%C4%9Fu+akdeniz%27de+ke%C5%9Ffedilen+petrol+ve+do%C4%9Falgaz+rezerv+yerleri&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0a>

[hUKEw9ujD467iAhUx2aYKHZJzBOgQ_AUIDigB&biw=1360&bih=657#imgrc=o5Otl QSBogtnM;](https://www.enerjigunlugu.net/noble-energy-israil-turkiye-boru-hatti-uzerinde-calisiliyor-3117h.htm), (erişim tarihi:15.04.2019).

<https://www.enerjigunlugu.net/noble-energy-israil-turkiye-boru-hatti-uzerinde-calisiliyor-3117h.htm> (erişim tarihi: 11.12.2018).

http://www.trans-adriaticpipeline.com/tap-project/technical-2_.html (erişim tarihi: 13.12.2017).

http://www.trans-adriatic-pipeline.com/taproject/route_.html (erişim tarihi:13.12.2017).

http://www.trans-adriaticpipeline.com/tap project/capacity_.html (erişim tarihi: 13.12.2017).

<http://www.trans-adriatic-pipeline.com/news/egl-statoilhydrocomplete-> (erişim tarihi: 13.12.2017).

http://www.downstreamtoday.com/news/article.aspx?a_id=16842&AspxAutoDetectCookieSupport1 (erişim tarihi: 13.12.2017).

http://www.mfa.gov.tr/no_116_-06-temmuz-2009_-nabucco-projesine-iliskin-hukumetlerarasi-anlasma-hk_.tr.mfa (erişim tarihi: 22.05.2019).

<https://www.dunya.com/sectorler/enerji/dogu-akdenizde-dogal-gaz-boru-hatti-anlasmasi-haberi-433195> (erişim tarihi: 22.05.2019).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48225246> (erişim tarihi: 22.05.2019).

<https://www.thesisat.org/dogal-gaz-boru-hatlari-projeleri.html> (erişim tarihi: 22.05.2019).

<https://tr.euronews.com/2019/02/12/suriye-turkiye-s-n-r-nda-patlama> (erişim tarihi: 13.10.2018).

<https://www.voltairenet.org/article204107.html> (erişim tarihi: 13.05.2019).

<https://insidearabia.com/eastern-mediterranean-gas-forum/> (erişim tarihi: 31.03.2019).

<http://www.genc.org.tr/2017/03/29/dogu-akdenizde-enerji-denklemi/> (erişim tarihi: 29.03.2019).

<https://www.aydinlik.com.tr/east-med-projesi-ne-bulgaristan-dahil-oluyor-dunya-kasim-2018> (erişim tarihi: 11.11.2018).

<http://bruegel.org/2019/03/an-opportunity-for-natural-gas-in-the-eastern-mediterranean/> (erişim tarihi: 17.05.2019).

<https://birsam.org/haber/kendine-yeterlilik-ve-enerji-jeopolitik-seri-1> (erişim tarihi: 09.07.2019).

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/10-soruda-dogu-akdeniz-de-enerji-denklemi/1504248> (erişim tarihi: 09.07.2019).

http://shortsea.org.tr/tr_tr/yesil-kitap/ (erişim tarihi: 09.07.2019).

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kuresel-ekonomi-politik-ve-dogu-akdeniz-de-enerji-dugumu/1475042> (erişim tarihi: 09.07.2019).

<https://www.dw.com/tr/do%C4%9Fu-akdenizde-t%C3%BCrkiye-ile-i%C5%9Fbirli%C4%9Fi-yapan-%C5%9Firketler-hakk%C4%B1nda-yasal-i%C5%9Flem/a-49443526> (erişim tarihi: 09.07.2019).

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/dogu-akdenizde-kuresel-oyunlar-52439yy.htm> (erişim tarihi: 09.07.2019).

<http://www.gercekhayat.com.tr/dunya/kibrisin-afroditi-israilin-leviathani-misirin-zohru/> (erişim tarihi: 09.07.2019).

<https://www.timeturk.com/analiz-dogu-akdeniz-deki-enerji-denklemi/haber-966278> (erişim tarihi: 09.07.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Nursena YAŞAR
Doğum Yeri - Tarihi	Ankara - 1993
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Antalya Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler
Yabancı Diller	İngilizce – Rusça
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	MK Yapı Denetim Ltd. Şti. Muhteşem Yapı Denetim Ltd. Şti.
E-Posta	nursenayasarun@gmail.com